

ingediend op **844** (2020-2021) – Nr. 16
28 maart 2022 (2021-2022)

Onderzoek

naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden
op de Oosterweelwerf
en de gevolgen voor de volksgezondheid

Verslag van de hoorzitting

namens de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS
uitgebracht door Tinne Rombouts, Willem-Frederik Schiltz
en Mieke Schauvliege

van 15 september 2021
met THV RoTS

Documenten in het dossier:

- 844** (2020-2021) – Nr. 1: Motie
- Nr. 2 en 3: Amendementen
- Nr. 4: Tekst aangenomen door de plenaire vergadering van de motie
- Nr. 5 t.e.m. 15: Verslagen van de hoorzittingen

Samenstelling van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS:

Voorzitter: Hannes Anaf.

Vaste leden:

Koen Daniëls, Piet De Bruyn, Andries Gryffroy, Joris Nachtergaele, Freya Perdaens;

Bart Claes, Chris Janssens, Stefaan Sintobin;

Stijn De Roo, Tinne Rombouts;

Gwenny De Vroe, Willem-Frederik Schiltz;

Imade Annouri, Mieke Schauvliege;

Hannes Anaf.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

Op 16 juni 2021 nam het Vlaams Parlement een motie aan tot uitoefening van het recht van onderzoek naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden op de Oosterweelwerf en de gevolgen voor de volksgezondheid. De installatievergadering van de onderzoekscommissie vond plaats op 25 juni 2021. Haar opdracht liep tot 31 januari 2022 en werd op 26 januari 2022 verlengd tot 18 maart 2022. In deze periode werd een reeks openbare hoorzittingen gehouden met experts en getuigen.

Hoorzittingen met experts:

2 juli 2021	Jacob de Boer en Wim De Coen
2 juli 2021	Nicolas van Larebeke, Jamie C. De Witt, Greet Schoeters en Ilse Loots
9 juli 2021	Juan D. Piñeros Garcet, Jan de Vos en William Leys
9 juli 2021	Arjen Wintersen
16 juli 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
20 augustus 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
27 augustus 2021	Isabelle Larmuseau en Geert Van Calster
27 augustus 2021	essenscia, VVP en VVSG
30 augustus 2021	Lucas Bergkamp

Hoorzittingen met getuigen:

3 september 2021	3M
6 september 2021	vakbondsafvaardiging en arbeidsgeneeskundige dienst van 3M
15 september 2021	THV RoTS
24 september 2021	Lantis
1 oktober 2021	OVAM
8 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling GOP
15 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling Handhaving
22 oktober 2021	VMM
29 oktober 2021	VITO
29 oktober 2021	Jan Tytgat
8 november 2021	agentschap Zorg en Gezondheid
19 november 2021	Departement Mobiliteit en Openbare Werken
19 november 2021	Grondbank vzw
26 november 2021	THV RoTS, Lantis en Jan Tytgat
3 december 2021	3M
10 januari 2022	gemeente Zwijndrecht
14 januari 2022	provincie Antwerpen
14 januari 2022	stad Antwerpen
17 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2014-2019
21 januari 2022	André Van de Vyver en Jan Van Rensbergen
24 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2019-2024
7 februari 2022	OVAM, de voogdijminister en de ministers bevoegd voor Mobiliteit en Openbare Werken en Omgeving uit de zittingsperiode 2014-2019

Op basis van deze hoorzittingen werd door de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS een eindverslag opgesteld.

Hierna volgt het tussentijdse verslag van de hoorzitting van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS van 15 september 2021 met THV RoTS met als getuigen:

- Mark van Straaten (THV RoTS, managing director at Witteveen+Bos Belgium/EnISSA);
- Erwin Malcorps (THV RoTS, managing director Sweco Belgium bv);
- Jan De Kinderen (THV RoTS, teamleader Bodem & Milieu Sweco Belgium bv);
- Martijn Goffings (THV RoTS, senior projectleider Bodem & Milieu Sweco Belgium bv).

Het verslag van deze hoorzitting is een geredigeerd woordelijk verslag dat aan de getuigen ter goedkeuring werd voorgelegd.

**Verslag van de hoorzitting van 15 september 2021
met THV RoTS**

De voorzitter: Goedemiddag, collega's. Welkom op onze hoorzitting van deze namiddag. We hebben vandaag het getuigenverhoor van de afvaardiging van de tijdelijke handelsvennootschap Rechteroever Tunnelspecialisten (THV RoTS) samen met Afzinktunnel Linkeroever Antwerpen Studiebureau (ATLAS). Zoals jullie merken, zullen we vandaag doorschakelen naar de Oosterweelverbinding. Volgende week vrijdag ontvangen we Leefbaar Antwerpen door Innovatie en Samenwerken (Lantis) in onze onderzoekscommissie. Vandaag laten we de mensen aan het woord die bezig zijn geweest met de bodemonderzoeken ten behoeve van die Oosterweelverbinding. Ik hoop dat we vandaag heel veel nuttige informatie zullen te weten komen.

Zoals ook in de vorige vergaderingen, zullen we eerst starten met de vaststelling van de identiteit van de getuigen en de eedaflegging.

Er zijn vandaag vier getuigen aanwezig: de heer Mark van Straaten, managing director van Witteveen+Bos Belgium NV, de heer Erwin Malcorps, gedelegeerd bestuurder van Sweco Belgium bv, de heer Jan De Kinderen, teammanager bodem & milieu van Sweco Belgium bv en de heer Martijn Goffings, senior projectleider bodem en sloop van Sweco Belgium bv. Van deze getuigen werd de oproeping, de identiteit, beroep, plaats en datum van geboorte en woonplaats vastgesteld.

Ik nodig de getuigen eerst uit tot het afleggen van de eed.

Mag ik u vragen uw naam te vermelden en vervolgens de volgende eedformule uit te spreken: "Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid."

Mark van Straaten: Mark van Straaten. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

Erwin Malcorps: Erwin Malcorps. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

Jan De Kinderen: Jan De Kinderen. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

Martijn Goffings: Martijn Goffings. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: Dank u wel.

Net als in de vorige vergaderingen ben ik ertoe gehouden om de getuigen te wijzen op artikel 10, §4, van het decreet van 1 maart 2002 houdende de organisatie van het parlementair onderzoek, dat stelt: "Onverminderd het inroepen van het beroepsgeheim, bedoeld in artikel 458 van het Strafwetboek, kan iedere getuige weigeren te getuigen wanneer hij zich door zijn verklaringen zou kunnen blootstellen aan strafvervolgung. In voorkomend geval dienen de getuigen wel te motiveren waarom zij zich beroepen op hun zwijgrecht."

Van deze vergadering zal een proces-verbaal worden opgesteld waarbij u gevraagd wordt om dit binnen de 15 dagen na dit verhoor te ondertekenen, nadat u het gelezen en bevestigd hebt. Het verslag wordt u dan ook spoedig bezorgd.

Mededeling van de orde van de vergadering: net zoals in de vorige vergaderingen hebben we aan de heren gevraagd om eerst een korte toelichting te geven. We proberen die te beperken tot 15 minuten. Dan volgt een eerste vragenronde waarbij we eerst de verschillende fracties hun vragen laten stellen. Dan kunnen jullie een algemeen antwoord

geven op die vragen en daarna kunnen we eventueel nog vraag per vraag dieper ingaan op zaken die nog niet zijn opgehelderd.

Ik geef dus graag meteen aan jullie het woord.

De heer Malcorps heeft het woord.

Erwin Malcorps: Sta me toe om misschien eerst de namen RoTS, ATLAS, Sweco Belgium bv, Witteveen+Bos en andere te schetsen. Het is zo dat wij rond 2012 als studiebureaus hebben geantwoord op een vraag vanuit de Vlaamse overheid, toen nog de Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel (BAM), met een studieopdracht voor rechteroever. We zijn dan een tijdelijke handelsvennootschap aangegaan tussen twee ingenieurs- en adviesbureaus, met name Witteveen+Bos en de toenmalige Grontmij Belgium, die intussen Sweco Belgium bv is geworden. RoTS is met andere woorden niets anders dan een tijdelijke handelsvennootschap van twee ingenieurs- en adviesbureaus, ook met hun desbetreffende moedermaatschappijen, die werden meegenomen om alle expertise en capaciteit voor die heel grote opdracht te kunnen bundelen.

Een tijdje later is een vrij gelijkaardige studieopdracht uitgeschreven met een oproep naar ontwerpers voor linkeroever. Dezelfde combinatie heeft daar toen op geantwoord: Witteveen+Bos en Grontmij, dat intussen Sweco Belgium bv is geworden. Daardoor hadden we ook de opdracht voor linkeroever in onze portefeuille. In de loop der tijd zijn die opdrachten voor linkeroever en rechteroever wel met elkaar verweven geraakt. Het is ook zo dat de opdracht complexer en ongetwijfeld wat ruimer is geworden, en dat maakt dat we in 2017 een addendum aan de overeenkomst hebben toegevoegd, die we toen met Lantis hebben opgemaakt. We zijn daarbij naar een geïntegreerde samenwerking gegaan. Dat wil zeggen dat er toen heel wat medewerkers en experts vanuit allerlei disciplines samen met Lantis, de opdrachtgever, op één plateau of in één bureau de opdracht verder gedetailleerd hebben. De contractvorm of de samenwerkingsvorm heeft dus met andere woorden een zekere evolutie gekend.

Misschien moet ik Mark van Straaten even het woord geven om Witteveen+Bos te schetsen?

Mark van Straaten: Dank u. Witteveen+Bos is van oudsher een Nederlands ingenieursbureau, dat op dit moment wereldwijd ongeveer 1500 personeelsleden heeft, onder wie zo'n 150 in België. Zoals de heer Malcorps al zei, zijn we van meet af aan als partner bij dit project betrokken, waarin vooral ook een beroep werd gedaan op de tunnelexpertise die onze Nederlandse collega's in huis hadden. Ik denk dat die samenwerking voor de rest heel geïntegreerd loopt, ook met betrekking tot het bodemaspect. Wat de experts betreft, is de heer Goffings zowat het collectief geheugen van het geheel, maar het is zo dat experts van beide vennootschappen of bedrijven worden ingeschakeld.

Ik weet niet of ik nu al een toelichting moet geven bij het aspect erkende bodemsaneringsdeskundige? Het is misschien toch belangrijk om daar eventjes bij stil te staan. Decretaal is de bodemsaneringsdeskundige onafhankelijk. Hij moet natuurlijk wel worden betaald, en hij wordt betaald door de opdrachtgever. Maar hij heeft toch wel een decretaal belangrijke taak gekregen: hij neemt in de uitvoering van het beleid rond bodem een belangrijke rol op zich. Die rol uit zich onder andere in het consciëntieus en met technische expertise zoeken naar oplossingen voor de bodemproblematieken. Hij heeft echter ook een rol ten aanzien van Vlaamse overheid met betrekking tot het rapporteren van bevindingen die in de verschillende aspecten van het Bodemdecreet en de bodemonderzoeken tot uiting komen. Dus dat is een beetje een dubbele rol: enerzijds is hij adviseur van de opdrachtgever, maar anderzijds is hij ook heel belangrijk richting de Vlaamse overheid bij monde van de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) en dus voor de uitvoering van het beleid.

Erwin Malcorps: Bedankt, mijnheer van Straaten. Zoals gezegd zijn wij inderdaad onafhankelijke ingenieurs- en adviesbureaus. Onze rol als bodemdeskundige is ook nog eens gesteld. Sweco Belgium bv is een technisch ingenieurs- en adviesbureau. Wij leveren studies en adviezen voor heel wat domeinen en expertises, vanzelfsprekend voor infrastructuur- en omgevingswerken. U zult Sweco Belgium bv daarnaast tegenkomen in gebouwen en in de industrie, zeker ook in de haven van Antwerpen. In die zin wil ik ook transparant zijn: Sweco Belgium bv heeft ook advies en technische studies geleverd aan 3M, onder andere in het kader van het CS17 Project, dat vandaag in uitvoering is op de terreinen van 3M. Dit maar om te zeggen dat er binnen Sweco Belgium bv verschillende divisies op verschillende domeinen actief zijn.

Ik zal nog eens iedereen rond de tafel situeren: de heer Goffings is vanaf dag één al betrokken bij alle bodemstudies. Hij is inderdaad het geheugen en de databank van ons consortium. De heer De Kinderen is teammanager bodem & milieu. Hij is vanzelfsprekend ook heel goed op de hoogte. In die zin hopen we dat we hier vandaag met de juiste ploeg zijn om antwoorden op al uw vragen te kunnen geven, zeker wat de PFOS-problematiek in de bodem betreft.

De voorzitter: Mijnheer van Straaten, wilt u nog iets toevoegen?

Mark van Straaten: Ik heb nog een kleine toevoeging. We willen vandaag natuurlijk graag in volledige transparantie op alle vragen antwoorden. Daar hebben we helemaal geen probleem mee. Er werken echter enkele tientallen, zoniet honderden mensen aan dit project. Als er vragen die technisch van aard zijn en buiten ons expertisedomein gaan, dan hopen we dat we die mogen meenemen en daar achteraf met de juiste experts mogen op terugkomen. Dat is in het licht van de vorige commissievergaderingen misschien toch wel goed om eventjes te melden.

De voorzitter: Het is zeer goed dat u dat aangeeft. We zijn vooral op zoek naar zoveel mogelijk informatie en als die vandaag niet kan worden gegeven, dan lijkt het mij inderdaad goed dat die op een ander moment op de een of andere manier toch aan de commissie wordt aangeleverd, maar het is goed dat u dat op voorhand aangeeft.

Als dat uw inleiding was, dan wil ik graag de parlementsleden het woord geven.

Mevrouw Schauvliege was vorige week de laatste spreker. Het is nu aan de PVDA-fractie om te starten.

De heer D'Haese heeft het woord.

Jos D'Haese: Bedankt voorzitter en alle heren om hier aanwezig te zijn.

Het zullen een aantal technische vragen zijn, maar dat lijkt me logisch want het gaat over technische verslagen.

Ik had wel een algemene vraag, gewoon ter informatie, voor zowel Sweco Belgium bv als Witteveen+Bos: kunnen jullie een ruwe schatting geven welk percentage van jullie omzet van de afdelingen die in Vlaanderen actief zijn voor rekening is van het gehele Oosterweelproject? Dus van alle verschillende opdrachten die daaraan vasthangen. Ik bedoel geen getal tot na de komma, maar een ruwe schatting. Is dat 1 procent, 5 procent, 50 procent? Dit gewoon ter informatie.

Ik heb vragen over twee grote luiken. Het eerste is uiteraard het toetsingskader dat jullie hebben opgesteld voor de omgang met de verontreiniging door PFC, PFOS en andere PFAS. Er zijn daarin twee waarden voorgesteld en op die basis wordt het toetsingskader vormgegeven: 8 microgram, later bijgesteld naar 3 microgram, en 70 microgram.

8 microgram PFOS per kilogram droge stof bodem is voorgesteld als grens voor het vrij gebruik binnen en buiten de kadastrale werkzone. Als men daaronder blijft, zegt men dat

de grond bijna niet vervuild is en dat die bijna overal kan worden gebruikt. Die waarde is overgenomen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en dat heeft de waarde op zijn beurt overgenomen van een studie uit 2011. De appreciatie van die waarde is dat ze een ernstig ecologisch risico inclusief ecologische doorvergiftiging bedraagt. RIVM stelt die waarde voor als, en dan citeer ik uit hun rapport uit 2016: "maximale waarde voor hergebruik van grond en bagger voor de functie ander groen, bebouwing, infrastructuur en industrie." Daarvoor werd die 8 microgram gebruikt of afgeleid. In een nota over het toetsingskader wordt die echter gebruikt als een toetsingsnorm voor de richtwaarde. In de plaats van een maximale waarde is dat nu een ondergrens. Onder 8 microgram, nu 3 microgram, mag alles vrij als bodem worden toegepast. Vandaag is dat in Nederland effectief naar 3 microgram verstrengd en is die 3 microgram ook het maximum om grond in infrastructuurwerken te gebruiken zonder dat er afdek is.

Vergis ik mij als er toch een andere interpretatie is van die waarde in Nederland? In Nederland is dat een maximumwaarde waarboven grond niet vrij gebruikt mag worden. Hier is het een ondergrens waaronder er eigenlijk alles met grond mag gebeuren en waardoor er een categorie ontstaat boven die 3 microgram die wel nog mag worden gebruikt, terwijl jullie op de basis van de studie waarop jullie zich baseren, weten dat er dan een risico op ecologische doorvergiftiging in de bodem is. Dat is een eerste vraag: hoe komt het dat er toch op een andere manier met die waarde wordt omgegaan?

De tweede waarde die uiteraard van belang is, is 70 microgram PFOS per kilogram droge stof als grenswaarde voor hergebruik als bouwkundig bodemgebruik. Dit hangt samen met mijn vorige vraag. Waarom werd daarvoor niet meteen die 8 microgram genomen en heeft men die norm niet zoals in Nederland toegepast? Namelijk als hergebruik van grond voor ander groen, bebouwing, infrastructuur en industrie? Dat lijkt me daar toch redelijk goed mee overeen te komen. Het is mij niet duidelijk waarom er eigenlijk nog naar een andere waarde wordt gezocht.

Jullie hebben de WHO-methodiek (World Health Organization) gebruikt in een afleiding waarbij uitgeoogd grondwater wordt vergeleken met een grondwaternorm en dat met een heel eenvoudige formule: een percentage van de toelaatbare dagelijkse inname (TDI) wordt vermenigvuldigd met een referentie lichaamsmassa gedeeld door een referentie inname drinkwater per dag. De lichaamsmassa is 70 kilogram en de drinkwaterconsumptie 2 liter per dag. Dat zijn vaste waarden.

Dan is de eerste discussie welk percentage van de toelaatbare dagelijkse inname men daarvoor gebruikt. De WHO-methodiek en de methodiek van de OVAM beveelt aan om 10 procent van de dagelijkse inname te gebruiken. Jullie hebben 100 procent gebruikt. Dat wil zeggen dat je op een norm uitkomt die hoe dan ook tien keer hoger ligt. De OVAM heeft die methode nog bekritiseerd. Jullie hebben in het rapport uitgelegd dat er toch niemand is die dat grondwater volledig zal consumeren, maar ik neem aan dat dat voor geen enkel bodemproject zo is. Het is in geen enkele situatie zo dat iemand de uitlozing uit de bodem voor 100 procent als drinkwater zal consumeren. Waarom is dat dan toch toegepast, als onder andere blijkt dat de OVAM daar kritiek op had?

De tweede variabele in die formule is welke TDI er wordt gebruikt. Jullie nota dateert uit 2018. Jullie hebben daarvoor de inname van de European Food Safety Authority (EFSA) uit 2008 gebruikt. Dat was toen 150 nanogram per kilogram lichaamsgewicht per dag. Ik vind dat enigszins verbazend omdat er elders in het rapport al verwezen wordt naar de studie van de Environmental Protection Agency (EPA) uit de Verenigde Staten uit 2016, waarin er een serieuze verstrenging is. Het is met factor 7,5 aangescherpt. Waarom hebben jullie dan toch met die oude waarde uit 2008 doorgewerkt, terwijl al duidelijk was dat die heel sterk verstrengd was? In 2018 heeft EFSA trouwens ook nog een verstrenging gepubliceerd, die weinig is overgenomen. Het was dus duidelijk dat men op dat moment in de wetenschappelijke literatuur naar veel lagere waardes ging.

Om een idee te geven: als we de waarde van de Environmental Protection Agency (EPA) nemen en de WHO-methodiek van 10 procent toepassen, dan kom je op een inname van 0,07 microgram per liter in plaats van 4,5 microgram die jullie hebben gebruikt. Dat is een factor 100, 2 grootteordes verschil. Dat is toch wel een serieus verschil. Waarom hebben jullie die keuzes gemaakt?

Dan is er een heel technische vraag: als ik de formule uitreken met de gegevens die jullie gebruiken, namelijk 100 procent, dat is dus 1 maal 150 nanogram per kilogram lichaamsgewicht per dag of in microgram 0,150 maal 70 kilogram lichaamsgewicht gedeeld door 2, dan zegt mijn rekenmachine 5,25 microgram per liter. Jullie rapport zegt 4,5 microgram per liter. Ik snap niet waar het verschil vandaan komt. Zit daar nog een reductiefactor op? Hoe komt het dat dat niet 5,25 microgram maar 4,5 microgram is?

Dat zijn mijn vragen over waarom dat op die manier tot stand is gekomen.

Dan heb ik nog vragen over het gebruik van de grond en het hergebruik binnen de kadastrale werkzone. Is er in de nota over het toetsingskader overal sprake van afdek voor grond boven 70 microgram? Is er sprake van afdek bovenaan met de hele leeflaag, maar dat er ook onderaan een HDPE-folie (high density polyethylene) moet worden aangebracht? Ik heb van Lantis begrepen dat dat op die manier niet wordt uitgevoerd. Op het terrein van 3M komt er een kleimat. Ik denk niet dat er nog een folie tussenkomt, maar onderaan wel een kleimat. Bij mijn weten worden de werken op de Oosterweelwerf zelf onderaan niet afgedekt. Ik meen dat toch zo begrepen te hebben, maar misschien kunnen de collega's mij corrigeren. Wordt daar enkel gewerkt boven het grondwater niveau? Kunnen jullie een verklaring geven voor dat verschil in behandeling in het toetsingskader dat jullie hebben opgesteld?

Opnieuw, en mijn excuses daarvoor, een wat technische vraag over de bewortelingslaag of leeflaag die boven op de folie moet komen. Ik lees daarover in die nota heel veel verschillende zaken, heel veel verschillende diktes. Ik lees dat het minimum 80 centimeter voor grasvegetatie moet zijn. Ik lees in het voorstel om 1 meter bij gras en 1,5 meter bij bomen te hanteren, maar uiteindelijk staat in het toetsingskader 70 centimeter. Dat cijfer vind ik echter nergens anders terug, maar dat wordt uiteindelijk vandaag wel gebruikt, want die leeflaag is 70 centimeter dik. Hoe zijn jullie daartoe gekomen, alle andere waarden die ik in jullie verslag lees, liggen immers hoger?

Tot slot mijn laatste vraag over het hergebruik van afgedekte grond binnen de kadastrale werkzone. Er worden pijpen aangelegd om gas af te voeren als er gassen vrijkomen binnen die ingepakte pralines. Ik vroeg me af of jullie een idee hebben welke gassen er kunnen vrijkomen? Welke gassen verwachten jullie? We hebben dat ook aan de mensen van 3M gevraagd, maar zij wisten daar geen antwoord op te geven. Misschien weten jullie dat wel?

Ik zal die ingepakte PFOS-gronden die gebruikt worden op de Oosterweelwerf of bij 3M maar even pralines blijven noemen, maar wat is jullie inschatting van de duur van die manier van opbergen? Hoe lang kan dat op die manier gebeuren? Wij horen heel verschillende getallen: 30, 50, 100 jaar. Ik denk niet dat ik dat heb teruggevonden in jullie rapport, en dat was denk ik ook niet de opdracht, maar ik denk dat jullie wel ervaring hebben met hoe lang dat op een veilige manier kan opgeborgen blijven.

Het is opnieuw misschien heel technisch, waarvoor dan mijn excuses, maar er wordt gezegd dat moet worden nagekeken of er geen scheuren langs de lasnaden en zo verder worden gevormd. Hoe kijk je na of de plastic is gescheurd als daar 70 centimeter grond op ligt? Ik heb gewoon geen idee hoe dat praktisch gebeurt of hoe men dat de volgende 30, 50 of 100 jaar praktisch moet evalueren.

Grond die zwaar vervuild is met PFOS en waardes heeft boven 70 microgram, wordt dus ingepakt in die pralines met het idee dat die dan later kan worden uitgegraven als er saneringstechnieken voorhanden zijn. Dan is de eerste vraag die ik onmiddellijk heb hoe realistisch dat is. Jullie hebben veel ervaring met dit soort projecten, langs een van de

drukste snelwegen van België zo niet van Europa. Hoe realistisch is het dat die pralines opnieuw worden open gegraven op het moment dat er nieuwe technieken bekend zijn? Denken jullie dat dat effectief iets is wat zou kunnen gebeuren? Volgens mij betekent dat opnieuw ingrijpende werken of zeggen jullie dat dit waarschijnlijk een definitieve berging is tot er opnieuw aan die ring moet worden gewerkt en die grond ergens anders naartoe kan worden verplaatst?

Het gaat hier over de waarde voor grond met 8 microgram, later 3 microgram, en met 70 microgram. In de vierde versie van het technisch verslag over de infrastructuurwerken op linkeroever wordt uiteraard vertrokken van het toetsingskader waar we het juist over hadden. Daarin worden dezelfde categorieën gehanteerd voor het gebruik als bodem buiten en binnen de kadastrale werkzone en voor bouwkundig bodemgebruik. Er wordt uiteraard verwezen naar de nota en ook naar de afspraken met Grondbank, maar dan staat er in de bijkomende voorwaarden voor het gebruik van grond met meer dan 8 maar minder dan 70 microgram binnen de kadastrale werkzone een zin die niet voorkomt in de nota over de toetsingskaders en die zin luidt: "PFOS-houdende bodem (teelaardelaag die niet voor bouwkundig bodemgebruik in aanmerking komt, dus meer dan 70 microgram) mag vrij hergebruikt worden als afdeklaag binnen de kadastrale werkzone in een dikte van maximum 50 centimeter." Ik vraag me af waar die zin vandaan komt. Dat is op zich toch een beetje een bizarre richtlijn dat je grond die vervuild is met meer dan 70 microgram moet afdekken en daar een leeflaag moet op leggen, maar dat in die leeflaag een even zware vervuiling mag zitten. Dat is toch een vreemd concept. Ik vraag me dan af waar dat vandaan komt. Is dat in onderling overleg met Grondbank? In de nota vind ik dat niet terug. Is dat wel een goede praktijk? Het is intussen gebleken dat de Commissie Grondverzet Oosterweel – uiteraard – heeft gezegd dat dat geen goede praktijk is en dat dat moet worden afgegraven, maar hoe komt men tot zo'n richtlijnen? Of is dat gewoon een praktijk die vaak wordt gebruikt? Ik begrijp dat het over teelaarde gaat die niet bruikbaar is als bouwkundig materiaal en dat men die ergens kwijt moet, maar het is toch een vreemde situatie om even vervuilde grond boven op ingepakte vervuilde grond te leggen.

Dan mijn laatste vraag over het toetsingskader. Ik lees dat er een verbod is om grond boven 70 microgram te gebruiken voor bouwkundig bodemgebruik, maar dat kan wel als bouwkundige toepassing binnen de kadastrale werkzone mits de bijkomende voorwaarden. Dan heb ik weer een technische vraag: wat is het verschil tussen bouwkundig bodemgebruik en een bouwkundige toepassing? Van bouwkundig bodemgebruik heb ik via Google een definitie gevonden, die iets zegt over dijklichamen en waterwerken en dat soort zaken. Een bouwkundige toepassing heb ik niet teruggevonden. Wat is het verschil? Of wat valt onder wat?

Dat zijn mijn vragen over het toetsingskader. Ik hoop dat jullie daar een klein beetje verheldering in kunnen brengen, want we hebben daar toch wel wat vragen bij.

Mijn tweede set vragen is veel korter. Wees gerust. Ze gaan over het technisch verslag dat jullie hebben gemaakt over de grondhopen op de terreinen van 3M die jullie hebben onderzocht. Ik heb daarover twee procedurele vragen. Het technisch verslag is conform verklaard, maar die geldigheid liep af op 23 mei van dit jaar. Die werken zijn, als ik me niet vergis, afgelopen maandag gestart. Ik vraag me af of dat dan geen probleem is. Zijn er al andere werken vroeger gestart waardoor dat dan toch binnen de geldigheid van dat verslag past? Ik snap anders niet dat dat half jaar verschil niet voor problemen zorgt.

Ik heb een tweede procedurele vraag: mijnheer van Straaten, u zei dat een erkende bodemsaneringsdeskundige onafhankelijk is, maar betaald wordt door de opdrachtgever. Op de conformverklaring lees ik dat de aanvrager Sweco Belgium bv is en dat de bodemsaneringsdeskundige Sweco Belgium bv is. De aanvrager en uitvoerder zijn dezelfde instantie. Ik ben geen bodemsaneringsdeskundige, maar ik vraag me gewoon af of het een normale gang van zaken is dat organisaties of bedrijven opdrachten aan zichzelf geven. Ik ben daar namelijk niet mee vertrouwd.

In het technisch verslag zelf staat dat de herkomst en inhoud van de grondhopen die op de zuidzijde van het terrein van 3M liggen, onbekend zijn. Het zijn verschillende hopen die met elkaar vermengd zijn geraakt. Er is ook nog puin bovenop gestort. U zei net dat u heel wat bedrijven advies geeft. Is het een normale situatie in een chemisch bedrijf, een sevesobedrijf, dat hopen grond waarvan wordt ingeschat dat ze vervuild zijn en uiteindelijk zeer zwaar vervuild blijken te zijn op zo'n manier worden achtergelaten zonder afdek onderaan en bovenaan? Ze zijn eigenlijk ongeordend tegen elkaar gestapeld zonder dat iemand weet wat erin zit of waar de grond zelfs vandaan komt. Is dat iets wat jullie in andere bedrijven ook tegenkomen of is dat toch eerder uitzonderlijk?

De conclusie van het technisch verslag is dat die grondhopen bij 3M, voldoen aan de voorwaarden voor hergebruik binnen de kadastrale werkzone. Als ik het goed begrijp, is het eigenlijk met de toepassing van de bijkomende voorwaarden uit het toetsingskader onmogelijk om niet te voldoen aan die voorwaarden. Er staat namelijk geen maximumgrens op. Alles mag worden ingepakt. Dit is misschien een rare vraag, maar hoeveel zin heeft het dan nog om zo'n onderzoek te doen als de conclusie op voorhand kan worden neergeschreven, namelijk: de kwaliteit voldoet aan de eisen binnen het toetsingskader. Wat voor zin heeft het dan nog om daar onderzoek naar te doen als er eigenlijk geen enkele manier is waarop je daar buiten kunt vallen?

Ik hoop dat mijn vragen niet te technisch waren en dat jullie daarop kunnen antwoorden. Ik denk van wel en ik kijk alvast uit naar de antwoorden.

De voorzitter: De heer Daniëls heeft het woord.

Koen Daniëls: Er zijn al heel wat vragen gesteld door mijn collega, soms met een heel uitgebreide technische analyse.

Sta mij toe om gewoon een paar vragen heel helder te formuleren.

Eén: van waar komt de norm 8/3/70? Is er druk geweest om die zo te stellen? Vinden we die internationaal terug? Dat is een heel concrete vraag, want dat is iets waar ik op dit moment geen duidelijkheid over vind.

Twee: hoeveel bedragen de volumes aan grondverzet die nu moeten gebeuren en die ook effectief zullen gebeuren? Kunt u daar duidelijkheid over creëren? We horen van alles, over allerlei hoeveelheden. Van waar naar waar gaan die? We hebben de werf bezocht en daar werd uitgelegd dat er van de minst vervuilde zones naar de meest vervuilde zone werd gereden om op die manier geen extra gecontamineerde grond op andere plaatsen te krijgen. Klopt dat in de studie die jullie van de verschillende plaatsen hebben gemaakt? Gaat die lijn in de richting van 3M? Kunnen we vaststellen dat de grond die het verst van 3M ligt het minst vervuild is en de grond het dichtst bij 3M het meest vervuild? De achtergrond van mijn vraag is als volgt: de mensen van 3M hebben hier gezegd dat het slib van hun waterzuivering, vervuild met PFAS, vroeger werd verspreid over het eigen terrein en potentieel ook verder. Men heeft echter niet kunnen antwoorden op mijn herhaaldelijk gestelde vraag of er ook via de lucht PFAS was uitgestoten, waardoor die stoffen verder verspreid zouden kunnen zijn. Klopt het dus dat het transport van die grond op die manier gebeurt?

Mijn derde vraag gaat over het moment dat alle staalnames zijn gebeurd. We hebben heel veel documenten van jullie gekregen met plaatsjes waar er is bemonsterd. Ik ben een leek op dat vlak, maar kunnen jullie met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zeggen dat jullie een perfect beeld hebben van al die gronden daar?

Tot slot mijn laatste en misschien niet onbelangrijke vraag: heeft 3M als bedrijf vlot meegewerkt aan de bemonstering die is gebeurd, maar ook aan de informatie die jullie hebben verzameld? Heeft het bedrijf het onderzoek van vroegere stalen die het heeft genomen met jullie gedeeld en aan jullie overgemaakt of hebben zij dat niet gedaan?

De voorzitter: De heer Claes heeft het woord voor de Vlaams Belangfractie.

Bart Claes: Dank u, heren, om hier vandaag aanwezig te zijn bij ons in de onderzoekscommissie. Ik heb een drietal vragen voor u.

Eerst en vooral, tijdens de vorige commissievergadering waren er vertegenwoordigers van de vakbonden aanwezig. De man verklaarde: "wacht maar tot men begint op rechteroever, want daar gaat nog veel meer historische vervuiling zijn van de petrochemie die daar al jarenlang aanwezig is en was." Mijn vraag voor jullie is dan ook: hebben jullie op dit punt op rechteroever ook onderzoek gedaan? Zo ja, gaat daar nog verontreiniging naar boven komen of staat ons daar iets te wachten? Kunnen jullie ons daar iets meer over vertellen?

Ik kom tot mijn tweede vraag. Een van de hoofdpodochten van de onderzoekscommissie is om na te gaan of er ministerieel of administratief fouten zijn gebeurd, fouten omdat er misschien onvoldoende informatiedoorstroming was, verkeerde beleidsbeslissingen die werden genomen en dergelijke meer. Uw organisaties gaven een belangrijke voorzet voor de tunnelkeuze op linkeroever, die uiteindelijk in de toch wel meest vervuilde PFOS- en PFAS-zone naast 3M – de meest vervuilde zone in Europa – werd aangelegd. Kunt u op basis van een tijdslijn misschien verduidelijken hoe uw voorbereidend onderzoek juist is verlopen, vanaf welk ogenblik u ontdekte dat er zware PFAS- en PFOS-problemen waren in het projectgebied en welke instanties u hiervan op de hoogte gebracht hebt, of door welke instanties jullie op de hoogte werden gebracht? Welke traject- en tunnelalternatieven werden er door u voor Oosterweel op linkeroever aangereikt? Waarom werd er uiteindelijk gekozen voor de aanleg van de Oosterweelverbinding in deze toch wel bijzonder vervuilde zone? Wie nam uiteindelijk deze beslissing? Wat is uw persoonlijke visie over die keuze?

En een voorlopig laatste vraag: staan jullie met de kennis die er ondertussen is nog steeds achter die keuze van het huidige Oosterweeltraject op linkeroever, dat men nu volop aan het aanleggen is? Indien niet, ziet u haalbare alternatieven die een kleinere impact kunnen hebben op mens en leefmilieu in plaats van verder te blijven graven in deze toch wel verontreinigde zone?

Voorzitter, voorlopig zijn dat onze vragen.

De voorzitter: Dank u wel, collega Claes.

Mevrouw Rombouts heeft het woord voor de CD&V-fractie.

Tinne Rombouts: Ik wil de sprekers ook van harte danken voor hun eerste toelichting. Ik wil daar even op ingaan. We hebben vernomen dat u als studiebureaus diverse opdrachtgevers hebt, dat er u ook diverse taken worden voorgelegd, maar dat er soms ook opdrachten en/of taken van tegengestelde belangen aan u worden voorgelegd, en dat allemaal binnen een en hetzelfde bureau en/of met dezelfde mensen die daarop werken. Ik zou u willen vragen hoe u daar binnen één studiebureau of binnen de studiebureaus mee omgaat om uw onafhankelijkheid te kunnen garanderen, hoe u dat een plaats geeft, hoe u op een correcte manier met de invloeden en de verschillende belangen omgaat en hoe u dat verantwoordt en ons ook kunt garanderen. Daar zou ik toch graag enig zicht op krijgen.

Ten tweede hebben jullie als bodemsaneringsdeskundige ook een grote verantwoordelijkheid om op een juiste manier criteria vast te leggen voor de behandeling van verontreinigde bodems en ook af te bakenen, zeker als er voor die bodems of bepaalde stoffen nog geen normen zijn vastgelegd. Dat is ook zo rond PFAS gebeurd. Ik zou graag van u horen of u de evolutie van het toetsingskader van PFAS in bodems, dat in voorbereiding van de werken voor Oosterweel afgesproken is met Grondbank en de OVAM, kunt weergeven. Welke voorstellen hebt u afgetoetst met die instanties? Kunt u ons daar een duidelijk beeld van geven? Een tweede vraag is hoe het toetsingskader tot stand gekomen is. Uit de documenten blijkt namelijk dat er oorspronkelijk vertrokken was van de bodemsaneringsnorm III, van woonbestemming dus, van 16.000 microgram per kilo

droge stof, een waarde waarvan de OVAM gevraagd heeft om die te laten herbekijken. Waarom is voor die waarde gekozen, tot welke inzichten is men uiteindelijk gekomen en hoe is men tot de waarde van 70 microgram per kilo droge stof voor het bouwkundig bodemgebruik gekomen? Daar zouden we ook graag duidelijk inzicht in hebben.

Ik denk ook dat u, als erkende bodemdeskundige de opdracht hebt om zelf in te schatten welke metingen en bemonsteringen er op het terrein moeten gebeuren om de potentiële risico's die er zouden zijn, op een goede manier in kaart te brengen. U bent zelf verantwoordelijk voor het afbakenen van die perimeter. Ook voor de wijze waarop de staalnamen gebeuren en hoeveel bemonsteringen er zouden gebeuren, meen ik dat u de verantwoordelijkheid draagt. Dat roept bij mij dan ook de vraag op waarom en op welke basis u de keuze voor die perimeter en de bemonstering gemaakt hebt en waarom er niet de keuze is gemaakt om een grotere perimeter te hanteren, gezien we nu vaststellen dat er ruimere vervuiling en risico's aanwezig zijn. Daar zou ik ook graag de afweging kennen waarom specifiek die keuze gemaakt is rond de perimeter.

Ik zou graag ook nog stilstaan bij het feit dat u gevraagd wordt – zoals ik in het begin aangaf – om als bodemdeskundige voor niet-genormeerde parameters een voorstel uit te werken. Is dat een vraag die enkel voor PFAS naar voren komt? Als dat ook toepasselijk is voor andere stoffen, zou ik dat zeker graag horen. Hebt u in het voorstel van het normenkader van PFAS ervaren dat u op een andere manier de onderhandelingen hebt moeten doen met de OVAM, met Grondbank en/of eventuele andere instanties die betrokken geweest zijn? Of hebt u dat als een zeer normaal proces ervaren? Heel uitdrukkelijk wil ik hier ook de vraag stellen: hebt u ofwel vanuit uw initiële opdrachtgever BAM/Lantis druk ervaren rond het opstellen van dat normenkader en/of is er eventuele politieke druk geweest bij het opstellen van dat normenkader? Kunt u daar ook duidelijkheid over geven? En, als u een voorstel gedaan hebt, weet u dan ook hoe de OVAM in dezen de afweging gemaakt heeft en of er een peerreview of een neutrale instantie was die meekeek of u uw werk wel goed gedaan hebt? Wie neemt die rol op en hoe hebt u die rol ervaren? Dat was specifiek rond het opstellen van het normenkader en de wetenschappelijke onafhankelijkheid waarin u gewerkt hebt.

Dan zou ik graag nog even stilstaan bij het verhaal van de omgevingsvergunning, om bijvoorbeeld rond de berging te werken met een omgevingsvergunning. In de documenten valt namelijk te lezen dat er een tijdelijke stockage van gronden aangevraagd moet worden via een omgevingsvergunning om de grondbalans van Rinkonfen te doen kloppen. Kan er voor de hele projectsite een grondbalans aangeleverd worden? Hebt u die? Welke gronden met welke concentraties aan PFAS komen dan waar terecht? En daarbij wil ik ook de vraag stellen: waarom is er hier ook gewerkt met een omgevingsvergunning, waarom die specifieke keuze? Kunt u daar ook klaarheid in brengen?

Als ik het goed begrijp, bent u een adviesbureau voor de werkzaamheden en bent u momenteel ook nog betrokken bij de werken. Welke acties zijn er ondernomen op het moment dat er bijvoorbeeld nieuwe richtwaarden vanuit EFSA gemaakt zijn? Wat doet u daarmee als bodemdeskundige? Wat doet u daarmee naar uw opdrachtgever Lantis toe? Wat is er specifiek als advies voorgesteld om daarmee te doen? Wat heeft Lantis daarmee gedaan, eventueel in opvolging van het advies dat u gegeven zou hebben?

De voorzitter: Dank u wel, collega Rombouts.

De heer Schiltz heeft het woord.

Willem-Frederik Schiltz: Ik heb een aantal vragen over de verschillende onderdelen die uw werkzaamheden hebben gekend.

Ten eerste: over de onderzoeksverslagen. Ik heb begrepen dat het de procedure is dat u op basis van vaststellingen van de OVAM verder onderzoek doet om te bekijken welke vervuilingen zich op een bepaald terrein voorgedaan hebben. Maar als je zo bekijkt hoe die procedure en communicatie heen en weer loopt, vraag ik mij af of er geen risico bestaat

op 'path dependency', met andere woorden dat u pas gaat onderzoeken wat eigenlijk al geweten is en dat de kans bestaat dat niet onderzocht wordt waar er geen kennis van is bij de OVAM. Uiteraard begrijp ik dat u niet alles kunt weten. Maar ik vraag mij af of er toch toetsingen zijn of, wanneer u gevraagd wordt voor een onderzoek, u ook kijkt naar dingen die door de omstandigheden of de aard van de bedrijfsactiviteiten misschien toch aanleiding kunnen geven tot onderzoek dat buiten het aangeven van de OVAM ligt. Overigens wordt niet elk type van verontreiniging op alle sites gecontroleerd. We zien dat er een evolutie is in het onderzoek. Soms wordt er op vijf specifieke PFAS gecontroleerd, soms op meerdere. Zou u misschien kunnen toelichten hoe afgebakend wordt op welke verontreiniging onderzoek verricht wordt? In het onderzoeksverslag van 2018 van de grondhopen op 3M lezen we concentraties die boven de toetsingsnorm van 2006 voorkomen, met name 40.000 microgram. Ik schrok toch wel toen ik dat cijfer zag. Dat is toch wel echt heel veel vervuiling, lijkt me, hele sterke concentraties. Maar misschien kunt u ons aangeven in welke mate die waarde in 2018 nog relevant was of niet meer. Dan kom ik tot de totstandkoming van het verslag. We zien dat er samengewerkt wordt met het onderzoeksbureau ERM (Environmental Resources Management), een erkende bodemdeskundige die voor 3M werkt. Kunt u toelichten op welke wijze die samenwerking met ERM is verlopen?

Wat de normering betreft, heb ik de vraag – ze is al door veel collega's gesteld, het is een van de hamvragen – naar hoe het toetsingskader tot stand is gekomen. We merken ook dat in de rapporten van professor Tytgat gesproken wordt over een norm van 100 microgram. Die is dan toch naar 70 microgram gebracht. Op basis van welke inzichten is dat gebeurd? Hebben de vaststellingen uit Nederland door RIVM daar iets mee te maken? Als we dan naar de vaststelling van dat kader kijken, wordt er in 2017 ineens voor de Palingbeek en de Tophatgracht gesproken over waarden tussen 8 microgram en 16 milligram, ofwel 16.000 microgram. Dat wijkt dan toch heel erg af van die 70 microgram, of heb ik dat verkeerd gelezen? Hoe moet ik dat interpreteren? Misschien kan een woordje uitleg daarover wel nuttig zijn.

Dan wil ik het hebben over de communicatie. Kunt u ons bevestigen of er op een bepaald moment sprake van is geweest dat bepaalde vaststellingen niet gecommuniceerd mochten worden?

Wat betreft de totstandkoming van dat toetsingskader, hebben we gemerkt dat er in 2002 uiteraard andere normen golden en dat die door de jaren heen geëvolueerd zijn. Op een bepaald moment wordt u gevraagd om een toetsingskader vast te stellen. Dat wordt door de OVAM gevalideerd. Is er op voldoende ogenblikken rekening gehouden met de laatste stand van de wetenschap? Of is er ergens afgeklopt op een economisch optimum? In welke mate verhoudt economische haalbaarheid zich dan ten aanzien van wetenschappelijke inzichten die op dat moment golden?

Graag wilde ik ook nog wat uitleg over de lozingsnormen en de gesprekken die daarover met de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) gevoerd zijn. Ik heb begrepen dat dat nog wel wat trekken en duwen was en dat de aanvankelijk voorgestelde normen niet aanvaard werden door de VMM. Op welke wijze werd dan uiteindelijk de finale lozingsnorm vastgesteld? Ik heb ook begrepen dat er enige discrepantie bestaat tussen wat uiteindelijk aanvaard is en wat technisch mogelijk is. Kunt u verklaren waarom niet de maximaal haalbare norm van 0,1 microgram per liter gehanteerd werd?

Dan kom ik tot de veiligheidsberm. Wij hebben ook een bezoek ter plaatse gedaan. We hebben gezien dat er op bepaalde plaatsen bordjes staan met codes erop: 429, 421. Dat gaat dan over de verschillende concentraties van vervuiling, neem ik aan. Kunt u nog eens kort schetsen op welke wijze die zones afgebakend werden? We lezen in de documenten ook dat er op een bepaald moment sprake van is dat een zone ingeperkt zou worden, verkleind zou worden – een zone 429 – en dat dat zou resulteren in een kleiner volume. Op welke wijze is die beslissing genomen? Hoe komt het dat een stuk kavel dat eerst aangemerkt wordt, nadien toch ingeperkt wordt? Zijn er dan specifiek bijkomende boringen

en onderzoek gebeurd waardoor er een fijnmaziger beeld is gekomen? Hoe is die afbakening er gekomen?

Dat zijn voorlopig mijn eerste algemene vragen, die uiteraard doorspekt zijn met bezorgdheden of u in alle onafhankelijkheid uw werk hebt kunnen doen, of er sprake is van 'path dependency', of er voldoende tegenspraak is, of uw bevindingen ook gecontroleerd worden door een andere instantie, en of u het gevoel hebt dat de OVAM kritisch genoeg voor u is en u ook kritisch genoeg voor de OVAM.

De voorzitter: Dank u wel, collega Schiltz.

Mevrouw Schauvliege heeft het woord.

Mieke Schauvliege: Ik ga hierop aansluiten. Ik hoop uiteraard niet te veel vragen te herhalen.

U hebt uzelf voorgesteld, de expertise van jullie onderzoeksbureaus. Maar heel concreet: wat is jullie expertise op het vlak van PFOS-PFAS? Hadden jullie daar zeer specifieke expertise over bij de aanvang van de opdracht?

Jullie hebben heel algemeen geschetst wat jullie opdracht was. Maar kunnen jullie dat meer detailleren? Wat moeten jullie precies allemaal doen? Zit daar ook werfopvolging bij? U hebt daarnet ook de taak van een bodemdeskundige uitgelegd. Als u daar bijzondere dingen hebt vastgesteld, aan wie hebt u dat gerapporteerd? U gaf aan dat u onafhankelijk bent en dat u dan een rapportageplicht hebt. Hebt u dat gerapporteerd? Aan wie? Was dat aan de administratie? Waren daar ook politieke verantwoordelijken bij? Ik had daar graag een zicht op gehad. Misschien een vraag in de kantlijn: wat als jullie fouten zouden maken inzake de meldingsplicht of de handelingsplicht? Wat zijn daar de gevolgen van?

In het proces dat jullie aangevat hebben, was duidelijk dat jullie ook indicatieve normen zouden opstellen voor PFOS-PFAS en dat die normen dan gehanteerd zouden worden voor heel Vlaanderen, dus dat dat indicatieve normen zouden worden niet alleen bruikbaar voor de werken aan Oosterweel, maar dat die ook zouden gelden voor heel Vlaanderen. Hoe hebben jullie daarop gereageerd? Hadden jullie dat verwacht bij de start van de opdracht?

Ik heb ook nog een vraag over de dading. Er is een dading afgesloten op 8 november 2018. Mijn vraag is heel concreet: hebben jullie advies verleend in de aanloop naar de dading? Zo ja, met wie hebben jullie dan contact gehad en waarover ging dat precies? Was er iemand van jullie studiebureaus, jullie consortium, aanwezig bij de gesprekken tussen 3M en Lantis toen die dading onderhandeld werd? Zo ja, wie? Hebben jullie die dading ook effectief nagelezen? Wat was jullie advies? Wat is jullie houding nu tegenover die dading? Vinden jullie dat daar een faire deal is afgesloten?

Dan een vraag over de samenwerking met Antea, het bureau dat instond voor de MER-procedure (milieueffectrapport). Hebt u daar contact mee gehad? Op welke wijze? Hoe was de samenwerking? Hoe was de scenarioanalyse die verwacht zou worden van de opmaak van een MER-procedure? Hebben jullie die gegevens gebruikt? Hebben jullie daar invloed op gehad? Wat is de relatie daartoe?

Wanneer in het proces dat jullie doorlopen hebben, beseften jullie dat er toch wel ernstige verontreiniging aanwezig was? Was dat bij de start van het proces of zijn jullie dat 'en cours de route' tegengekomen? Hoe hebben jullie dan gehandeld? Welke acties hebben jullie daaraan gekoppeld?

Dan heb ik een vraag over de uitspraak van de vakbondsafgevaardigde. Daar ben ik ook benieuwd naar, die uitspraak over rechteroever. Maar goed, dat zullen jullie dan wel beantwoorden.

De opdrachthouder Karl Vrancken heeft hier vlak voor de vakantie zijn rapport gebracht over de Commissie Grondverzet en hij heeft daar verklaard dat de norm van 3 microgram per kilogram droge stof eigenlijk de te prefereren norm was. Wat is jullie mening daarover, want eigenlijk pleit professor Vrancken daar voor een verstrenging van het normenkader? Ondanks zijn pleidooi blijven we met de aanvankelijk vastgestelde normen voortwerken. Wat zou de impact op de werken zijn mochten jullie nu de opdracht krijgen om met die 3 microgram per kilogram droge stof te werken en die 70 microgram te laten vallen? Welke impact zou dat hebben op de opdracht of op de werken die nu zouden plaatsvinden? Is die vraag jullie ooit gesteld en wat was jullie antwoord daarop?

We weten allemaal dat het hier gaat over enorme hoeveelheden grond die verzet moeten worden. Het totale volume aan grondverzet wordt geraamd op 15,8 miljoen kubieke meter, rechter- en linkeroever samen. Hoeveel van die 15,8 miljoen kubieke meter voldoet aan die 3 microgram per kilogram droge stof? Kunt u dat uitleggen voor rechteroever, voor linkeroever en voor de Scheldetunnel? Het gaat over grootteordes. Kunt u dan ook een kostenraming geven voor het afvoeren van deze hoeveelheden vervuilde grond indien ze gereinigd zouden worden of indien ze naar een reguliere stortplaats gebracht zouden worden? Wat zou daarvan de financiële impact zijn? Ik heb gezien dat daar een quickscan gemaakt is, daar staan vragen in. Het zou interessant zijn om die hier te horen, maar ook om die te projecteren op de nieuwe normering, dus niet van die 8, maar van die 3 microgram.

Er is hier in de commissievergaderingen de afgelopen weken heel wat discussie geweest over de afbakening van de kadastrale werkzone. Wiens taak is het om de kadastrale werkzone af te bakenen? Wie heeft heel concreet die kadastrale werkzone in dit project afgebakend? Wie draagt daar de eindverantwoordelijkheid voor? Wat was jullie rol daarin? Is over die kadastrale werkzone onderhandeld? Met wie? Wie had daar allemaal inspraak in? Kunt u mij verklaren waarom die kadastrale werkzone zo ruim is afgebakend? Wij hebben de afbakening van die kadastrale werkzone hier in deze commissie voorgelegd aan andere bodemdeskundigen en zij vonden dit extreem ruim en eigenlijk konden zij dat niet verantwoorden. Mijn vraag is dus: hoe is dit proces verlopen? Wie heeft daar de eindverantwoordelijkheid in? Wie heeft daar meegesproken over die grenzen? Welke rol hadden jullie daarin? Vinden jullie dit nog altijd de correcte manier van werken?

Ik heb een vraag over de verspreiding van PFOS. Jullie weten allen, veronderstel ik, dat de woonzones in Zwijndrecht op anderhalve kilometer van 3M liggen. In de stukken die wij konden inkijken, vinden wij dat er op een bepaald moment zones zijn afgebakend tot waar we die 8 microgram vervuiling vinden. Die gaan tot 3 kilometer van 3M. Mijn vraag is heel concreet. Toen jullie dat vastgesteld hebben, hebben jullie daar dan aan de alarmbel getrokken en dit gemeld? Als jullie dat gedaan hebben, aan wie? Als jullie dat niet gedaan hebben, is dat niet jullie plicht als erkend bodemsaneringsdeskundige om dat te doen?

De vraag over de druk op het normenkader: dat wil ik ook weten. Is er druk uitgeoefend toen jullie dat normenkader hebben uitgetekend? Zo ja, door wie?

Dan kom ik tot de afdeklaag. Jullie hebben ooit het advies gegeven – ik ga niet hetzelfde stuk citeren als mijn collega gedaan heeft – dat de afdeklaag meer dan 70 microgram per kilogram droge stof mocht bevatten. Ik wil van jullie horen tot hoe hoog de concentraties die de afdeklaag op dit moment mocht bevatten, mogen zijn volgens jullie voorschriften. Meer dan 70 microgram, betekent dat dan ook hoger dan 100 microgram? Welke grenzen zaten daarin? Hoe kunnen jullie dat verklaren? Iedereen is wel zeer verwonderd dat dit mogelijk was. Deze methode van werken is toegepast op de kluifrotonde. Klopt dat? In het advies van het bodemrapport van Karl Vrancken staat dat dat afgegraven moet worden. Hebben jullie er al zicht op of dat gestart is? Zijn jullie betrokken bij het weer afgraven of niet?

Ik heb een vraag over het Scheldetracé. Hebben jullie ooit op tafel gelegd om dat Scheldetracé te verleggen? Zijn daarvoor alternatieve tracés uitgewerkt? Hebben jullie daaraan meegewerkt?

Ik denk dat de vragen over het normenkader voorlopig gesteld zijn. Ik ga het hier voorlopig bij houden.

De voorzitter: Dank u wel, collega Schauvliege. Zijn er nog collega's van andere fracties die bijkomende vragen hebben? Ik zie alleen collega De Roo nog.

De heer De Roo heeft het woord.

Stijn De Roo: Dank u voor jullie inleidend statement. Ik heb nog twee vragen – ze zijn al gesteld door de collega's, maar nog iets dieper erop ingaand – rond de normering.

We hebben hier de expert van ABO gehad, die ons in een vorige hoorzitting vertelde dat die op geen enkele manier de norm van 70 microgram per kilogram droge stof opnieuw kon opstellen. Om de vaststelling te maken van die 70 microgram hebben jullie gewerkt met kolom- en schudproeven. Uit een aantal documenten die we konden inkijken, blijkt dat die werd afgeleid via de relatie tussen de concentratie aan PFOS in de vaste fase enerzijds en de concentratie aan PFOS in het eluaat anderzijds, maar dat de correlatie die daartussen zat eigenlijk heel zwak was, wat de voorspellingen daarrond ook onzeker maakte. Mijn vraag is dus: waren de proeven die u gedaan hebt nauwkeurig genoeg om met voldoende zekerheid die norm van 70 microgram per kilogram te kunnen vaststellen, om die drempelwaarde vast te stellen? Hoe groot kunnen bijvoorbeeld de variaties zijn naargelang de samenstelling van de grond? Ik zeg maar iets: pH-waarde, veel of weinig, kleine grond, en dergelijke meer. Kunt u daar iets meer over zeggen? Over welke mogelijke variatie of onzekerheid spreken we? In welke grootteorde ligt dat? Hebt u daar zicht op? En aansluitend: in welke zin werd u al dan niet gedwongen om naar die norm van 70 microgram te gaan, ook al bleek daar heel veel onzekerheid rond de vaststelling van die waarde te zitten?

Ik heb nog een tweede vraag rond de grondwaternormen, naar analogie met die bodemnormen. Kunt u schetsen hoe de normen voor grondwater tot stand gekomen zijn en welke interacties hierover hebben plaatsgevonden met overheidsinstanties, bijvoorbeeld de OVAM of de VMM?

De voorzitter: Dank u wel, collega De Roo. Ik had zelf ook heel wat vragen, maar heel veel van die vragen zijn door jullie al gesteld, collega's.

Misschien nog een aantal kleine, wat technischere zaken. Een aantal collega's hebben het ook al gehad over het feit dat verschillende experts de techniek van dat inpakken van die meest vervuilde gronden toch wel sterk bekritiseerd hebben, ook in deze commissie. Ze vinden dat niet veilig genoeg. Zijn er eigenlijk andere manieren, andere saneringstechnieken onderzocht? Als dat zo is, waarom worden die niet toegepast op die meest vervuilde gronden? Zijn er voorbeelden van andere aanpakken in het buitenland door jullie onderzocht of niet?

Dan heb ik nog een vraag over het rapport van de Commissie Grondverzet. U maakte melding van een advies van Grondbank uit 2017 waarin staat dat met PFOS aangerijkte gronden enkel hergebruikt kunnen worden in zones met reeds gelijkaardige concentratie en dus niet verder verspreid mogen worden in zones waar die aanrijking nog niet voorkomt, het standstillbeginsel. Maar het is duidelijk dat dat advies niet overal gevolgd werd. Gronden werden tot nu toe, tot een aantal weken geleden toch, over heel de werf verplaatst. Waarom werd dat advies niet opgevolgd en wordt dat nu wel opgevolgd? Misschien daarbij aansluitend: de Commissie Grondverzet heeft in haar eindrapport ook aanbevolen dat de leeflaag van gronden nabij woongebieden steeds moet bestaan uit zuivere grond. We hebben kunnen vaststellen dat ook dat niet altijd opgevolgd is. Is die

aanpak op de site sindsdien gewijzigd? Wordt de aanpak van de grond ondertussen wel afhankelijk gesteld van de afstand van de woon- en landbouwgebieden?

Ik heb nog een vraag over de veiligheidsberm, hoe die opgevolgd wordt. Collega D'Haese heeft er ook al een vraag over gesteld, maar ik denk dat het toch wel nuttig is. Hoe wordt die gemonitord op het vlak van vervuiling en/of verdere verspreiding? Hoe gebeurt dat in de praktijk?

Goed, ik denk dat er heel veel vragen gesteld zijn. Ik geef graag aan jullie het woord.

Erwin Malcorps: Ik zal proberen op alle vragen te antwoorden en de collega's mee te betrekken, zeker voor enkele detailantwoorden.

De eerste vraag die ik genoteerd heb is: geef een ruwe inschatting van wat de omzet van Oosterweel in zijn algemeenheid betekent voor een bedrijf als Sweco Belgium bv en Witteveen+Bos. Ik schat dat dat vandaag ongeveer iets meer dan 5 procent betekent van de totale omzet voor Sweco Belgium bv in België. Als je dat op groepsniveau voor Sweco Belgium bv bekijkt: Sweco Belgium bv betekent ongeveer 10 procent van de totale omzet van de Swecogroep. Dat is een ruw geschat cijfer.

Mark van Straaten: Ook snel gerekend en ondertussen vragen neerschrijvend: het zal bij ons iets groter zijn, zeker op Belgisch niveau omdat Witteveen+Bos België een pak kleiner is dan Sweco Belgium bv. Ik denk dat het gaat om een ordegrootte tussen 10 en 15 procent. Dat gaat dan over heel het Oosterweelpakket en niet alleen de milieustudies uiteraard.

Erwin Malcorps: Er zijn heel veel vragen gesteld over het toetsingskader en hoe dat tot stand is gekomen. Een vraag daaraan gekoppeld, is of we rond dat toetsingskader enige druk hebben gevoeld in een bepaalde richting. Sta me toe even de voorgeschiedenis te schetsen en hoe we tot het toetsingskader zijn gekomen.

In 2016 vangen wij aan met de opdracht om een technisch verslag op te maken voor de werken op linkeroever. Hoe gaan we daarmee van start? Wat we altijd eerst doen, is beginnen met een voorstudie. Dat staat ook zo beschreven in de code van goede praktijk. We hebben met andere woorden vergunningen en bodemonderzoeken opgevraagd bij de OVAM, Grondbank, Grondwijzer en de VMM, kwestie van een zo goed mogelijk beeld te krijgen van al gekende historische vervuiling. Wat proberen we in kaart te brengen? Bepaalde vaste parameters moeten worden onderzocht: zware metalen, koolwaterstoffen, polyaromatische koolwaterstofverbindingen en dergelijke. Uit de gegevens die we hebben opgevraagd, is het duidelijk dat er al in 2006 een verslag beschikbaar was waarin er sprake is van PFOS-vervuiling op de terreinen van 3M. Dat verslag is het rapport waarvan hier al sprake is geweest: ERM, Arcadis, de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO). Het is door de OVAM conform verklaard. Dan praten we inderdaad over die heel hoge cijfers van 40.000 tot 800.000 microgram per kilogram droge stof voor industriegebieden. Als we teruggaan in de tijd, is 2006 de startdatum waarin we rapportages terugvinden.

10 jaar later, in 2016, moeten wij starten met een bemonsteringsstrategie. Hoe gaan we daar te werk? Dat is niet zomaar lukraak proberen om een aantal boringen in te plannen. Ook daar is de strategie wel beschreven in het Vlaams reglement betreffende de bodemsanering (VLAREBO) en de code van goede praktijken over hoeveel monsters men moet nemen, op welke diepte en welke inplanting, over hoeveel kuub en welke hoeveelheid, ook om crosscontaminatie te vermijden, en welke mengmonsters moeten worden genomen. Dan krijgen we de eerste resultaten binnen.

Het probleem dat zich dan stelt – dan zijn we al 2017 – is dat we PFOS vaststellen in de bodemstalen. De vragen die zich dan stellen, zijn of dat een gevaarlijke dosis is, wat kritische waarden zijn en aan welke normen we ons moeten houden.

Om dan meteen op de vraag te antwoorden of wij een druk hebben gevoeld in een welbepaalde richting: ik kan dat ten stelligste ontkennen. Neen. Ik heb ook met de mensen gepraat en ze mogen dat gerust zelf bevestigen. Wij hebben gedurende al die jaren, namelijk 2016, 2017, 2018 en 2019, een continu voortschrijdend onderzoek gedaan om die normen juist te kunnen vastleggen, rekening houdend met de evolutie van nieuwe gegevens die we ook vanuit het buitenland kregen. Wij hebben altijd voorstellen gedaan, rekening houdend met nieuwe informatie die we ter beschikking kregen om een zo goed mogelijk, juist en streng voorstel te doen voor een normeringskader, bij gebrek aan heel concrete info.

In mei 2017 komen de eerste nota's van Grondbank. Dan praten we nog altijd over 16.000 microgram per kilogram droge stof, enkel binnen de kadastrale zone, en wordt ook al de 8 microgram per kilogram droge stof gemeld. De vraag die ons bezighield, is wat nog een aanvaardbare dosis is. Wat is acceptabel om dergelijke grote grondwerken uit te voeren op linkeroever? Met andere woorden: het belang voor de volksgezondheid en in het algemeen de milieu-impact hebben altijd centraal gestaan. We hebben ook de nota van professor Tytgat onder ogen gekregen en in detail besproken om goed te begrijpen welke normeringskaders daar gesuggereerd worden, kwestie van op dezelfde golflengte te zitten rond de risicogrenzen. Ik praat over humane en ecologische risicogrenzen. De humane risicogrens werd in de nota van professor Tytgat geplaatst op 100 microgram per kilogram droge stof. Daar voelen we al meteen dat er een serieuze verlaging komt van de normering.

Wat hebben wij dan gedaan? We zijn op een empirische manier te werk gegaan, gebaseerd op de drinkwaternorm vanuit Nederland, namelijk 0,53 microgram per liter. Het is hier al gemeld dat we ook hebben gekeken wat in Nederland van toepassing was. Op basis van inschattingen welk deel van het grondwater als drinkwater kan worden beschouwd en rekening houdend met uitloogtesten die gebeurd zijn, hebben we dat omgerekend naar een norm voor een gebruik als bouwkundige bodemstof.

Men kan op die aanpak heel veel kritiek geven, omdat het een empirische manier was om tot een dergelijke normering te komen. Maar we plaatsen ons terug in 2017. Er was geen norm. De vraag was hoe we op een minimaal wetenschappelijk gebaseerde manier tot een juist normenkader kunnen komen. Het voorstel dat wij toen gedaan hebben, lag op 70 microgram per kilogram droge stof. Hier voel je al uit de feiten dat dit lager ligt dan 100 microgram per kilogram droge stof die gesuggereerd werd door professor Tytgat, toxicoloog aan de KU Leuven. We hebben dus als bodemdeskundigen zelf strengere normen voorgesteld dan wat in mei 2017 circuleerde.

In 2018 heeft de OVAM ons gevraagd om een generiek normenkader af te lijnen, op basis van de bemonstering die we gedaan hebben op linkeroever. We hebben ook een uitgebreid onderzoek gedaan naar wat gekend is in andere landen. We hebben gekeken naar Nederland en de Verenigde Staten. De nota's zijn overgemaakt. In alle eerlijkheid, het was moeilijk daar één goede lijn in te krijgen. We hebben duidelijk gevoeld dat er ongetwijfeld nog net iets te weinig wetenschappelijke studies beschikbaar zijn om een heel streng normenkader te kunnen voorstellen. We hebben wel gemerkt dat in de loop der tijd in alle landen het normenkader duidelijk verstrengt. Die tendens hebben we gezien. Dat heeft ons aangezet tot voorzichtigheid in het algemeen.

Dan zitten we in 2018. Dan komen we met een specifiek toetsingskader voor linkeroever-Zwijndrecht, met die 8 microgram per kilogram droge stof en die 70 microgram per kilogram droge stof voor hergebruik binnen de kadastrale werkzone als bodem- en bouwkundig hergebruik, en boven de 70 microgram per kilogram droge stof voor enkel hergebruik binnen de kadastrale werkzone, weliswaar met bijkomende technische voorwaarden.

Dan zijn we enkele jaren verder en praten we over 2020. Dan komt de OVAM met een leidraad voor PFOS-gronden. Hier is gesteld dat de OVAM niet akkoord was met onze methodiek om tot die 70 microgram per kilogram droge stof te komen. Ik wil dat toch

nuanceren. De OVAM is wel degelijk akkoord gegaan met de 70 microgram per kilogram droge stof, maar er zijn wel heel wat technische discussies geweest omtrent de methodiek die we gebruikt hebben om tot die 70 te komen. In april 2021, bij de verstrenging van de norm die de OVAM heeft rondgestuurd, zie je weliswaar dat die 8 microgram per kilogram droge stof naar 3 microgram per kilogram droge stof is verlaagd. Voor vrij bodemgebruik blijft nog altijd de 70 microgram per kilogram droge stof, in afwachting van mogelijk meer kennis of andere evoluties die zich in de tijd nog zouden voordoen. Ik hoop hiermee die 70 microgram wat te hebben geschetst.

De heer De Kinderen kan nog even technisch uitleggen hoe de uitloogproeven en de drinkwaternormkoppeling juist in elkaar zitten.

Jan De Kinderen: Op een gegeven moment moeten wij in het kader van het project normen afleiden. Er zijn in het buitenland normen voor hergebruik of humaan toxicologisch. In 2006 is het inderdaad 800.000 en 40.000 microgram per kilogram droge stof. Op een gegeven moment wordt er 16.000 voorgesteld. Dan is er een moment dat professor Tytgat om advies wordt gevraagd. Hij heeft een norm voor humaan toxicologisch van 6600. Dat is voor woongebied, zonder rekening te houden met het gebruik van drinkwater. Er is dan een norm die zegt dat het 100 microgram per kilogram droge stof is wanneer rekening wordt gehouden met drinkwater.

Op dat moment gaan wij bekijken of de gronden als bouwkundig bodemgebruik toegepast kunnen worden en waaraan die dan moeten voldoen. Er is een drinkwaternorm die in Nederland is gebruikt van 4,7 microgram per liter, bij 100 procent gebruik van drinkwater.

Wij zijn dan empirisch gaan kijken naar die 4,7 microgram per liter. In het rapport staat 4,5, dat is iets minder. Als we nu uitloogproeven gaan doen en we hebben de concentratie in het vaste deel van de bodem, en we doen schud- en kolomproeven, wat is die uitloging dan? Dat is inderdaad een empirische vaststelling. We gaan gewoon kijken hoe dat uitloogt en wat de waarden zijn. We hebben 13 schudproeven en 13 kolomproeven gedaan. Dan zagen we dat de R-kwadraatwaarde rond de 0.4 tot 0.5 was als we de hele gegevensset meenamen. Dan hebben we die gegevensset verkleind. Waarom? We hebben enkel de uitlogingswaarden overgehouden die kleiner dan 10 microgram per liter waren omdat die 4,5 dan korter in die range zat. Dan waren de R-kwadraatwaarden hoger, namelijk 60 tot 70. Dat was dus al beter. Dan hebben we die fitting gemaakt. Dan kwamen er een aantal waarden uit: 118 en ook nog andere. 70 was dan de laagste waarde. Dan hebben we die 70 genomen. Dat is de afleiding van de norm voor bouwkundig bodemgebruik. Die lag eigenlijk in lijn met wat professor Tytgat zei.

Wanneer er rekening wordt gehouden met drinkwater in woongebied, dan zou die norm 100 zijn. Wat ons op dat moment betrof, en ik denk nu nog altijd, was die 70 een waarde die empirisch is afgeleid speciaal voor het projectgebied en een goed beeld gaf om te gebruiken. Zo zijn wij tot die 70 gekomen. Die ligt denk ik in lijn met die 100, en is zelfs lager.

We hebben dat allemaal met de OVAM besproken. De mensen van de OVAM hadden een aantal opmerkingen, namelijk dat die R-kwadraatwaarden geen 90 of 99 procent zijn. Dat klopt. Maar ze zeggen dat ze akkoord zijn met die waarden. Ze geven echt wel hun akkoord. Ze geven ook aan dat het niet abnormaal is dat die uitloogproeven een lagere R-kwadraat geven want daar hadden ze al info over. Ze vonden dat niet vreemd. Ze hebben die aanvaard en ze hebben die later overgenomen in hun richtlijn, namelijk dat die 70 als toetsingswaarde of als pragmatische waarde voor grondverzet kan dienen als bouwkundig bodemgebruik.

Erwin Malcorps: Ik denk dat we hiermee al een antwoord hebben gegeven op de voorgeschiedenis van het tot stand komen van het normeringskader.

Een volgende vraag heeft betrekking op gebruik en hergebruik van de gronden, de berm, de folies en de lasnaden. De lasnaden van de folies op de werf kunnen heel grondig worden

gecontroleerd. Daarvoor zit de belangrijkste uitdaging en controle tijdens de werfuitvoering. Er bestaat apparatuur om die lasnaden op hun perfecte waterdichtheid te controleren tijdens de werf. Dat gebeurt ook.

De volgende vraag is wat moeilijker: voor hoelang wordt dat ontworpen? 30 jaar, 50 jaar, 100 jaar? Als wij ontwerpen maken voor infrastructuurwerken, en dan denken we aan klassieke wegenis- en rioleringsprojecten, praten we over projecten voor normaal gezien 30 jaar. Dat ziet u ook als u kijkt naar beton- en asfaltverhardingen. Na enkele tientallen jaren beginnen daar scheuren in te komen en moeten er reparaties gebeuren. Vanaf 30 jaar worden in zo'n verhardingen de onderhoudskosten zo belangrijk dat het tijd wordt om het volledig te vernieuwen. Voor klassieke wegen is dat 30 jaar. Voor grotere civieltechnische projecten is de kostprijs van een vernieuwing vaak veel te hoog en wordt daarom eerder ontworpen voor 50 jaar. Dat wil zeggen dat je zeker voor ondergrondse constructies, vaak dure aangelegenheden, de ontwerpstandaarden moet verstrengen. 50 jaar is heel klassiek in ondergrondse tunnels. Dat zijn per definitie heel moeilijke werken. Dan gaan we naar 50 jaar. Specifiek voor Oosterweel, dat mag beschouwd worden als een van de meest complexe projecten vandaag in Europa, is gesteld dat men ontwerpt voor 100 jaar. Dat geeft enkele heel technische moeilijkheden, onder andere bewegingen in de Boomse klei. Vanuit civieltechnisch oogpunt is dat iets waar je voor 100 jaar toch wel meer rekening mee moet houden dan bijvoorbeeld voor 50 jaar. Hetzelfde geldt voor de afdekberm. Die is op 100 jaar berekend. De afdekking is een combinatie van verschillende afdekmethodes. Dat is een bentonietlaag, een kleilaag, een HDPE-folie van 2,5 millimeter. Dat is de manier waarop ook de zwaarste storten worden afgeschermd.

Mark van Straaten: Dat klopt. In essentie worden dezelfde ontwerpprincipes toegepast zoals die gelden voor klasse 1 stortplaatsen. In VLAREM (Vlaams reglement betreffende de milieuvergunning) staat heel duidelijk gestipuleerd hoe die moeten worden ontworpen en hoe die moeten voldoen. Die principes worden gevolgd. Het enige wat men kan zeggen is dat een VLAREM-stortplaats veel nauwgezetter en strikter wordt opgevolgd dan een infrastructuurwerk, waar het op een gegeven moment wordt overgegeven aan de beheerder. Die zorg werd ook door de commissie-Vrancken gesignaleerd en heeft intussen ook aanleiding gegeven tot aanpassingen in de kwestie van beheer en opvolging van de bermen, al dan niet met onderafdek, dus voor de veiligheidsberm bij 3M maar ook voor de anderen.

Ik kom even terug op de vraag met betrekking tot welk type van afdek waar gebruikt is, onderaan en bovenaan. Ik denk dat Martijn Goffings heel duidelijk antwoord kan geven.

Er is ook gevraagd hoe men weet dat die lek is. Dat is een vrij terechte vraag. Men kan dat niet zien. Men kan het wel een beetje zien omdat een lek dikwijls ook veroorzaakt wordt door erosie van afschuivende lagen en dergelijke meer. Het inspecteren van zo'n berm of van een sarcofaag, een halve sarcofaag of een worstenbroodje, kan al aanduiden dat er iets mis zou kunnen zijn. Met de opvolgingsmethodes die nu opgelegd worden en in uitvoering gaan, gaat men indirect meten door het grondwater onder de berm te monitoren. Als daar iets mis is, gaat men dat indirect zien via de peilbuizen en de metingen die rondom die dingen gebeuren. Dat is trouwens ook klassiek voor stortplaatsen. Een stortplaats heeft per definitie een onderafdek. In die onderafdek zit de eerste lekdetectie. Rond de stortplaats worden altijd peilbuizen gezet die opgevolgd worden zodat wanneer je bij de eerste lekdetectie iets niet vindt, het altijd nog gevonden wordt in de tweede lekdetectie. Diezelfde principes worden vastgelegd, en de opvolging wordt op dezelfde manier uitgevoerd als voor klasse 1 en 2 stortplaatsen.

Erwin Malcorps: Er zijn drains geplaatst in die berm die ook monitoring en lekdetectie toelaten. Dat is voorzien.

Ik kan ook bevestigen dat de bewortelingslaag een variabele dikte heeft in functie van de beplanting die erop wordt geplaatst. In die zin is die inderdaad, zoals opgemerkt, variabel.

Mark van Straaten: Misschien kan ik nog even duiden waar die 70 centimeter vandaan komt. Er was een vraag over die 50 en 70 centimeter en dergelijke meer. Die 70 uit de bodemsaneringswereld komt van de typering die de OVAM geeft aan een leeflaag en die bedraagt 70 centimeter, dit in het kader van verontreinigingen die vanuit bepaalde bepaalde BATNEEC-overwegingen (BATNEEC: best available technologie not entailing excessive costs) toch moeten blijven zitten of niet kunnen worden verwijderd en worden afgedekt. Men stelt dat een deklaag van 70 centimeter in principe genoeg is voor alle risico's in alle omstandigheden, dus ook voor bewoning en gebruik in tuinomstandigheden. Dat is een cijfer dat terugkomt in alle afdeksenario's en in het kader van bodemsaneringswerken wordt gebruikt. Het kan inderdaad verwarrend zijn dat het de ene keer 50 centimeter is en de andere keer 70 centimeter. Maar in het kader van infrastructuurwerken moet men eerder kijken naar wat men erop wil zetten en wat men dan nodig heeft als afdek. Bij die 70 centimeter zit er trouwens geen folie meer tussen. Dat is op de vervuilde grond.

Erwin Malcorps: Om alle misverstanden te vermijden: als er gassen vrijkomen, zijn dat biogassen van de vergisting van enkele planten en dus niet met PFOS vervuilde gassen. De heer Goffings kan schetsen hoe we de afdek doen op de verschillende locaties met betrekking tot de 70 centimeter en onder en boven de 70 centimeter, zodat het duidelijk is in de volledige werkzone van het project waar welke gronden net worden gebruikt.

Martijn Goffings: Ter hoogte van de zone kluifrotonde is er een bovenafdek aangebracht. Dat zorgt ervoor dat er geen infiltrerend regenwater door het opgevuld materiaal loopt. Hoe ziet die bovenafdek eruit? Zoals de heer Malcorps zonet beschreven heeft, is dat een combinatie van klei/bentonietmat met HDPE-folie met daarop een leeflaag. Daar bovenop ligt voor een groot stuk de verharding van de kluifrotonde. Daaronder zit geen onderafdeling omdat de aangevulde grond ver boven de grondwatertafel wordt gebruikt. Alleen langs de bovenzijde zou er regenwater kunnen insijpelen, maar dat wordt door de afdichting die aanwezig is volledig naar de zijkanten gedraineerd. Er zit trouwens nog een drainagelaag tussen om die drainage te bevorderen. Omdat er geen regenwater door kan langs de bovenkant, kan er ook geen regenwater uitkomen aan de onderkant.

Bij de beveiligingsberm is de situatie net iets anders. Daar is wel een onderafdeling voorzien omdat de aanleg van de beveiligingsberm langere tijd gaat duren. Dat is niet van vandaag op morgen aangelegd. Dat is een groter volume. In die periode zal het waarschijnlijk wel eens regenen, zoals bijvoorbeeld deze zomer. Om het regenwater op te vangen en af te voeren, is er enerzijds een drainagesysteem in gelegd en anderzijds is er die onderafdek om het regenwater dat tijdens de aanlegfase van de berm op de grond valt, op te vangen.

Wat bovenafdek betreft, is al aangehaald dat de dikte variabel is, afhankelijk van de begroeiing. Voor een grassige begroeiing is er een minder dikke afdeklaag nodig, namelijk minstens 50 centimeter. In zones waar struiken en hogere beplanting komen, is die afdeklaag uiteraard dikker. Daarover is afgestemd. Samen met de ecologen is daar uiteraard verder naar gekeken. Die afstemming is ook gebeurd met het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB). Zij zijn voor een aantal zones op de hoogte van hoe de inrichting en de leeflaag/afdekking eruit zullen zien.

Erwin Malcorps: Er was nog een specifieke vraag over het technisch verslag van de gronden op de 3M-site zelf. Daarop bestaan nu verschillende visies. Als ontwerpers hebben wij deze gronden beschouwd als bodem in het kader van de VLAREBO-wetgeving. We hebben dus ook bekeken hoe we deze gronden bouwkundig konden hergebruiken in de berm op de 3M-terreinen. Dit jaar kregen we de melding dat dit niet correct zou zijn en dat die bodem als afval zou moeten worden beschouwd. Wij hebben daar een andere visie op. Het gaat hier over wat je als afval moet beschouwen en wat als bodem. De VLAREBO-wetgeving heeft volgens ons het principe dat je gronden kunt hergebruiken als bodem of voor bouwkundig hergebruik. In die optiek hebben wij het technisch verslag gemaakt voor de terreinen van 3M, en zo hebben wij daar ook op gereageerd.

Martijn Goffings: Mijnheer D'Haese, u had daar nog enkele praktische vragen over. Zijn de werken gestart of worden die gronden op dit ogenblik verwerkt? Neen. U gaf al aan dat het technisch verslag van de grondhopen is vervallen. De conformverklaringstermijn is verlopen. Op dit ogenblik liggen die hopen daar in afwachting van...

U had een vraag over de aanvraaggegevens op de conformverklaring. Ik was niet helemaal mee. Het is vrij logisch dat wij als bodemsaneringsdeskundige de aanvrager zijn. Wij dienen de aanvraag tot conformverklaring in bij Grondbank. Later zal de aannemer, de opdrachtnemer, zijn verwerkingstoelatingen aanvragen. Dat is klassiek. Ik kon de vraag niet meteen kaderen.

Mark van Straaten: U vroeg ook of dit een normale praktijk is. De heer Malcorps heeft al gewezen op gewijzigde inzichten bij de OVAM. Ik denk naar aanleiding van dit dossier, met betrekking tot wat in de bodemsaneringswereld de 'grondhopen' zijn. Er is een heel aantal jaren terug een hele performante wetgeving rond het grondverzet in voege getreden. Dat gebeurde samen met de sector en dergelijke meer. Heel het traceringscircuit hangt daaraan vast. Ik denk dat andere mensen dat wel al zullen hebben toegelicht. Het aspect van grondhopen her en der in Vlaanderen is een gekend gegeven.

De manier waarop ermee wordt omgegaan is tot op heden zo: we hebben grond van ongekende herkomst, en dan kun je nog vragen stellen wat dat betekent. In dit geval zou je kunnen zeggen dat het allemaal van de 3M-site komt, dus weten we wat de herkomst is. Er zijn ook heel veel grondhopen waarvan je bij verre na niet de herkomst kunt bepalen. Tot op heden was het heel gebruikelijk om niet te bekijken waar ze vandaan komen, maar in het kader van circulariteit en hergebruik en dergelijke meer bekijken we of die bodem daar nog voor voldoet, al dan niet als bodem of als bouwkundig bodemgebruik.

De OVAM heeft recent de bodemsaneringsdeskundige gevraagd om daar wat strikter op toe te zien, zodat bepaalde grondhopen wel degelijk als afval zouden kunnen worden beschouwd omdat ze ergens achtergelaten zijn. De definitie van afval is nog altijd: 'iets waarvan men zich wil ontdoen'. In die zin kan ik dat wel volgen. Het is wel de praktijk geweest om te bekijken of het nog kan worden hergebruikt. Ik denk dat daar niets mis mee is, als die gronden voldoen. Misschien moeten ze afgezeefd worden. Misschien houdt je een fractie over die moet gestort worden. Maar in het kader van het hergebruik van bodem kan dat nog altijd zinvol zijn. Er is wel duidelijk een juridisch verschil in connotatie. Het ene is afval, veel strikter, en het andere is en blijft dan binnen de lex specialis van het bodembeheer. Ik ben geen jurist. Het is mij zo verteld.

Dat om wat duidelijkheid te bieden met betrekking tot de grondhopen. Vanuit de OVAM werd de opdracht gegeven om te bekijken wat er met die hopen moet gebeuren. In principe horen ze niet thuis in een technisch verslag.

Erwin Malcorps: Daaraan gekoppeld was ook de vraag over saneringstechnieken. Hoe realistisch is het dat dit nog in de toekomst kan gebeuren gezien de evolutie van de technieken? Vandaag kan niet alles worden gesaneerd. Met dit scenario werd rekening gehouden in de verschillende gesprekken. De eerste reflex is denken aan circulariteit en hergebruik, indien het inderdaad volgens VLAREBO toegelaten is om uitgegraven gronden als bodem voor bouwkundig hergebruik te gebruiken. Maar meer in de diepte: is het mogelijk om deze gronden te saneren?

We praten hier over 130.000 kubieke meter, die in die berm zullen terechtkomen. Dat zijn heel grote volumes. Als je bekijkt hoe dat vandaag moet worden gesaneerd, is dat niet evident. Die gronden kunnen gewassen worden. Dan krijg je uitloging. Dat water zal dan de PFOS- en PFAS-vervuiling bevatten, en dat moet ook worden gezuiverd. Je kunt het vergelijken met de zuiveringsinstallatie die is geplaatst op de terreinen van 3M. We komen daar aan 0,1 microgram per liter effluent. We doen dat met actief kool, in serie geplaatst. Er is een dubbele behandeling. Dat is bij mijn weten een innovatief proces. Die zwarte bolletjes actief kool hebben een heel sterk absorptievermogen, maar ook een limiet. Op

een bepaald moment is dat actief kool verzadigd en moet het vervangen en ook gereinigd worden. Het kan op 1100 graden worden verbrand, en dan krijg je opnieuw de verschillende componenten. Daar is vandaag wat discussie over. We hebben reacties gezien van de verwerkingsbedrijven, die ook vragen of dat kan. Het is vandaag in Vlaanderen niet evident om 130.000 kubieke meter technisch en ook naar capaciteit te saneren.

Als bodemdeskundige zijn wij verplicht om bij alle grondwerken die we doen de toekomstige saneringen niet onmogelijk te maken. Dat is het fameuze standstillprincipe. Als we werken doen, moeten we ervoor zorgen dat we de situatie niet verergeren of geen bijkomende verontreinigingen veroorzaken. We zullen er alles aan doen om het grondwater te zuiveren. Dat gebeurt ook. Maar een belangrijk punt is ook dat toekomstige sanering niet onmogelijk wordt gemaakt. Zoals de berm vandaag is ontworpen, sluiten we deze mogelijkheid niet uit voor de toekomst. Dat is een belangrijk punt.

De berm ligt op de terreinen van 3M. Dat staat ook, denk ik, in de dading. Ik denk niet dat het aan ons is om een juridische lezing van die dading te geven. Wij hebben wel in het voortraject van de dading de technische adviezen gegeven zodat de sanering in de toekomst niet onmogelijk wordt gemaakt.

Mark van Straaten: U had nog een vraag waarop ik echter het antwoord schuldig moet blijven, tenzij de heer Goffings het kan geven. 'Het is onmogelijk om niet te voldoen aan de voorwaarden die gesteld zijn.' Ik zou het moeten bekijken. Zo hebben wij het nog niet gelezen, laat het mij zo zeggen.

Erwin Malcorps: Ik hoop dat we daarmee alle vragen van de heer D'Haese hebben beantwoord?

Dan kunnen we overgaan naar de vragen van de heer Daniëls.

U had ook vragen over de 3-8-70-norm waarop ik daarnet heb geantwoord: de transportvolumes van minst naar meest vervuild. Dit kan ook worden gekoppeld aan hoe de definitie van een kadastrale werkzone wordt gelezen. Martijn, misschien kun jij schetsen hoe we dat heel concreet voor het project op linkeroever hebben gedaan?

Martijn Goffings: 'Kadastrale werkzone' is een speciaal begrip in de bodemwereld. Ik moet inpikken op de vraag van mevrouw Schauvliege. De bodemsaneringsdeskundige bakent een kadastrale werkzone af. In se wordt voor een klassiek infrastructuurproject één kadastrale werkzone afgebakend: het projectgebied. Maar in dit of een ander geval waar we een verontreiniging tegenkomen wordt de verontreinigingszone als een aparte kadastrale werkzone beschouwd. Dat is hier ook gebeurd. Die zone is inderdaad wat groter, maar de verontreiniging is jammer genoeg ietsje ruimer dan wat we klassiek tegenkomen. Dat verklaart voor een groot stuk de omvang van de kadastrale werkzone 101, die als PFOS-houdende zone werd beschouwd. Waarom werd er specifiek gekozen om van de PFOS-houdende zone een aparte kadastrale werkzone te maken? Daaraan is meteen gekoppeld dat er een apart bodembeheerrapport zal worden opgemaakt door Grondbank, de bodembeheerorganisatie. Het traceerbaarheidssysteem van de gronden hangt daarmee samen, zodat de gronden die worden verplaatst in die kadastrale werkzone 101 ook traceerbaar blijven en in een apart bodembeheerrapport worden samengevat, net om de traceerbaarheid van de PFAS-houdende gronden goed in kaart te brengen.

Ik neem er de vraag over de volumes bij. Er is inderdaad een sterke variatie in volumes her en der. Dat heeft te maken met ontwerpveranderingen. Op een bepaald moment in het ontwerpproces wordt een technisch verslag opgemaakt. Het ontwerpproces evolueert en uitvoeringsmethodieken wijzigen, waardoor volumes in de uitvoeringsfase van het project uiteraard kunnen afwijken van de initieel ingeschaalde volumes. Daarnaast doen wij vaak bijkomend afperkend onderzoek. In het technisch verslag worden de zones meestal 'worst case' afgebakend. Ze worden vaak ruimer genomen, net om dat veiligheidsprincipe te waarborgen. Door in een volgende fase bijkomend onderzoek te

doen, kun je de perimeter van een sterk verontreinigde zone stelselmatig verkleinen. Daardoor zijn er op dat moment volumeverschuivingen in de afbakeningen van de zones.

Erwin Malcorps: Dat is vaak de moeilijkheid in het ontwerpproces. Je moet eerst een idee hebben van de breedte, de diepteligging, het grondverzet... Je moet met andere woorden al een voorontwerp hebben vooraleer onze bodemdeskundigen met hun bemonsteringsstrategie voor het technisch verslag kunnen starten. Er zijn bepaalde dieptes. Je moet weten in welke lagen er zal moeten worden afgegraven. Vandaar dat je zeker in de timing van het ontwerpproces eerst het voorontwerp wat concreter moet maken. Dan kan je de bemonsteringsstrategie uitvoeren. Maar als je dan de resultaten krijgt, merk je – en het is misschien jammer om vast te stellen – dat we in Vlaanderen vaak te maken hebben met licht of sterk vervuilde gronden. In functie daarvan moet je dan je project aanpassen. Op linkeroever is het niet anders gebeurd. Door bepaalde diepteliggingen te herbekijken en misschien de riolering op andere dieptes aan te leggen of het tracé licht te verschuiven, kun je vermijden om in vervuilde gronden te roeren. Op die manier kun je proberen de impact te verkleinen. Dat is de reden waarom u verschillende volumes ziet passeren en in de loop van de tijd kleinere volumes ziet passeren. Dat noem ik de optimalisatie van het ontwerpproces.

Ik heb misschien nog niet gezegd dat we de 3 microgram per kilogram droge stof, dat zijn de nieuwe normen die de OVAM dit jaar naar voren heeft geschoven, vandaag gebruiken voor alle toekomstige projecten. We zullen dat dus ook voor de Scheldetunnel, ook op rechteroever, gebruiken. Dat heeft vermoedelijk wel wat impact. Zeker voor de Scheldetunnel schat ik dat op enkele honderdduizenden kubieke meter, die we dan misschien op een andere manier zullen moeten ontwerpen. Ik kan bevestigen dat we daar ook rekening mee houden.

Mark van Straaten: Hebben wij een perfect beeld van alle gronden? Neen, want dan zouden wij evenveel geld uitgeven aan analyses als aan de effectieve reiniging van de gronden. Een technisch verslag voor een bepaald volume ligt vast aan regels, aan de komst van goede praktijken, aan hoeveel boringen en analyses er moeten gebeuren. Dat is destijds, bij het begin van de grondverzetregeling, uitgerekend, zodat dat een voldoende statistisch relevant beeld gaf van de kwaliteit van de grond. Je kunt altijd meer doen en meer informatie vergaren. Maar dat is een kosten-batenafweging.

Het woord 'inperken' is hier ook gevallen. Die term wordt gebruikt om, als er een verontreiniging wordt vastgesteld, te bekijken hoe uitgebreid ze is. Anders wordt een bepaald volume gekoppeld aan een vaststelling van een verontreiniging. Men moet bekijken hoe groot de vlek is, zodat ze selectief kan worden afgegraven. Dan kan het nuttig zijn om te bekijken of het beeld van de verontreiniging niet verder kan worden verfijnd. Ook dat is een kosten-batenafweging van het aantal boringen en staalnames, in verhouding tot de bijkomende informatie. Dat wordt klassiek ook gedaan. Het is heel belangrijk om daarbij te noteren dat een bodem geen ideaal systeem is. Dat is geen bad met water in waarbij je zegt dat als je daar iets meet je het ook wel hier zult meten. Er kunnen op heel korte afstanden heel grote verschillen in de resultaten komen. PFAS heeft dat, maar andere types van verontreiniging hebben dat ook. In die zin stopt het ook wel ergens om informatie via staalnames en analyses te vergaren.

Jan De Kinderen: Ik geef een klein voorbeeld. Met het volume op linkeroever waren er vijftig analyses nodig. Tot en met de tweede fase zitten we al op meer dan zeshonderd stalen.

Martijn Goffings: Op linkeroever zitten we al op 650 stalen. Ik dacht een 1300 in totaal.

Jan De Kinderen: Er is dus zeker al voldoende gedaan om de verontreiniging zo goed mogelijk in kaart te brengen.

Erwin Malcorps: Er was ook de vraag of wij van mening zijn dat 3M vlot heeft meegeholpen. Wij hebben verschillende vergaderingen met 3M gehad. Mijn projectleider kan daar meer over zeggen.

Martijn Goffings: We hebben op technisch vlak heel wat vergaderingen gehad met 3M. Er was uiteraard heel wat informatie-uitwisseling. Tijdens die vergaderingen was bijna altijd ook een vertegenwoordiger van de OVAM aanwezig. Ook Grondbank was een vaste speler, samen met ons als erkend bodemsaneringsdeskundige en Lantis. De technische overlegmomenten verliepen zeer vlot.

Mark van Straaten: Ik denk niet dat wij betrokken zijn bij de uitwerking van de dading zelf. We hebben technische ondersteuning gegeven. Het ging dan over cubages en dergelijke meer, en over oplossingen voor wat we kunnen doen. Maar bij de dading zelf waren wij niet betrokken.

Erwin Malcorps: Dan kunnen we nu antwoorden op de volgende reeks vragen van de heer Claes.

We hebben op rechteroever ook al onderzoek gedaan. Dat is nog bezig. Daar zijn ook hogere PFOS-concentraties aangetroffen, maar niet op dezelfde schaal als op linkeroever. We gaan nog door met dat onderzoek en we zullen dan ook, zoals net gesteld, de laatste nieuwe normen van 3 microgram per kilogram droge stof hanteren.

De tijdlijn van het voorbereidende onderzoek: het start in 2016. We hebben hier al een paar keer aangehaald dat er verschillende technische vergaderingen geweest. Die stukken zijn overgemaakt. Daar kan uit worden afgeleid dat er altijd veel overleg is geweest met alle betrokken partijen: de OVAM, Grondbank, Lantis, 3M... Er heeft hier dus wel een goed overleg plaatsgevonden.

Staan wij nog steeds achter de keuze van het scenario van de Oosterweelverbinding? We kregen onze opdracht in 2012: rechteroever-Tunnel, en Atlas is een afkorting voor Afgezonken Tunnel. Met andere woorden: onze opdracht is inherent gelinkt aan het scenario. Maar wij hebben vanzelfsprekend alle technische studies gedaan voor het huidige tracé. Wij hebben altijd een heel gezonde inbreng gedaan van wat wij 'value engineering' noemen. Wij proberen de impact van bepaalde onverwachte gebeurtenissen minimaal te houden.

Mevrouw Rombouts, u vraagt hoe wij omgaan met onze diverse taken en opdrachtgevers. Misschien moet ik eerst schetsen wat onze opdracht juist inhoudt. De dienstverleningsovereenkomst die wij indertijd met de BAM hebben ondertekend is heel ruim. Wij worden verondersteld om alle technische adviezen te geven die in het belang zijn van het project: bodemstudies, civieltechnische studies, waterstudies, alle mogelijk denkbare studies.

We hebben nu vooral een team dat gefocust is op bodem. Maar het team dat voor Oosterweel heeft gewerkt telde op piekmomenten meer dan honderd mensen, met experts uit meerdere disciplines: natuur, technisch, ingenieurs, tekenaars, whatever.

Wij worden inderdaad vaak geconfronteerd met verschillende opdrachtgevers. Wij werken voor het gewest en op hetzelfde moment ook voor een lokaal bestuur. Wij kunnen voor privé-instanties werken en tegelijkertijd misschien in dezelfde perimeter een opdracht hebben voor een publieke klant. Wat voor ons belangrijk is, is dat wij een onafhankelijk ingenieurs- en adviesbureau zijn. Dat is wat wij doen. Men vroeg hier al of wij een bepaalde druk hebben gevoeld. Mochten wij die al hebben gevoeld, en ik denk dat wij dat ontkend hebben, dan zullen wij ons daardoor niet laten leiden. Onze onafhankelijkheid zit in het DNA van ons bedrijf. Als wij studies doen voor Lantis zullen wij al onze technische resultaten delen met de klant. Als wij voelen dat de klant bepaalde zaken over het hoofd ziet, zullen wij op de juiste momenten erop aandringen. Wij hebben niet dat gevoel gehad bij het Oosterweelproject. We zijn ook aanwezig in de industrie. Ook daar zullen wij

technische studies doen. Wij hebben ook al zuiveringsinstallaties ontworpen voor andere industriële klanten. Vanzelfsprekend gebeurt dat altijd op een technische en onafhankelijke manier.

Hoe is het toetsingskader tot stand gekomen? Ik heb dat al geschetst. Ook hoe we de verantwoordelijkheid nemen rond de afbakening van die zones. Het eerste wat wij doen is proberen het ontwerp een zekere vorm te geven zodat wij op basis van de code van goede praktijk en de VLAREBO-wetgeving een zo goed mogelijke bemonsteringsstrategie kunnen voorstellen. Het stopt niet bij de eerste resultaten. Daarna hebben wij op basis van de vastgestelde en ook de vermoede vervuiling – want dat zagen we al in de documenten van 2006 – die bemonsteringsstrategie verfijnd. Martijn, corrigeer me, maar dan hebben we op basis van de 8 microgram per kilogram droge stof die perimeter in kaart gebracht. Misschien kan je dat nog ietsje meer in detail duiden.

Martijn Goffings: Wij starten op een bepaalde plek met een onderzoek waar de hoogste verontreinigingsgraad wordt verwacht. In dit geval was dat ten zuiden van de Palingbeek, net ten zuiden van 3M, en dan zijn we stelselmatig in de tijd verder gaan onderzoeken. Wij hebben dan onze perimeter moeten uitbreiden om de grenswaarde van 8 microgram op dat ogenblik, nu is dat 3 microgram, te gaan opzoeken. Je breidt dus stelselmatig je perimeter uit op basis van de vaststellingen die je doet in een vorige fase van het onderzoek. Het is belangrijk om te vermelden dat de perimeter in dit geval beperkt is tot het projectgebied, de Oosterweelverbinding op linkeroever. We zijn niet in andere gebieden gaan onderzoeken. Dat is logisch want daar wordt geen grondverzet uitgevoerd in het kader van dit project.

Erwin Malcorps: We hadden ook het gevoel dat we op een wetenschappelijk en technisch onderbouwde manier tot het normeringskader zijn kunnen komen, met alle specialisten en overheidsinstanties die we toen rond de tafel hadden, zodat we tot die 70 microgram per kilogram droge stof zijn gekomen. Wij hadden ook een gerust gevoel toen we zagen hoe de grondverzetten, de afdekking en de berm technisch ontworpen werden. Dat was in lijn met wat we als bodemdeskundige vragen wanneer we zien welke concentraties van vervuiling we vaststellen. Met andere woorden: de techniciteit van het werk, hoe het grondverzet werd georganiseerd, zat ook in lijn met onze vaststellingen als bodemdeskundigen.

We hadden ook het gevoel dat wij vrijuit konden communiceren. Er waren geen taboes. We hebben ook op elk moment onze bevindingen op de juiste manier kunnen delen. Dat werd in alle vergaderingen gecommuniceerd. We weten wel dat in 2017 op een bepaald moment werd beslist dat de OVAM niet zou communiceren. Op zich beschouwen we dat als een communicatiestrategie van de OVAM. We hadden wel het gevoel, toen we de alarmpeilen zagen, hoe ermee moest omgegaan worden, hoe de fracties met PFOS-vervuiling boven de 70 microgram op de juiste technische manier behandeld werden, met alle respect voor de volksgezondheid, de omgeving en de arbeiders die daar werken.

Mark van Straaten: Er was nog een vraag van mevrouw Rombouts met betrekking tot de vergunning van de berm. Uw vraagstelling dat het is om de grondbalans van de aannemer te vervolledigen, ontgaat mij een beetje. Het is natuurlijk wel een feit dat een berm een stedenbouwkundig verplichte constructie is. Je moet daar tegenwoordig een omgevingsvergunning voor hebben. Je kunt je dan afvragen wat er in die omgevingsvergunning moet staan. Daar zit uiteraard een stedenbouwkundig luik in en eventueel ook een milieuluik. Hier wordt een beroep gedaan op de grondverzetregeling. De discussies zijn – denk ik – in dit forum ook al gevoerd: wanneer is het bodem, wanneer is het afval en dergelijke meer? Tot op heden gaan wij er nog altijd van uit dat we binnen het kader van de bodemwetgeving werken. Vanaf het moment dat iets in de grondverzetregeling kan worden opgenomen, is er geen sprake van afval. Op dat moment wordt een bodemmateriaal een materiaal dat in een bouwkundig werk wordt gebruikt. Vergelijk het met het metselen van een muur waarin stenen worden gebruikt. Voor die muur heb je een vergunning nodig, maar die stenen zijn materialen die daarvoor gebruikt

worden. Als er geen sprake is van afval, is er ook geen sprake van de vergunning voor de opslag van afvalstoffen. Dus is het voldoende om een omgevingsvergunning aan te vragen waarin enkel de stedenbouwkundige aspecten worden behandeld. Dat is de opzet geweest van de vergunning van de berm en de reden waarom daar geen noodzaak is om een milieukundig luik in op te nemen. Ik kan mij voorstellen dat andere mensen dat anders interpreteren, maar tot op heden gaan wij er nog altijd van uit dat we binnen de bodemwetgeving aan het opereren zijn.

Erwin Malcorps: Misschien zal ik even op de vragen van de heer Schiltz antwoorden. Hoe wordt de afbakening van de verontreiniging juist vastgelegd? Ik denk dat we hebben geschetst hoe dat in functie van de bemonsteringsstrategie is en dan in verdere verfijning en afperking tot stand gekomen is en hoe we ook het ontwerp optimaliseren om volumes te beperken. Wij hebben samengewerkt met ERM. Ik denk dat wij wel vergaderd hebben met ERM, en ERM is dan de partij die in 2006 voor 3M de studies heeft uitgevoerd. Martijn, misschien kun jij schetsen of daar specifiek mee samengewerkt is, of daar info is overgemaakt en hoe dat liep?

Martijn Goffings: Zij waren net zoals de OVAM en 3M zelf steeds aanwezig bij de technische overlegmomenten die hebben plaatsgevonden. Dat is gewoon het uitwisselen van informatie tussen deskundigen. Wij doen bijkomend onderzoek en de technische informatie en analyseresultaten werden met alle aanwezigen gedeeld, dus uiteraard ook met 3M. Zij hebben dan ook bepaalde documenten van ons mee bekeken enzovoort. Dat is een puur technische samenwerking tussen deskundigen.

De heer Schiltz had ook een vraag rond het aantal parameters, dat daar soms variatie op zit. Dat klopt. Op het ogenblik dat wij in 2016-2017-2018 het onderzoek uitgevoerd hebben, was de vaste set van parameters er niet. De OVAM heeft heel recent – ik denk zelfs in juli 2021 – een vaste set van PFAS-parameters geïntroduceerd die onderzocht moesten worden. Voordien was dat er nog niet. Toen was er een beperktere set van twaalf parameters die gevolgd moest worden, in de periode van 2016 tot 2018-2019 dus, heel recent eigenlijk. Waarom zijn het er soms minder? Dat kan bijvoorbeeld te maken hebben met de bodemstructuur. Het kan zijn dat het parameterpakket in waterbodem minder parameters bevat. Ik zou het heel in detail moeten bekijken, maar ik vermoed dat dat de uitleg is. Sowieso werden de meest verdachte parameters PFOS en PFOA altijd mee onderzocht, voor alle duidelijkheid.

Erwin Malcorps: U had ook de vraag of wij rekening houden met de laatste stand van de wetenschap. Ik kan al bevestigen dat wij rekening houden met de laatste normeringen, uit 2021 dus, en ook met de evolutie van de wetenschap. Ik durf zelfs meer zeggen, dat bij de waterzuivering die we vandaag op de terreinen van 3M uitvoeren, we er wel in slagen om in het effluent de concentratie te beperken tot minder dan 0,1 microgram per liter. Hoe hebben we dat gedaan? Door een toch wel innovatief ontwerp te maken waarbij we een waterzuivering in serie geplaatst hebben met actieve kool. Ik denk dat dat een voorbeeld is van hoe we zelf meedenken in de evolutie van de techniek en de wetenschap.

Jan De Kinderen: Misschien daarop aanvullend: die effluentconcentraties worden ook opgevolgd en die zijn steeds onder 0,1 microgram per liter gebleven.

Erwin Malcorps: De andere vragen waren gerelateerd aan afperking, bijkomende boringen, veiligheidsberm, en of we in alle onafhankelijkheid ons werk hebben kunnen doen. Ik denk dat we op die vraag intussen ook geantwoord hebben.

Ik zou dan de vragen van mevrouw Schauvliege willen beantwoorden. Of wij al expertise hadden met PFOS-saneringen? In alle eerlijkheid ..., maar ik kijk even naar de heer van Straaten: jullie hadden misschien in Nederland wel ...

Mark van Straaten: Ja, bij Witteveen+Bos. De regelgeving loopt een beetje voor in Nederland op een aantal dingen, stellen we soms vast. Witteveen+Bos is betrokken in het PFAS-expertisecentrum in Nederland, samen met Arcadis, en heeft in die optiek ook voor

de overheden in Nederland een aantal opdrachten gedaan en gedurende een aantal jaren al ruime expertise op het vlak van PFAS opgebouwd. In die zin is ten tijde van het vastleggen van het normenkader die expertise ook gebruikt. De informatie en de interpretatie van hoe Nederland met die dingen omging, werden bij het opstellen van het normeringskader uiteraard gebruikt.

Erwin Malcorps: Maar in alle eerlijkheid, dergelijke grote saneringsprojecten met PFOS kunnen we ons niet voor de geest halen.

Onze opdracht is, zoals ik daarnet geschetst heb, een volledige opdracht. Wij doen ook werfopvolging. Wij staan de opdrachtgever ook bij met dagelijks toezicht. We doen dat niet alleen, we doen dat samen met Lantis, dat voor die werfopvolging ongetwijfeld ook nog wel enkele andere dienstverleners inschakelt. Maar om heel concreet te zijn: aan wie rapporteren we? Lantis is onze opdrachtgever.

Er was ook de vraag wat de potentiële gevolgen zijn van eventuele fouten. Vanzelfsprekend proberen we die te vermijden. Maar natuurlijk dragen wij ook een verantwoordelijkheid voor alles wat wij ontwerpen. Ik denk dat de wetgeving op zich daar duidelijk is. Het is een overheidsopdracht. Als dienstverlener hebben wij ingeschreven voor een overheidsopdracht en is het de klassieke wetgeving overheidsopdrachten die van toepassing is voor ons als ontwerper. Daar hebben wij ook, zoals gebruikelijk, een passende verzekering voor genomen, mocht daar een potentiële grote fout uit blijken. Ik weet niet of dat een antwoord is op uw vraag.

Dan was er de vraag of we het verwacht hadden om een indicatief normenkader op te stellen. Laat ons zeggen dat we wel verwacht hadden dat we op linkeroever wat vervuiling zouden tegenkomen – ik kijk even naar mijn collega's – dus op dat vlak was het niet onverwacht. Het probleem dat we gekend hebben om echt naar een normerend kader te gaan, was op zich wel onverwacht. Maar op zich was het misschien niet onverwacht dat we op linkeroever toch wel wat zwaardere vervuiling konden tegenkomen.

Wat de dading betreft: wij hebben geen advies geleverd in het juridisch opstellen van de dading. Het enige wat wij doen, is technisch advies leveren, dus bijvoorbeeld technisch advies over hoe een berm opgemaakt moet worden. Verder hebben wij geen enkel advies gegeven, laat staan juridisch advies met betrekking tot die dading.

De samenwerking met Antea in het kader van de MER: ik kijk misschien even naar de heer Goffings.

Martijn Goffings: Uiteraard is het zo dat Lantis onze opdrachtgever is. Wij spelen de informatie door aan Lantis. Wij zitten eigenlijk dagelijks samen. Zoals de heer Malcorps al schetste, werken wij daar heel nauw mee samen, wij zitten op dezelfde werkvloer. Vervolgens informeert Lantis dan weer Antea. Zo is de werkwijze steeds gelopen.

Erwin Malcorps: Wanneer in het proces de verontreiniging ontdekt is? Ik denk dat de ontdekking al van veel eerder dateert. Dat is dan 2006, als een document dat wij in handen hebben gekregen. Maar onze onderzoeksactiviteiten zijn formeel in 2016 opgestart.

Nu zitten we met de 3 microgram per kilogram droge stof. De commissie-Vrancken pleit voor verstrenging. Wat is onze visie? Wat zal de impact daarvan zijn? En over welke volumes praten we dan? Maar misschien moet jij even schetsen, Jan, wat dat betekent voor rechteroever en hoe die volumes dan misschien evolueren?

Jan De Kinderen: Voor rechteroever hadden we voor de 3 microgram per kilogram droge stof ook al onderzoek gedaan op PFAS. Die waarden bleven, op één concentratie na, onder de 8 microgram. Daarvoor was dat op dat moment voor ons afgeperkt, omdat ze nog verdere concentraties hadden die dan kleiner waren. Nu die 8 natuurlijk naar 3 microgram zakt, zijn we daar opnieuw begonnen met een bemonsteringscampagne en gaan we kijken hoever die zit. Dus die volumes van verontreinigde grond boven de 3 microgram worden

dan groter. Dat is nu in volle opmaak om te kijken hoe we daar verder mee moeten omgaan, wat die volumes zijn en hoe die kadastrale werkzone daar eruit zal zien.

Mark van Straaten: Misschien voor alle duidelijkheid, ik denk dat dit een vergissing is: ik denk niet dat het een aanbeveling was van de commissie-Vrancken om van 70 naar 3 microgram te gaan, maar van 8 naar 3 microgram. Ja? Oké, goed.

Erwin Malcorps: Een andere vraag die wat moeilijker te beantwoorden is, is wat de kostenraming is voor de afvoer van grond. Ik denk dat die prijzen zo sterk variëren in functie van vrachtwagentype en in functie van de afstand die afgelegd moet worden, dat ik hier zelfs geen uitspraak over durf te doen hoe groot dat dat wel zou moeten zijn. Het is een verschil als dat op 2 kilometer of op 20 kilometer afgevoerd moet worden. Hetzelfde geldt voor de reiniging. Ik denk dat het vandaag irrealistisch is om daar een prijs op te plakken. Als we kijken naar de capaciteit voor dergelijke grondreiniging, zien we vandaag in Vlaanderen de capaciteit niet om dergelijke grote volumes te gaan behandelen. In die zin durf ik daar ook geen prijs op plakken, in alle eerlijkheid.

Uw vraag met betrekking tot de afbakening van de kadastrale werkzone hebben we intussen behandeld, denk ik.

Op uw andere vraag of we, toen we de vaststellingen deden van de 8 microgram per kilogram droge stof overschrijdingen en vervuiling in de nabijheid van Zwijndrecht, dat gemeld hebben, kan ik u bevestigen dat wij alle betrokken partijen altijd systematisch op de hoogte gebracht hebben – dat is hier al een paar keer gesteld. Dat is onze opdrachtgever, dat is de OVAM, alle andere instanties, ook de gemeente Zwijndrecht is op de hoogte gebracht. Ik denk dat we daar onze meldingsplicht vervuld hebben.

De druk op het normenkader hebben we gehad. Ik denk dat we ook de afdeklaag besproken hebben.

Een andere vraag was ook of we het Scheldetracé eventueel konden verleggen. Laat ons stellen dat we altijd kijken naar optimalisaties van het ontwerp. Een Scheldetracé verleggen is geen optimalisatie meer. Dat is dan een heel ander scenario dat we zouden bekijken. Wij kunnen wel een beetje spelen met bochtstralen, wij kunnen een beetje spelen met diepteliggingen, maar dat heeft ook zijn limieten. Wat wij nu gedaan hebben, en trouwens nog steeds doen, zijn die optimalisaties, maar niet een hele herstudie van een ander scenario.

Ik hoop dat ik op al uw vragen heb geantwoord.

Er waren nog een paar laatste vragen. Ik denk dat die ook te maken hadden met hoe we tot die 70 microgram per kilogram droge stof komen. Ik weet niet of we daar voldoende op geantwoord hebben? Dank u.

Zijn er ook andere saneringsnormen in het buitenland onderzocht? Misschien moet de heer De Kinderen eens toelichten wat we allemaal gedaan hebben in onze studie. We hebben inderdaad een analyse gemaakt van normen en ook van evolutie van normen in de buurlanden.

Jan De Kinderen: Om een zicht te krijgen op welke normen er waren, hebben we enerzijds ook een beroep gedaan op de expertise van het expertisecentrum van Witteveen+Bos, die daar al zeer veel over wisten. Maar natuurlijk hebben we ook nog elke keer opnieuw gekeken of er bijkomende normen te vinden waren op het internet of via andere instanties. Daar is dan zo goed mogelijk rekening mee gehouden. Maar u moet beseffen dat al die landen niet allemaal dezelfde norm hebben en dat die dan een jaar later allemaal weer dezelfde norm hebben. Dat wisselt allemaal, die normen schieten eigenlijk alle richtingen uit. Zo zijn er in bepaalde landen op een gegeven moment normen van 6000 microgram per kilogram droge stof en andere zitten dan al lager naar 500, en er zijn er ook nog die nog 20.000 of 80.000 hanteren. Die data zijn ook niet altijd heel zeker, er worden ook

altijd bemerkingen bij gemaakt. De ene keer is dat met grondwater, zonder grondwater, met doorvergiftiging, zonder doorvergiftiging. Het is ook niet altijd heel duidelijk wat er wel inbegrepen zit en wat niet. Maar we hebben daar eigenlijk een goede samenvatting van gemaakt. Die is ook opgenomen in de rapporten die die beschrijven. Die is ook mee geëvalueerd. De normen die wij uiteindelijk hebben afgeleid, 8 en 70, waren eigenlijk normen die op dat moment strenger waren dan professor Tytgat met zijn 100 microgram. Die 8 microgram was gelijk aan wat er toen in Nederland gangbaar was. Op een gegeven moment is dat dan verder gezakt naar 3 microgram. VITO heeft dan een tijdje geleden de studie voor de OVAM afgerond. En met die 3 microgram gaan we nu verder rekening houden. Daar is dus zeker voldoende aandacht aan besteed, al die zaken zijn goed bekeken en we zijn daar voorzichtig mee geweest. We hebben ons niet onder druk laten zetten om hogere normen te maken, maar we hebben daar uit een voorzichtigheidsprincipe echt wel normen genomen die op dat moment laag waren, eigenlijk lager dan wat toen gangbaar was.

Martijn Goffings: Misschien kan ik nog dit aanvullen. De meest recente normen hebben bijstelling naar de 3 microgram. Dat is midden maart gepubliceerd. We hebben dat nog heel snel gemeld aan Lantis, dat er een verstrenging of een aanpassing van de norm is. We zijn ook al heel snel in dat proces gestart met de voorbereiding om bijkomend onderzoek te doen. De proactieve aanpak speelt daar dus zeker.

Jan De Kinderen: Ik wil daar nog even een toevoeging aan doen. We spreken nu over 8 microgram dat dan 3 microgram geworden is, en over 70 microgram, maar VITO heeft ook nog andere normen afgeleid, voor industriegebieden bijvoorbeeld. Voor industriegebieden is het voorstel van de toetsingswaarde voor de bodemsaneringsnorm 1949 microgram per kilogram droge stof. Die is dus een heel stuk hoger. Dat wil wel zeggen dat de gronden die op een terrein aanwezig zijn, in die concentraties, daar aanwezig mogen blijven zonder dat ze een risico vormen en zonder dat daar eigenlijk een saneringsnoodzaak voor is. Dan spreken we dus toch wel over een heel andere grootteorde dan die 8 en 70 microgram. Er zijn er ook nog afgeleid voor een recreatiegebied: dat is bijvoorbeeld 110 microgram per kilogram droge stof. En voor een woongebied is het 18 microgram per kilogram droge stof.

Erwin Malcorps: Dus, is onze aanpak gewijzigd? Ik denk dat we inderdaad onze aanpak continu wijzigen als we voelen dat we proactief moeten inspelen op nieuwe gegevens die beschikbaar worden. Ik denk dat dat zo een beetje de rode lijn is die wij vanaf 2016 gehanteerd hebben, altijd vanuit een voorzichtigheidsprincipe. Zoals gesteld is die 70 microgram een zeker empirisch resultaat, maar anderzijds stelde het ons gerust omdat het lager zat dan de norm die professor Tytgat naar voren bracht. Wat we nu doen is rekening houden met de nieuwe normeringen, nieuwe richtlijnen die dit jaar zijn uitgekomen en onmiddellijk kijken wat de impact is op de aan de gang zijnde werken en op de nog geplande werken, dus lees: rechteroever en Scheldetunnel.

Mark van Straaten: De voorzitter had nog een paar vragen: inpakken is niet veilig genoeg, hebben jullie andere dingen onderzocht? Ik denk dat we in het begin van de vergadering al hebben gezegd dat inpakken in principe gebeurt volgens de regels die bestaan voor stortplaatsen in het kader van VLAREM. In die zin zouden ze dus veilig moeten zijn, laat ik het zo zeggen. VLAREM gaat ook uit van de beste beschikbare technieken. Men kan de opportuniteit in vraag stellen of je moet inpakken of niet. Maar als je inpakt en je doet het zoals het opgelegd is volgens VLAREM, dan is dat veilig. Ik denk dat we daar wel zeker van kunnen zijn.

De plaatsing van de gronden op de werf? Ik denk dat dat niet gevolgd zou worden. Ik denk dat de heer Goffings daarop geantwoord heeft. Alles met betrekking tot verplaatsing van grond wordt via de grondverzetregeling en de traceerbaarheid die daarin is opgenomen, enerzijds genoteerd en vastgelegd in de transportverklaring – je moet er een vragen voor je met een vrachtwagen kunt gaan rijden – en anderzijds verschijnt alles op het einde van het project in een bodembeheerrapport, waarin die traceerbaarheid dan is gegarandeerd en je effectief kunt zeggen: die kubieke meter met die kwaliteit is daar naartoe gegaan.

Martijn Goffings: Ik wil daar misschien nog dit aan toevoegen. U gaf aan dat het erop leek – ik begrijp de vraag niet helemaal – alsof Lantis de kadastrale werkzone niet zou volgen. Die registraties zijn er uiteraard wel allemaal. Dus wat ons betreft is alles daar correct.

Erwin Malcorps: Ik heb geprobeerd om snel alle vragen te noteren. Ik hoop dat wij op uw vragen een antwoord hebben gegeven en dat we u alleszins overtuigd hebben dat wij volledig bereid zijn om alle antwoorden te geven, mochten er nog zijn.

De voorzitter: Hartelijk dank, heren, voor heel veel antwoorden. Ik heb op heel veel vragen antwoorden gehoord. Ik kan me voorstellen dat hier en daar nog een vraag tussen de mazen van het net is geglipt of dat er nog een aantal dingen zijn waar nog wat dieper op zal worden ingegaan door collega's.

In de tweede ronde worden de vragen gesteld en meteen de antwoorden gegeven, zodat alle vragen beantwoord kunnen worden.

De heer D'Haese heeft het woord.

Jos D'Haese: Dank aan de vier sprekers. Het is een groot verschil met de vorige hoorzitting. Er zijn toch nog een aantal zaken door de mazen van het net geglipt, maar dat is begrijpelijk gezien de hoeveelheid vragen die wij hier stellen.

Ik ga opnieuw door mijn lijstje van vragen en kijk waar ik nog geen antwoord op heb gekregen.

Dank u voor de voorgeschiedenis en de techniciteit van de afleidingen. Dat stond natuurlijk allemaal in de nota's en de technische verslagen die we van jullie hebben gekregen.

Er is daarnet gezegd dat er veel naar het buitenland is gekeken en dat er heel veel verschillende normen zijn. Dat is uiteraard zo. Maar bij mijn weten hebben jullie er maar een overgenomen in jullie verslag, en dat is die uit Nederland, namelijk de 8 microgram per kilogram droge stof. Los van wat er in alle andere landen gebeurt, is mijn vraag op welke manier jullie die hebben overgenomen. RIVM gebruikte in 2016, twee jaar voor jullie rapport, die 8 als maximale waarde voor het hergebruik in onder andere infrastructuur en industrie. Jullie hebben die gebruikt als ondergrens voor vrij gebruik. Er mocht wel nog grond tussen de 8 en de 70 hergebruikt worden binnen infrastructuurwerken. Vanwaar dat verschil in interpretatie? Jullie zeggen dat jullie die op dezelfde manier overnemen, maar dat klopt duidelijk niet. Er wordt een andere appreciatie aan die waarden gegeven. Vanwaar komt dat verschil?

Jan De Kinderen: In Nederland is het ook niet zo dat gronden boven de 8 niet mogen worden hergebruikt. Men heeft daar een andere grondverzetregeling. Ze kunnen grond boven die waarde gebruiken maar dan moeten ze aan de bevoegde instantie – dat kan een gemeente of een provincie zijn – een plan voorleggen. Als dat wordt goedgekeurd, dan kunnen die gronden worden gebruikt. Er kunnen ook bijkomende maatregelen zijn. Ze gaan die bijvoorbeeld afgedekt of boven de grondwatertafel hergebruiken. Dat zijn een beetje dezelfde zaken die wij doen. Die 8, waarvan u zegt dat het de maximale waarde is, is nu naar 3 gegaan. Eigenlijk zegt VITO, de OVAM nu dat men nu 3 als richtwaarde heeft. Dat is eigenlijk de waarde waarvan we zeggen dat er geen bodemverontreiniging is.

Het is niet omdat er bodemverontreiniging is doorheen het grondverzet dat er geen mogelijkheid meer is om uitgegraven bodem te gaan hergebruiken. De grondverzetregeling laat dat perfect toe. Zo zijn er de normen voor bouwkundig bodemgebruik, waar gronden gebruikt kunnen worden. De bodemsaneringsnormen gelden sowieso al binnen de kadastrale werkzone. Als die normen niet zijn overschreden, dan is er sowieso vrij hergebruik als bodem binnen de kadastrale werkzone. Dan kunnen we zelfs nog verder gaan, want het standstillprincipe geldt. Het standstillprincipe wil zeggen dat als er een terrein met verontreiniging is, we die situatie ten gevolge van het grondverzet niet mogen

verergeren. Dat wil zeggen dat we geen bijkomende blootstelling mogen veroorzaken en ook geen bijkomende risico's naar grondwater. Wat er al zit, kan perfect hergebruikt worden. Dat geeft dan eigenlijk het begrip kadastrale werkzone die dan afgeleid is als zone waar PFOS- of PFAS-houdende gronden zitten, waarbinnen die kunnen hergebruikt worden. Het principe is om daar ook eenrichtingsverkeer te hebben, van minder vervuild naar meer vervuild. Op die manier wordt de situatie zelfs beter door het project want een deel van de gronden gaat naar de beveiligingsberm van 3M. Dat zijn de hoogst verontreinigde gronden. Die worden ingepakt, waarbij er geen blootstelling meer is en ook geen risico naar het grondwater. Op het Oosterweelproject zelf zijn er een heel deel gronden die ook worden ingepakt, waar ook de uitloging en de blootstelling aan die gronden vermeden worden. Door het project wordt de situatie eigenlijk een heel stuk verbeterd.

Er was ook de vraag waarom die hoger dan 70 in de bovengrond kan. Dat komt gewoon voort uit het standstillprincipe want de verontreiniging van PFAS en PFOS die er nu zit, zit voornamelijk in de eerste halve meter. Door die te gaan terugplaatsen, net hetzelfde zoals het was, verandert er eigenlijk niets in de toestand.

Naar aanleiding van de aanbevelingen van de commissie-Vrancken om dat beter niet te doen, is er samen met Lantis beslist om dat pad te verlaten en inderdaad in de bovengrond geen grond boven de 70 meer te gaan toepassen.

Martijn Goffings: Dat klopt.

Er was nog een vraag van mevrouw Schauvliege over de kluifrotonde. Daar is inderdaad grond toegepast die waarschijnlijk boven de 70 microgram zat. Dat sluit een beetje aan bij de vraag van de heer Daniëls hoe men te werk gaat met die aferking enzovoort. Die gronden kwamen uit een zone waar enkele stalen boven de 70 zaten, maar het merendeel van de stalen zat onder de 70. Die hebben we 'worst-case' afgebakend als potentieel boven de 70. Die leeflaag is hergebruikt in de zone van de kluifrotonde. Wij zijn die meteen gaan herbeproeven. Het mocht conform het technisch verslag. De aannemer heeft die daar ook aangewend. Naar aanleiding van de evoluties hebben we die meteen gaan beproeven. Uit de eerste analyses bleek inderdaad dat er in twee stalen concentraties van net boven de 70 zaten.

Jan De Kinderen: 73 en 77.

Martijn Goffings: Net boven de 70. Wij hadden de indruk dat er ergens iets mis was, want de verhoudingen tussen de verschillende parameters bleken niet helemaal te kloppen. Dan hebben wij aan het labo bijkomende uitleg gevraagd. Het labo heeft moeten vaststellen dat er iets misgegaan was met de laboanalyse, waardoor een factorfout mee in rekening gebracht is.

Om een lang verhaal kort te maken: de concentraties bleken veel lager te zijn. Er zat een factor 8 op en de concentraties zaten nog maar in de buurt van 13. Eigenlijk zitten de gronden die daar toegepast zijn, zelfs onder de 70. Dat is ook besproken met de heer Vrancken. Er zal nog een bijkomende analyse gebeuren ter validatie. Dan is het verhaal van de kluifrotonde meteen opgelost.

Jos D'Haese: Het blijft toch een vreemd verhaal. Het kan zijn dat er per ongeluk verkeerd gemeten is enzovoort. Ik snap het principe achter standstill wel, maar wat is de zin van grond in te pakken als men er dezelfde grond bovenop legt? Ik vind het gewoon een heel raar principe. Ik had gehoopt dat u mij kon uitleggen wat daar de redenering achter is. Men deelt grond in in minder dan 70 en meer dan 70. De meer dan 70 moet men afdekken, en dan legt men er exact hetzelfde bovenop. Ik zeg niet dat het gebeurd is, maar dat is wel wat er in het toetsingskader staat. Is dat normaal? Ik snap gewoon het concept niet om grond met een bepaalde vervuiling in te pakken en dan grond erbovenop te leggen die exact tot dezelfde categorie behoort, maar alleen van samenstelling anders is, namelijk geen zand maar bodem. Waar komt dat vandaan? Ik begrijp het gewoon niet.

Jan De Kinderen: Dat komt omdat die gronden waar die gronden bovenop gelegd worden, geluidsbermen zijn. Dat is een toepassing als bouwkundig bodemgebruik. Aangezien we hebben gezegd dat die gronden met concentraties boven de 70 microgram per kilogram droge stof konden worden hergebruikt, maar dan onder een folie, dan voldoet dat aan bouwkundig bodemgebruik boven de 70 en ingepakt. Die gronden daar bovenop? Zo een talud moet afgedekt zijn. In het kader van het standstillprincipe kan dat worden toegepast. Dat is de verklaring. Er is niets mis mee. Dat is ook besproken geweest met Grondbank.

Jos D'Haese: Ik weet niet of u het ziet, maar iedereen is hier zijn wenkbrauwen aan het fronsen en niemand kan het volgen. Het is gewoon niet te volgen waarom men er dan nog plastic tussen legt. Dat laat je dan toch gewoon weg? Dat heeft toch gewoon geen zin?

Jan De kinderen: Dat zijn twee principes. Het eerste is bouwkundig bodemgebruik, namelijk de geluidsberm. Het andere principe is standstill.

Jos D'Haese: Dan is er toch ook nog zoiets als gezond verstand dat zegt dat het een slecht idee is? Het ligt misschien aan mij.

Jan De Kinderen: Ik weet niet of dat een slecht idee is. De verontreiniging zit daar nu ook.

Jos D'Haese: Ja oké, ik weet dat de verontreiniging er nu ook zit, maar dan moeten we toch niets inpakken?

Erwin Malcorps: Wat er vooral gebeurd is, is dat je de vervuiling die gekend is, vandaag lokaliseert en afschermt in een berm en toelaat dat die in de toekomst nog kan worden gesaneerd. Ik maak nog even de opmerking dat de saneringsnorm op 1949 microgram ligt voor industriezones en dat je daarboven een leeflaag hebt, maar dit is geen 10 meter dik. Dat is een leeflaag waar het standstillprincipe geldt. Je weet dus wel waar de vervuiling zich situeert, maar je maakt het ook niet erger. Ik denk dat dat wel het principe is dat we voor heel het project hanteren. Het Oosterweelproject is geen project dat de sanering van heel linkeroever voorzag. Wat wij gedaan hebben als ontwerper en als bodemdeskundige, is er altijd voor zorgen dat het standstillprincipe geldt, dat al is toegelicht, en dat je toekomstige saneringen niet onmogelijk maakt. Zoals u het schetst, komt het misschien raar over, maar het belangrijkste daarachter is dat je in die berm heel de vervuiling gelokaliseerd hebt voor latere sanering en dat je voor de rest, 'on top of it', inderdaad het standstillprincipe hanteert en de vervuiling niet erger maakt.

Jos D'Haese: Dank u voor het antwoord maar ik begrijp er niets van. U moet het niet nog eens proberen want ik snap de redenering wel, maar ik begrijp totaal niet hoe dat valabel kan zijn. Ik ben blij dat de Commissie Grondverzet heeft gezegd dat het niet kan en dat het ook niet meer op die manier zal worden toegepast.

Over de norm uit Nederland: ik begrijp de hele uitleg van de andere normen en de saneringsnormen, waarover we nog eens een aparte commissievergadering moeten hebben. Ik snap gewoon niet waarom jullie een norm nemen en die anders toepassen. Waarom vertrekt men daar dan nog van? Neem dan toch iets anders? Als men van een bovengrens een ondergrens maakt, dan heeft het toch geen zin om die over te nemen? U zegt dat het een maximaal risico voor doorvergiftiging is, maar we gaan die wel toepassen in een toplaag waar er doorvergiftiging mogelijk is. Ik snap gewoon niet waarom die waarde wordt gebruikt, als men die niet toepast waarvoor die is afgeleid. Dat heeft toch geen zin?

Mark van Straaten: Ik denk dat we dan iets te snel een bochtje moeten nemen. Die normen in Nederland zijn ook gekoppeld aan een bepaald wetgevend kader dat in Nederland geldt. Dat heeft de heer De Kinderen al een beetje proberen toe te lichten. Het bouwkundig bodemgebruik zoals we hier kennen, in de vorm die wij hebben, bestaat misschien in Nederland ook wel maar op een andere manier. We moeten heel voorzichtig zijn met die zaken. U zegt: "Daar wordt gezegd dat het zo is, gebruik dat dan zo." Wij

hebben een eigen kader, dat grosso modo een aantal bodemkwaliteitsnormen definieert: de achtergrondwaarde, de streefwaarde bodemsaneringsnormen en de normen voor bouwkundig bodemgebruik. Dat is een zeer specifiek kader. Wij werken binnen dat kader. We proberen de informatie die vanuit het buitenland komt, te vertalen naar het Vlaamse wetgevend kader.

Jos D'Haese: Dat begrijp ik. We zullen erover ophouden. Maar een maximale waarde in Nederland gelijkstellen met een streefwaarde hier? Het is toch redelijk evident dat, zelfs al verschillen de kaders, dat niet overeenkomt.

Jan De Kinderen: Ik kan misschien een toevoeging doen. Die 8 die wij hebben afgeleid, die we hadden voor PFOS-concentratie, hebben wij ook altijd beschouwd als de som van PFAS. We gebruikten die niet alleen voor PFOS maar hanteerden die voor het totale PFAS. Door VITO zijn nu in opdracht van de OVAM normen afgeleid. De 3 is voor PFOS de richtwaarde is geworden. Wat geldt nog wel? De richtwaarde voor de som van PFAS blijft op 8. Die komt eigenlijk perfect overeen met de 8 die wij hebben afgeleid.

Jos D'Haese: Dat begrijp ik ook. Maar dat is opnieuw geen antwoord op de vraag. Maar we zullen er over ophouden. Ik snap de redenering, maar ik begrijp er niets van.

Jan De Kinderen: Die zijn door VITO afgeleid en zij komen op hetzelfde resultaat uit.

Jos D'Haese: Dat begrijp ik. Ik kan misschien zelfs voor de redenering begrip opbrengen, maar ik snap gewoon niet waarom men op die manier met de normen omgaat. Dat begrijp ik gewoon niet goed. Maar dat is niet erg, we gaan verder.

Jos D'Haese: Ik kom tot de berekening van de 70. Er zijn verschillende variabelen en er zijn een aantal constanten: 70 kilogram lichaamsgewicht, 2 liter water per dag drinken. Dan zijn er een aantal variabelen: het percentage van de TDI. Het percentage waarvoor jullie 100 hebben gebruikt en die volgens de techniek van de OVAM 10 is. De OVAM zegt: "dit wijkt af van de richtlijn basisinformatie voor risico-evaluaties". Ik begrijp opnieuw dat jullie redeneren dat niemand dat allemaal zal opdrinken, maar ik kan mij weinig bouwprojecten indenken waar iemand 2 liter eluaat per dag gaat drinken. Dat heb je nergens. Daar zijn toch net richtlijnen voor. Wat is de reden waarom jullie van die richtlijnen zijn afgeweken? De OVAM heeft inderdaad voor alle duidelijkheid die 70 gevalideerd, maar wel met een aantal zeer grote 'bémolles' eronder. Dat mogen we toch wel zeggen. Van waar de beslissing om af te wijken van, zoals de OVAM zegt, basisinformatie voor risico-evaluaties?

Jan De Kinderen: De OVAM was inderdaad akkoord, maar met een aantal opmerkingen. Dat was een van de opmerkingen. Die norm die wij hebben afgeleid voor bouwkundig bodemgebruik, hebben wij niet afgeleid als humane norm. Als men grondwater gaat drinken, dan spreekt men over een humane norm. Wij hebben getracht om een norm voor bouwkundig bodemgebruik af te leiden. Dan hebben wij een aantal aannames gedaan. Die aannames zijn: laten we de drinkwaternorm die er op dat moment in Nederland is, nemen als ijkpeil om na te gaan met welke concentratie in het vaste deel van de bodem dat zou overeenkomen. Dan hebben wij die 100 procent genomen. We hebben gewoon die drinkwaternorm genomen en dan gekeken met wat dat overeenkomt in het vaste deel van de bodem. Welke concentratie komt daarmee overeen? We zijn dan uitloogproeven gaan doen. We hebben die curve gefit en dan kwamen we op 70 uit. Die 70 lag onder die 100, waar professor Tytgat van zei dat het op dat moment een norm is voor woongebied, rekening houdend met het drinken van grondwater. Als wij dan gaan kijken naar uitlooging, dan leek ons dat nog niet zo'n gek idee te zijn om 70 als bouwkundig bodemgebruik te nemen. Als we dan later zien dat VITO toetsingswaarden voor bodemsaneringsnormen afleidt, dan ligt die 70 ook nog niet zo raar in dat geheel waar andere normen voor bouwkundig bodemgebruik in verhouding tot andere normen eigenlijk relatief gelijkaardig liggen. Die 70 is echt niet zo gek.

Jos D'Haese: Ik zeg niet dat die 70 gek is. Ik probeer te achterhalen op welke manier u eraan bent gekomen. Als u zegt dat het geen humane blootstelling is en dat u hebt getracht om een norm voor bouwkundig bodemgebruik af te leiden, neem ik aan dat de OVAM daarvan op de hoogte was. Toch hebben zij die feedback gegeven dat dit niet de manier is waarop het in de richtlijn basisinformatie voor risico-evaluaties staat. Voor mij is het niet duidelijk waarom jullie daarvan hebben afgeweken.

Erwin Malcorps: Maar ik denk dat we moeten kijken naar de totstandkoming van die normering. Als we naar 2016-2017 kijken, dan was er niets. Ik denk dat we met alle partijen rond de tafel getracht hebben om op een wetenschappelijk onderbouwde manier, met inachtnaam van wat in andere landen gebeurt, tot een normering te komen. Ik denk niet dat het juist is om het voor te stellen dat wij bij wijze van spreken een bepaalde normering hebben opgedrongen aan de OVAM. Ik denk dat dat in een juist overleg gebeurd is. Tijdens het technisch overleg kwamen er van de OVAM zeker heel wat vragen omtrent onze methodiek. Maar ik vind wel dat de nuancering juist moet worden gelegd en dat we moeten stellen dat de OVAM finaal akkoord is gegaan met onze voorgestelde methodiek.

Jos D'Haese: Absoluut. Ik heb dat hier ook al gezegd. Opnieuw, ik probeer gewoon te achterhalen op welke manier die norm is afgeleid.

Er is een volgend aspect dat ik niet zo goed begrijp. Men heeft het percentage 10/100. Dan is de vraag wat men neemt als TDI. Jullie hebben daar het TDI van EFSA 2008 genomen, terwijl in het rapport al wordt gesproken over het TDI van het EPA van 2016, waar de OVAM trouwens opnieuw naar verwijst. Waarom hebben jullie dat onderzoek van 8 jaar oud genomen in plaats van het recentere onderzoek? Wanneer vandaag terecht wordt gezegd dat jullie streven naar het opvolgen van de meer recente gegevens, wordt daarbij veel verwezen naar het rapport van professor Tytgat. Die 100 heeft hij ook gebaseerd op EFSA 2008. Dat is wel belangrijk. Aangezien jullie het rapport van professor Tytgat hebben doorgenomen, kennen jullie dat, daar stond EPA 2016 ook in. Er stond ook in dat de normen eigenlijk door het Amerikaanse agentschap met een factor 7.5 verstrengd zijn. Als jullie zeggen dat jullie rekening houden met de meest recente stand van de wetenschap en dat jullie alle evoluties volgen, waarom hebben jullie dan een oude waarde genomen, als er overduidelijk een nieuwe was, die jullie kenden, want ze stond in jullie rapport?

Mark van Straaten: Ik denk dat we het antwoord moeten schuldig blijven. Het enige wat we kunnen zeggen is dat er een afweging is gebeurd op basis van wetenschappelijke informatie langs alle kanten. Maar waarom specifiek de waarde van EPA niet is gebruikt en die van EFSA wel, hoewel ouder, daar kan ik geen antwoord op geven op dit moment. Misschien is dat iets waar we even op moeten terugkomen om te kijken waarom de mensen destijds – er waren een aantal van mijn Nederlandse collega's bij – specifiek de waarde van EPA niet hebben gebruikt. Ik noteer graag uw vraag. Dan komen we daarop terug. Ik denk dat er een terdege beoordeling is geweest. Die kan bijvoorbeeld geweest zijn dat men EFSA ging volgen omdat we hier uiteindelijk in een Europese context zitten. Dat zou bijvoorbeeld een argument geweest kunnen zijn.

Jos D'Haese: Dank u wel om die vraag te noteren. Ik ben heel geïnteresseerd in wat uw collega's erover kunnen zeggen.

Als we naar vandaag springen, dan hebben we natuurlijk EFSA 2020, nog een verstrenging. We zitten ondertussen 238 keer onder de norm van 2008. Ik weet dat het voor iedereen een heel snelle evolutie was en dat niemand dat had voorzien. Daarom zeg ik 'vandaag'. Dat maakt de situatie vandaag toch wat vreemd. Voor de lozingen van het gefilterd grondwater zitten we nu op 0,1 microgram per liter. Voor de uitlozing gaat men nog altijd uit van 4.5. We hebben nu op dezelfde werf lozing van water in de Schelde op 0,1 en een uitlozing van grondwater tot 4,5. Dat is een verschil met een factor 45. Dat is omdat er toen kaders tot stand zijn gekomen. De kaders voor grondwater zijn vandaag op een andere manier tot stand gekomen. Is het volgens jullie dan vandaag niet nodig om te

updaten naar EFSA 2020 omdat we weten dat die 238 keer lager ligt dan deze waar jullie zich op hebben gebaseerd op het moment dat jullie de studie hebben opgemaakt?

Mark van Straaten: Ik vind dat een goede vraag. Moeten we niet updaten? Ik denk dat er voor elke initiatiefnemer van werken ook een duidelijk rechtskader moet zijn waar men op kan bouwen. Dat is zeker voor werven van deze omvang van belang. Er is een geldigheidstermijn van technische verslagen. In het verleden zijn er al normen strenger geworden, ook voor saneringen trouwens. Er zijn heel wat normen strenger geworden door voortschrijdend inzicht. Maar afgeronde saneringen worden op dat moment ook niet opnieuw opgepakt. Men wil ook rechtszekerheid bieden aan de burgers en de overheden die infrastructuurwerken doen. Kan het worden herbekeken? Jazeker. Maar aan de andere kant hebben we ook een juridisch aspect waarin bepaald is dat een technisch verslag een bepaalde geldigheidsduur heeft en dat het engagement van de overheid om dat technisch verslag na te komen gedurende die periode overeind blijft. Is het zinvol om het te herbekijken? Met alles wat we gehoord hebben de afgelopen maanden, waarschijnlijk wel. Maar die bedenking moeten we ook maken want anders blijft alles gewoon hangen en geraken we niet vooruit in de maatschappij.

Ik verwijs ook naar de commissie-Vrancken die zegt dat men bij heel wat dingen vragen kan stellen. Maar eigenlijk hebben ze rond het grondverzet bij niet zoveel dingen vragen gesteld. Dat is een van de eerste dingen die ze bekeken hebben. De aanbevelingen die gedaan zijn, worden nu terdege ter harte genomen. Maar de essentie van het verhaal van 70, 75, 85 of 40? Uiteindelijk is de norm van 70 die destijds weerhouden is, met een oefening naar correlatie toe die niet perfect was, op dat moment een risico-inschatting van de OVAM. Is het een aanvaardbaar risico dat we die waarde van 70, niettegenstaande dat er nog openstaande dingen zijn, aanhouden?

Jos D'Haese: Dat is zeker een vraag die we aan de OVAM zullen stellen, namelijk de manier waarop zij daarmee zijn omgegaan. Ik vind dat wel belangrijk en ik snap het concept van de rechtszekerheid. Men kan een werf niet bij elk nieuw rapport gaan stilleggen natuurlijk. Daarnet werd gezegd dat u rekening houdt met de laatste stand van de wetenschap, of toch in elk geval met de laatste normering. Maar de laatste normering in het geval van de 70, is natuurlijk door jullie opgesteld op basis van wetenschap van 13 jaar geleden. Daar hebben we toch wel een klein beetje een probleem op dit moment.

Jan De Kinderen: Maar in de commissie-Vrancken is die 70 opnieuw beoordeeld en ze heeft die wel overeind gehouden.

Jos D'Haese: Ja, met een methodiek waarbij ik hier zeer kritische vragen heb gesteld, maar dat is absoluut voor mijn rekening.

Ik heb een laatste vraag over de afleiding van het toetsingskader. Er zijn verschillende zaken gezegd. We hebben ons gebaseerd op de grondwaternorm van Nederland van 0,53 microgram per liter. Ik denk dat het een lapsus was, want dat klopt niet. De heer De Kinderen heeft gezegd dat de grondwaternorm van Nederland 4,7 is, en dat klopt ook niet helemaal. U bent vertrokken van 4,5. Hoe is dat berekend? Als ik die berekeningen maak, kom ik uit op 5,25. Zit daar nog een reductiefactor op of is het gewoon een rekenfout?

Jan De Kinderen: Dat moet inderdaad 5,25 zijn.

Jos D'Haese: Dus het volledig toetsingskader in Vlaanderen is gebaseerd op een rekenfout?

Jan De Kinderen: Zij het dat de 4,5 gebruikt is, en dat is lager dan 5,25. Het is dus eigenlijk strenger.

Jos D'Haese: Normaal gezien had het 88 moeten zijn als ik het in uw curve steek.

Jan De Kinderen: Neen.

Jos D'Haese: Als ik de 5,25 in uw regressie steekt, dan kom je op 88 uit.

Jan De Kinderen: Ja, maar we hebben 'worst-case' die 70 genomen.

Jos D'Haese: Juist daarom.

Jan De Kinderen: We hebben niet het gemiddelde genomen, maar we hebben 'worst-case' met die afleiding...

Jos D'Haese: Ik weet het. Ik gebruik dezelfde afleiding. Als je 4,5 erin steekt, krijg je 70. Als je 5,25 erin steekt, krijg je 88. Als ik het goed begrijp, had dat eigenlijk de 70 moeten zijn waar we vandaag mee werken.

Jan De Kinderen: Dat weet ik niet.

Jos D'Haese: Over de afdek onderaan, begrijp ik opnieuw de redenering dat als het boven het grondwatervniveau zit, het er dan niet aankan. Maar dat is niet wat er in jullie technisch verslag staat, voor zover ik het kan lezen. Daarin staan de twee: isolatie van de verontreinigde grond wordt bereikt door ten eerste boven het maaiveld, het grondwatervniveau te werken en ten tweede, door onderafdek. Daar staat een heel mooi plaatje bij met beide: een halve meter boven het maaiveld en de onderafdek. Ik begrijp de redenering, opnieuw zoals daarnet, maar ik begrijp niet waarom in een nota met een toetsingskader het ene staat en in de praktijk het andere wordt uitgevoerd. Waar is dan de omslag gebeurd dat het toch niet allebei is, en dat men toch een van de twee kan kiezen? Dat snap ik niet goed.

Martijn Goffings: Voor alle duidelijkheid, het plaatje waar u naar verwijst, staat zeker niet in het technisch verslag.

Jos D'Haese: Neen, in de nota over het toetsingskader.

Martijn Goffings: Klopt. Daar was een voorbeeld gegeven van een berm zoals die er kon gaan uitzien. In het technisch verslag staat wel degelijk een bovenafdek.

Jos D'Haese: Over het technisch verslag voor de grondhopen van 3M, zei u dat de conformverklaring verlopen is. Er moet iets gebeuren. Dat is dan ofwel een actualisatie ofwel, zegt u, moet u misschien eens kijken of dit wel in het technisch verslag thuishoort. Gaan jullie de opvolging daarvan doen? Wordt dat een actualisatie? Wordt dat een bodemsaneringsproject? Is daar al een zicht op? Welke richting gaat dat uit? Kunnen jullie daar meer over zeggen?

Mark van Straaten: Aangezien Lantis op ons een beroep doet voor technisch advies in de brede zin van het woord, zullen wij op een gegeven moment wel kijken hoe dit geactualiseerd moet worden.

Jos D'Haese: Maar dat loopt dus nog niet, voor de duidelijkheid.

Mark van Straaten: Neen.

Jos D'Haese: Over de bermen heb ik een vraag, maar ik weet niet of jullie dat weten want dat is het terrein van 3M. Jullie hebben die grondhopen goed bemonsterd en bekeken wat er allemaal inzit. Het idee was om die op te splitsen om praktische redenen wegens de dading, in grond onder de 1000 en boven 1000. Onder de 1000 zou worden verwerkt in de veiligheidsberm. Dat verhaal is duidelijk. Maar het is mij volstrekt onduidelijk wat het plan is met de grond boven de 1000. Ik weet dat dat niet jullie verantwoordelijkheid is, maar misschien weten jullie wat het idee daarmee was. 3M kon het niet vertellen.

Martijn Goffings: Die zijn afgevoerd volgens mij.

Jos D'Haese: Die zijn al afgevoerd?

Martijn Goffings: Ja.

Jos D’Haese: Naar waar dan?

Martijn Goffings: Dat is niet onze verantwoordelijkheid.

Jos D’Haese: Neen, dat weet ik. Het is puur uit interesse.

Martijn Goffings: Dat weten wij niet.

Jos D’Haese: Die splitsing is al gemaakt tussen +1000 en -1000?

Martijn Goffings: Ja.

Jos D’Haese: Dan zijn de werken aan de grondhopen wel al gestart?

Martijn Goffings: In opdracht van 3M zijn de gronden boven de 1000 microgram reeds afgevoerd.

Jos D’Haese: Voor de veiligheid van de werken, zowel langs de ring als de veiligheidsberm op de terreinen van 3M, begrijp ik dat men het grondwater gaat meten langs die structuur om te kijken of er geen scheuren zijn. Er moet opvolging gebeuren om te kijken of er geen verzakkingen zijn enzovoort. Ik begrijp dat dat 100 jaar lang moet gebeuren aangezien we spreken over infrastructuur voor 100 jaar. Weten jullie wie daarvoor instaat? Ik neem aan dat dat de overheid is, het Agentschap Wegen en Verkeer. Hebben jullie een heel ruwe inschatting van wat de kostprijs per jaar is van dergelijke metingen plus nazichten?

Mark van Straaten: Neen. Dat op een gegeven moment het beheer wordt overgedragen aan de respectieve beheerders van de wegenis, lijkt me duidelijk. Die gaan dat dan op dat moment moeten doen. Dat daar al kostprijzen voor zijn berekend, denk ik niet.

Jos D’Haese: Ik kom tot mijn allerlaatste vraag. Er is geantwoord op de vraag of de veiligheidsberm op de terreinen van 3M later saneerbaar is. Dat is duidelijk. Die ligt apart. Men kan die opendoen en afgraven. Maar de vraag ging ook over de fietshelling, de kluifrotonde en de geluidsberm op de Oosterweelwerken zelf, waar die grond ook wordt ingepakt. Dat lijkt mij veel minder gemakkelijk omdat je daarnaast met die autostrade zit. Is dat opnieuw afgraafbaar zonder dat je alles moet stilleggen? Of is de beslissing genomen dat dat daar voor 100 jaar ligt tot we opnieuw aan die ring beginnen werken?

Mark van Straaten: We volgen de regels van het grondverzet. In principe kan die toepassing definitief zijn, op voorwaarde dat de beheersmaatregelen, het onderhoud en dergelijke meer dat daarrond is afgesproken, ook worden gevolgd.

Jos D’Haese: Dat begrijp ik. Maar stel hypothetisch dat we naar nieuwe saneringstechnieken zouden gaan waardoor het wel mogelijk wordt om die enorme hoeveelheden vervuilde grond te saneren – ik weet dat het nu niet kan – is het dan mogelijk om die structuren zoals die nu worden aangelegd, te openen, af te graven en te saneren? Of moeten we daar de hele ring voor stilleggen?

Erwin Malcorps: Het is een vraag waar ik vanuit technisch oogpunt meteen enkele mogelijkheden zie om dergelijk grondverzet te realiseren zonder dat je de ring van Antwerpen moet afsluiten. Dat is puur vanuit technisch oogpunt bekeken.

Jos D’Haese: Oké, perfect. Heel erg bedankt voor de bijkomende antwoorden op mijn vragen.

De voorzitter: De heer Daniëls heeft het woord.

Koen Daniëls: Ik dank u ook namens mijn fractie voor uw uitvoerige en punctuele antwoorden. We hebben hier al andere zaken meegemaakt. Dit geeft toch enige duidelijkheid.

Op het overleg bij 3M maar ook op andere momenten hebt u aangegeven dat de OVAM de stappen, de berekeningen, de aannames heeft gevalideerd. Gebeurde dat schriftelijk of mondeling in vergaderingen? We hebben een aantal rapporten waar dat effectief in staat. Maar van de vergaderingen van 3M hebben wij geen verslagen. Waren zij daarbij aanwezig?

Erwin Malcorps: Ik denk dat we voldoende schriftelijke bevestigingen hebben. Die zitten ook in de bundel die werd overgemaakt. Er zijn ook vergaderingen geweest met 3M. Er zijn schriftelijke notulen van.

Martijn Goffings: De notulen van de overlegmomenten met de OVAM en 3M werden overgemaakt.

Koen Daniëls: Ik stel die vraag omdat ik nog even verder wil gaan over de dading. Jullie zeggen dat jullie daar niet bij betrokken zijn. Wil dat zeggen dat jullie niet aan tafel zaten of wil dat zeggen dat er aan jullie daarover geen bijkomende gegevens werden gevraagd toen de dading werd opgesteld?

Erwin Malcorps: Ik kan niet uitsluiten dat er mogelijk eens iemand van onze medewerkers in een vergadering aanwezig was waar over een dading werd gesproken. Maar wat ik wel kan stellen, is dat wij niet betrokken waren bij de redactie of nalezing van die dading. Onze opdracht is: technisch advies geven over die berm, maar niet met betrekking tot de formulering van de dading.

Koen Daniëls: Oké. Dat is dan zeer duidelijk. Ik vind het belangrijk om over die zaken duidelijkheid te krijgen.

Ik keer nog even terug naar de berm en naar het stuk dat al of niet wordt ingepakt en de grond die er al of niet bovenop wordt gelegd. Als we de berm inpakken, is het de bedoeling om uitloging te vermijden. De grond die er bovenop wordt gelegd is niet ingepakt. Die kan dan opnieuw uitlogen. Hoe moet er worden omgegaan met de uitloging van de grond die erbovenop ligt, die blijkbaar eenzelfde graad van vervuiling met PFOS kan hebben als de ingepakte grond eronder?

Erwin Malcorps: We hebben daarnet gepoogd om zo goed mogelijk het verschil te schetsen tussen grondverzet en sanering, maar misschien moeten we nog eens uitleggen hoe de problematiek van de verschillende soorten gronden in elkaar zit.

Mark van Straaten: De berm wordt opgevolgd. Als zou blijken dat er toch een onaanvaardbare uitloging zou plaatsvinden, zal dat gemeten worden. Hoewel ik mij afvraag of dat meetbaar is op het terrein van 3M, gegeven de grondwatertoestand aldaar. Het komt allemaal neer op het verschil met grondverzet, dat uitgaat van het standstillprincipe: je moet alles doen om de toestand op het vlak van bodem en van grondwater te beheersen en niet erger te maken. Dat laat een aantal zaken toe met betrekking tot het gebruik van de al aanwezige grond. In de hele zaak waar wij bij betrokken zijn, is er nooit sprake van sanering. Het gaat over het ontgraven van verontreinigde grond en over het vinden van juiste toepassingen binnen het wettelijke kader. Er is op dit moment geen saneringsplicht voor de bodem buiten het terrein van 3M. Op dit ogenblik, zo heb ik begrepen, is er een bodemonderzoek. Als er een correlatie uitkomt, zal al dan niet blijken of er op het terrein buiten de 3M-site ook een saneringsnoodzaak is omdat er onaanvaardbare risico's ontstaan waar iets aan gedaan moet worden. Wij kruisen daardoor op dit moment met ons project. Wij moeten voor het project een oplossing zoeken. Dat is naar best vermogen gebeurd binnen het wettelijk kader en met gebruikmaking van de stand van de wetenschap op het moment dat we daar naar keken.

Erwin Malcorps: Een aanvulling is dat het bemalingswater gezuiverd wordt.

Mark van Straaten: Vanuit het standstillprincipe.

Koen Daniëls: Over die standstill en hoe we dat verder moeten begrijpen moeten we het nog eens hebben bij andere instanties. Jullie hebben dus die principes gehanteerd. Vandaar dat die opbouw is zoals ze is.

De voorzitter: Ik heb begrepen dat de Vlaams Belangfractie geen bijkomende vragen meer had.

Mevrouw Rombouts heeft het woord.

Tinne Rombouts: Ik wil eerst en vooral de sprekers danken voor hun duidelijke en uitgebreide antwoorden. Ik ben daarnet begonnen met het verhaal over de onafhankelijkheid. Het is heel belangrijk om klaar en duidelijk te weten hoe zulke zaken ontstaan. U hebt duidelijk gesteld dat u op geen enkele manier druk hebt ervaren, noch vanuit de politiek, noch vanuit de overheid noch vanuit uw opdrachtgever. Anderzijds ervaart u waarschijnlijk toch wel de perceptieproblematiek. Wij ervaren regelmatig in deze commissie die signalen, en we zien dat ook in de berichtgeving. Het is bijzonder moeilijk om aan burgers uit te leggen dat een opdrachtgever zelf een studiebureau of een bodemdeskundige mag aanduiden om voorstellen te doen met betrekking tot normering. En hij betaalt ze daarna ook. Misschien moeten we dat eens nader bekijken.

U hebt verwezen naar de validatie vanuit de OVAM. Regelmatig is daar een schriftelijke neerslag van. Gebeurt dat enkel vanuit de OVAM en de administratie en de medewerkers daar, of worden zij ook bijgestaan door derden om eventueel een review van uw analyses te doen?

Mark van Straaten: Het staat de OVAM vrij om zich te laten bijstaan daar waar zij vindt dat dat nodig is. Dat gebeurt regelmatig. VITO wordt vaak ingeschakeld voor second opinions. Ik weet niet of dat hier gebeurt is. Dat zou u aan de OVAM moeten vragen. Wij hebben in elk geval nooit kennis genomen van het feit dat onze voorstellen werden bekeken in het kader van een second opinion.

Tinne Rombouts: Dan zijn er de staalnames in de perimeter. Daarbij wordt uitgegaan van heel duidelijke protocollen. U hebt aangegeven zich te beperken tot een projectzone. Dan is natuurlijk de vraag hoe de projectzone wordt afgebakend. We weten dat we met een vervuilde stof zitten waarvan de mobiliteit groot is. Door de werkzaamheden kan de mobiliteit mogelijk tot buiten de huidige projectzone komen. Er kan ook, omgekeerd, een mobiliteit van buiten naar binnen gebeuren. De vervuiling buiten de huidige afgebakende projectzone heeft mogelijk ook een impact. Hoe gebeurt die afbakening precies? Waarom werd ervoor gekozen om de vervuiling niet ruimer te bekijken en de eventuele risico's in beeld te brengen?

Martijn Goffings: Het is heel simpel. Een grondverzetproject beperkt zich tot het projectgebied waar er grond wordt verzet. Dat is de simpele samenvatting. Je graaft grond uit, die je ergens anders hergebruikt. Binnen de kadastrale werkzone die daarvoor is afgebakend, met name het gebied waar de PFAS is aangetroffen, zal de PFOS-houdende grond hergebruikt worden. In het kader van de grondverzetregeling beperk je het onderzoeksgebied tot wat er vergraven wordt.

Tinne Rombouts: U kijkt dus naar welke ruimte u nodig heeft om uw grondverzet te kunnen uitvoeren? Dat bepaalt dus de projectzone, meer dan de risico's in de omgeving?

Martijn Goffings: Stel dat je een riolering aanbrengt op 5 meter diepte. Dan ga je tot 5 meter diep bekijken wat er in de grond zit ter hoogte van de rioleringsleuf.

Jan De Kinderen: De sleuf kan bijvoorbeeld 2 meter zijn. Dan beperk je je tot die 2 meter en een diepte van 5 meter.

Tinne Rombouts: *(heeft haar micro niet aangezet en is bijgevolg onverstaanbaar 17:12:00-17:12:16)*

Mark van Straaten: We hebben het daarnet gehad over sanering en grondverzet. Het andere deel van onze bodemwetgeving vertrekt van de hotspot of van een bepaalde vaststelling en bekijkt dan verder wat ermee moet gebeuren. Grondverzet focust zich enkel op de uit te graven grond.

Erwin Malcorps: Uiteraard moeten we er rekening mee houden dat de werken geen impact hebben op de omgeving buiten de projectzone. Als je heel diepgaande bemalingen zou uitvoeren in een door koolwaterstof vervuilde ondergrond, en je zou dan gradiënten krijgen en grondwaterstroming, dan ben je bij wijze van spreken de zone aan het bevuilen. Maar dat is hier niet het geval. Daarom worden de monsteringsstrategie en de afpaling van de zone inderdaad bepaald door het project. Dat is een grondverzet- en bodemproject, geen saneringsproject.

Tinne Rombouts: Ik was inderdaad bezorgd over de risico's. Als er eventueel door werkzaamheden toch andere impacts zouden zijn, is dat het doel dat voor ogen moet worden gehouden. Als er buiten de zone bepaalde waarden aanwezig zijn die door het grondverzet een impact hebben binnen de zone, dan zou dit toch op de een of andere manier in beeld moeten worden gebracht. Als het niet moet, zou het dan niet wijs zijn dat dit toch in beeld wordt gebracht?

Erwin Malcorps: Daarom nemen wij tijdens de werken alle maatregelen om de vervuiling, de contaminatie van omliggende gebieden tegen te gaan. De gronden worden bevochtigd, zodat er geen stof kan ontstaan dat zich kan verspreiden. Er zijn voorzorgsmaatregelen genomen om de contaminatie van de omliggende gronden of percelen tegen te gaan.

Mark van Straaten: Er is zelfs nog het principe dat een grondverzetproject niet mag worden gebruikt om te saneren, als er een saneringsplicht is.

Tinne Rombouts: Dat is interessant, want daar wou ik eigenlijk op doorgaan. Daarnet stelde ik de vraag waarom er wordt gewerkt met omgevingsvergunningen en waarom er niet meteen wordt gekeken naar een saneringsproject.

Mark van Straaten: Omdat er op dit moment, vandaag, voor bodem – voor grondwater wel – geen saneringsplicht ligt buiten het terrein van 3M. Wat bepaalt op dit moment voor 3M de status van de saneringsplicht? Dat is vastgelegd in het beschrijvend bodemonderzoek van 2006. Daar staat juridisch-administratief vastgelegd wat vandaag de saneringsplicht is.

Tinne Rombouts: Dat is regelgevend-juridisch-procedureel. Als u vandaag als wetenschappers het project bekijkt en ziet welke vervuiling zich daar voordoet, wat denkt u er dan van indien eventuele combinaties van grondverzet en sanering beter mogelijk zouden zijn? U doet daar immens grote werken. Ik stel mij de vraag waarom er niet meteen wordt overgegaan tot sanering. Dat lijkt mij, afstand nemend van alle procedures, toch een logische vraag?

Mark van Straaten: Dat zou een heel logische vraag zijn als de partij die het grondverzet moet doen en de partij die moet saneren dezelfde partij zouden zijn.

Tinne Rombouts: Daar komen we dus in conflict met...

Mark van Straaten: Of daar een conflict ontstaat, weet ik niet, maar ik kan mij indenken dat die partijen niet dezelfde belangen hebben. Het belang van Lantis en ook ons belang is om het project zo goed en veilig en milieuverantwoord mogelijk uit te voeren. We doen

dat door het grondverzet te doen volgens de regels van de kunst, zoals ze zijn vastgelegd met een normenkader dat we destijds in eer en geweten hebben onderschreven. De veiligheid op de werf wordt zeer nauw opgevolgd. Er worden stofmetingen gedaan en dergelijke meer. Daarbuiten is een sanering nodig. Misschien.

Tinne Rombouts: Ik mag er dan van uitgaan dat dat misschien mee de aanleiding is geweest om in overleg te gaan met 3M en om te bekijken of er op andere manieren met een andere dading tot een oplossing kan worden gekomen.

Mark van Straaten: Daar komt u op een punt waar wij, denk ik, geen zaken over kunnen of hoeven te zeggen. Anderen hebben gezegd dat in dit soort zaken een dading niet uitzonderlijk is. Dat is een van de manieren om met deze situatie om te gaan. Nogmaals, 3M heeft een historische verontreinigingsproblematiek. Als er kosten ontstaan – nu wordt het heel juridisch en u hebt waarschijnlijk al gesproken met juristen in het kader van het aansprakelijkheidsrecht – en als het gaat om een historische verontreiniging, dan gaat het over foutaansprakelijkheid. De discussie die Lantis diende te voeren met 3M gaat hierover: “U hebt iets fout gedaan en daarom heb ik kosten.”

Tinne Rombouts: Ik wilde weten waarom u koos voor de grondverzetregeling en dus niet voor de sanering – rekening houdend met de regelgeving. Dat is een vraag die bij velen leeft: waarom wordt hier niet meteen een saneringsproject gelanceerd? Dat is nu duidelijk gekaderd.

Ik heb nog een vraag over de berm. Daar werd een vergunning verleend als bouwwerk. Weten jullie hoe dat verder in het traject is voorzien? Wordt het dan een saneringsproject? Of wordt het een definitieve vergunning als bouwwerk? Hoe wordt dat bekeken? Ik heb begrepen dat het bouwkundig is voorzien voor 100 jaar. Hoe zal de overdracht verder op een correcte manier worden aangepakt?

Mark van Straaten: De berm wordt aangelegd op het terrein van 3M en wordt dus eigendom van 3M. 3M zal de afspraken over de opvolging en het beheer van de berm moeten naleven. Wat 3M er dan mee zal of moet doen, dat weet ik niet.

Erwin Malcorps: Dat maakt volgens ons ook deel uit van de dading en hoe ze is opgesteld. Voor zover wij het juridisch lezen, ontsnapt 3M niet aan de saneringsplicht. Daarmee is het duidelijk dat de verantwoordelijkheid voor de berm die op de terreinen van 3M wordt gelegd de verantwoordelijkheid van 3M zal zijn.

Tinne Rombouts: Op welke manier ze eventueel vergund en gesaneerd worden, daar hebben jullie geen verder zicht op?

Erwin Malcorps: Neen.

Tinne Rombouts: U hebt gezegd dat de berm wordt opgevolgd. We gaan ervan uit dat de gassen die ontsnappen geen PFOS zijn. Er zijn een aantal extra opvolgingsvoorwaarden gekomen na het rapport-Vrancken. Hoe bekijken jullie die bijkomende vragen? Waarom waren die geen onderdeel van de afgeleverde tijdelijke vergunning? De opvolging van die berm is toch belangrijk, zeker als hij daar 100 jaar blijft liggen. Waarom konden die dingen niet voorzien worden bij de effectieve aanvraag? Ik ga ervan uit dat jullie betrokken waren bij de oorspronkelijke aanvraag.

Erwin Malcorps: Begrijp ik uw vraag goed? Vraagt u waarom de opvolgingsvoorwaarden na realisatie van de berm niet eerder betrokken zijn bij de aanvraag?

Tinne Rombouts: Als goede huisvader bij de aanvraagprocedure en eventueel – maar dat zal ik dan aan de adviesverlenende overheid vragen – waarom waren ze bij de aanvraag niet voorzien, als goede huisvader?

Erwin Malcorps: We moeten daar een technisch antwoord op geven. Onze bezorgdheid is altijd dat het kan gemonitord worden. Er is inderdaad lekdetectie voorzien. Dat zijn zaken die wij technisch hebben ontworpen. Nu gaan wij heel sterk in op wie de verantwoordelijkheid draagt, maar dat gaat buiten onze scope als technische raadgever.

Tinne Rombouts: U zegt dat er volgens u voldoende zaken waren voorzien om de opvolging goed te doen?

Erwin Malcorps: Zoals we hem nu hebben ontworpen, hebben we inderdaad de mogelijkheden voorzien om de monitoring te realiseren. Het is wat Marc van Straaten daarnet heeft geschetst: als je daar een breuk krijgt, zal je dat onmiddellijk aan het oppervlak van die berm zien. Er zullen visuele detecties mogelijk zijn. De drains zijn geplaatst, wat moet toelaten om potentiële lekken onmiddellijk vast te stellen. De technische voorzieningen zijn, met andere woorden, getroffen.

Tinne Rombouts: Jullie volgen nu nog de werken op. Wanneer er nieuwe EFSA-normen kenbaar zijn ... U zei daarnet dat u in de jaren 2016-2017-2018-2019 continu voortschrijdend onderzoek hebt gedaan om tot de goede normen te komen. Ik ga ervan uit dat dit ook nog zo is met de nieuwe kennis die naar boven komt en dat u eventueel nieuwe richtwaarden hebt, met EFSA 18 en 20. Wat hebben jullie daar specifiek mee gedaan? Welk advies hebben jullie aan Lantis gegeven? Is daar iets mee gedaan? Of viel alles nog onder technisch verslag en heeft dat dus op jullie hele project geen impact? Moet er dan iets rond ondernomen worden? Of zijn er wel acties ondernomen? Is daar effectief gevolg aan gegeven?

Erwin Malcorps: Ik zal eerst algemeen antwoorden. Het is evident dat wij als ontwerpers die met een dergelijke problematiek worden geconfronteerd, continu opvolgen wat er gebeurt. Als wij voelen dat er bijsturing nodig is, dan proberen wij het advies zo helder mogelijk te formuleren naar onze opdrachtgevers en andere stakeholders. Dat hebben wij ook gedaan. Heel concreet: er zijn dit jaar andere normeringen verschenen en we zijn vandaag al aan het bekijken wat de impact is. Maar Martijn wil nog iets toevoegen.

Martijn Goffings: Ik heb dat eigenlijk al gezegd. In 2020 heeft de OVAM haar eerste PFAS-richtlijnen voorgesteld. Dat sloot aan op ons normenkader. Er was geen aanpassing nodig. Na de recente aanpassing naar de 3 microgram zijn we meteen in actie geschoten.

Tinne Rombouts: Ik ga ervan uit dat de Vlaamse normering wordt gehandhaafd en dat wordt bekeken welke impact zij heeft. Dat zijn de Vlaamse normeringen vanuit de OVAM. Maar er zijn internationale onderzoeken. In dezen biedt EFSA internationale kennis. Hoe gaan jullie om met de internationale signalen en richtlijnen?

Erwin Malcorps: U zult al hebben opgemerkt dat we internationaal een sterke link hebben met Nederland. Dat is hier al een paar keer gezegd. In het algemeen is het zo dat we voor normeringen in een sterk veranderende problematiek vaak naar Nederland kijken. Dat is ook in andere gevallen zo. We zullen dat blijven doen. Het is evident dat we als ontwerper de vinger aan de pols blijven houden en zien hoe die normeringen bij nieuwe zaken evolueren. Ik denk dat ik hier voor Jan en Martijn mag spreken: zij doen dat continu.

De voorzitter: De heer Schiltz heeft het woord.

Willem-Frederik Schiltz: Dank u alvast, ook voor de antwoorden op de vragen van de collega's. Het is een zeer technische materie en ik ben geen ingenieur, ik doe dus mijn best om goed greep te krijgen op alles wat gezegd is en ik excuseer mij alvast indien ik hier en daar de voorgaande vragen overlap. Ik hoop dat u het mij kunt vergeven.

Mijn eerste vraag gaat over de 'partner dependency'. U hebt geschetst hoe u wordt aangesteld, wat u moet onderzoeken. U kunt natuurlijk niet alles en heel de wereld onderzoeken, maar u bouwt op de historische onderzoeken van de OVAM. Dat is het eerste uitgangspunt, neem ik aan. Heb ik dat juist begrepen?

Mark van Straaten: Niet alleen. Wij baseren ons op alle informatie over een terrein waar een grondverzet moet gebeuren. De historiek wordt opgevraagd, en een van de bronnen die worden geraadpleegd is die van de OVAM.

Willem-Frederik Schiltz: U hebt ook aangegeven, daarnet nog bij de vraag van Tinne Rombouts, dat u uiteraard de wetenschappelijke evoluties mee volgt en deze zo snel mogelijk mee incorporeert in uw adviezen. De bodemsaneringsdeskundige heeft een groot gewicht, zeker waar u zelf een toetsingskader hebt moeten opstellen. Op welke manier sijpelt de wetenschappelijke kennis door tot bij de bodemsaneringsdeskundige, tot bij u? Zijn daar protocollen voor? Zijn er mensen die permanent tijdschriften en publicaties scannen? Ik heb daar geen idee van, maar het interesseert me heel erg.

Mark van Straaten: Martijn kan antwoorden voor Sweco Belgium bv. Bij Witteveen+Bos krijgen mensen de taak om de wetgeving op te volgen. Er zijn ook op regelmatige basis sessies of overlegmomenten met collega's in andere landen, om te zien wat daar leeft. Er is het PFAS Expertise Centrum in Nederland. Wij hebben Arcadis bereid gevonden om te bekijken of we niet ook in België een expertisecentrum kunnen opstarten. Vanuit Witteveen+Bos proberen wij met betrekking tot 'contaminants of emerging concern' wel voor te blijven, of in ieder geval op de hoogte te blijven of als eerste op de hoogte te zijn van dit soort zaken en er een aantal interne procedures voor in te stellen.

Jan De Kinderen: Binnen het team hebben wij materiedeskundigen voor sloopopvolgingsplannen, grondverzet, sanering enzovoort. Die hebben specifiek de taak om voor hun materie de kennis en de procedures en de wetgeving op te volgen en die kennis over te maken aan de medewerkers die binnen die materie werkzaam zijn. Martijn is ook altijd zeer geïnteresseerd en volgt de zaken heel diepgaand op. Hij kan ons altijd bijstaan als er nieuwe dingen zijn.

Willem-Frederik Schiltz: Uit het onderzoeksverslag van maart 2019 over het gebruik van het terrein van 3M, de tijdelijke inname, blijkt dat er werd beslist dat er geen onderzoek moest gebeuren naar PFAS. Hoe komt dat? We weten dat er daar verontreiniging is. Er zijn al kleine en grote incidenten geweest. Waarom is er dan geen onderzoek naar PFAS gebeurd?

Martijn Goffings: Dat is opnieuw vrij simpel. We wisten dat het terrein verontreinigd was. Maar ik ga eerst even uitleggen waarom het situatieonderzoek werd uitgevoerd. Dat terrein zal gebruikt worden voor werfactiviteiten. Dat wordt gedurende x aantal jaren een tijdelijke werfzone. We leggen een nulsituatie vast voor de klassieke parameters. Dat is de doelstelling van dat onderzoek. Voor PFOS werd dat al door 3M bepaald. Zij hebben redelijk wat onderzoeken op het terrein van 3M zelf gedaan. Stel dat de aannemer daar olie verliest van een mazouttank of een vrachtwagen: het is om die verontreinigingen op te sporen dat de nulsituatie wordt onderzocht. Dat is de eenvoudige verklaring waarom er geen PFAS-onderzoek is gebeurd op de terreinen van 3M. Daarom ook worden er geen PFAS-houdende gronden tijdelijk gestockeerd op het terrein.

Willem-Frederik Schiltz: Dus omdat er voldoende informatie was over de aanwezigheid van PFAS op het terrein?

Martijn Goffings: En het werd toegespitst op de klassieke parameters.

Willem-Frederik Schiltz: Ja, nu begrijp ik het.

Met het grondwateronderzoek van het projectgebied Scheldetunnel in maart 2020 worden hoge PFOS-verontreinigingen vastgesteld tot aan de Westzijde, de Invloedzone en de Polderconstructie aan de Scheldetunnel. Het onderzoek stelt dat daarvoor een bodemsanering noodzakelijk zou zijn. Er zijn heel veel documenten. Ik hoop dat ik het juiste document heb gelezen. Ik begrijp dat u niet moet zeggen wanneer er moet worden gesaneerd. De OVAM moet dat doen. De waarden die gemeten zijn voldoen niet aan de wettelijke saneringsnormen. Toch lees ik in het grondwateronderzoek dat er een voorstel

is om een bodemsanering te doen. Maar er wordt nog geen bodemsaneringsproject opgesteld voor deze pluimverontreiniging. Als leek lijkt me dat toch wel opmerkelijk. Ik vind het interessant dat, ondanks het feit dat er geen metingen zijn die een wettelijke saneringsplicht uitlokken, die passage er toch in vermeld staat. Ik ben natuurlijk heel benieuwd naar de reactie van de OVAM. Wat is er met die vaststellingen gebeurd?

Martijn Goffings: Wat u waarschijnlijk hebt gelezen is de samenvatting van de voorgaande bodemonderzoeken. Dat grondwateronderzoek dient om de nulsituatie in het grondwater vast te stellen. Het wil bekijken wat er aan de hand is met het grondwater. Stel, er zijn bemalingen nodig om na te gaan welke lozingsnormen moeten worden aangevraagd en welke zuiveringen moeten worden voorzien. In de passage die u aanhaalt staat dat wij bij de opstart van het grondwateronderzoek alle bodemonderzoeken screenen. Dat is vergelijkbaar met het technisch verslag. Wij gaan alle informatie screenen. U haalt de passage uit het beschrijvend bodemonderzoek aan van 3M, de conclusie dat een grondwatersanering noodzakelijk is.

Willem-Frederik Schiltz: Dat werd dus daar al vastgesteld. Dat hebt u niet vastgesteld, maar dat stond al in dat historische rapport.

Martijn Goffings: Dat is het gevolg van een eigen bodemonderzoek uit 2006 van 3M.

Willem-Frederik Schiltz: Dank u voor de verheldering.

Het technisch verslag over de grondhopen bij 3M. Voor het historisch onderzoek wordt navraag gedaan bij Grondbank. Dat is, zo lijkt mij, standaard. Ik heb begrepen dat de aanvullende informatie werd opgevraagd maar niet verkregen is bij Grondbank. Is daar een uitleg voor gekomen? Was die informatie belangrijk? Ik welke mate hebt u die informatie op een andere manier verkregen?

Martijn Goffings: Daar kan ik niet meteen een antwoord op geven.

Willem-Frederik Schiltz: In dat technisch verslag wordt ook verwezen naar eerdere technische verslagen bij de realisatie van het demo- en trainingscenter, het nieuwe gebouwtje dat we hebben bezocht, waar destijds PFOS-waarden getoetst werden aan die 40.000 microgram per kilogram. Ik vroeg mij af of daar een correlatie is of dat die vraag daarop betrekking had. Dat had gekund. Verder staat dat de boringen van Sweco Belgium bv en ERM een andere waarde opleveren. Hoe komt dat? Is er een andere meetmethode? Dat lijken toch allebei twee zeer degelijke, neutrale bodemspecialisten. Het lijkt me heel vreemd dat er op zo'n klein terrein een andere waarde zou uitkomen. Heeft dat te maken met de verschillende grondsoorten?

Mark van Straaten: Ik heb dat net proberen te duiden. Het gedrag in de grond van zo'n verontreinigde stof, en zeker van PFOS, kan heel rare vormen aannemen. Het is niet zo dat je dat één op één kunt vergelijken. Twee boringen op 5 meter van elkaar kunnen heel erg verschillen.

Jan De Kinderen: Het zijn afgravingen die daar samen gestockeerd zijn. Als je bodem hebt waar de verontreiniging is ontstaan of werd verspreid, dan zullen de afwijkingen minder groot zijn in zo'n grondhoop. Dat kan zeer heterogeen zijn.

Willem-Frederik Schiltz: U zult begrijpen dat dat voor ons, leken, enigszins verontrustend is, als er op een paar meter afstand al heel andere waarden kunnen zijn. Ik wil zeker geen paniek zaaien en ik heb ook goed geluisterd naar de methodieken om af te leiden welke normen er kunnen gehanteerd worden. Daarom hebben we gevraagd of u van mening bent dat er voldoende boringen zijn gebeurd: 1300 ongeveer, 650 op linkeroever. Is dat voldoende om met verschillende hotspots een contaminatiekaart te hebben, om er zeker van te zijn dat het standstillprincipe dat u oplegt en nastreeft, en ook het eenrichtingsverkeer – geen meer vervuilde grond op minder vervuilde grond – fijnmazig genoeg is?

Erwin Malcorps: We hebben toch wel het gevoel dat de bemonsteringscampagne een grote campagne is geweest. Je kunt altijd meer boringen doen, maar we hebben toch wel het gevoel dat er een stevige campagne is gevoerd. Of het verontrustend is dat de resultaten op 1 meter afstand kunnen afwijken? We worden dagelijks geconfronteerd met dergelijke situaties. Maar de contaminatiekaart geeft toch een vrij logisch beeld. En het is zoals Jan het net zei: "Als je in een grondhoop begint te monsteren, kun je wel wat meer fluctuaties krijgen."

Willem-Frederik Schiltz: Het bodemwateronderzoek van 2017 in de Palingbeek en de Tophatgracht. Voor de collega's die het niet weten: Tophat was de voormalige Amerikaanse legerbasis op de plaats van het Sint-Annabos. In dat onderzoek wordt er opeens gesproken van waarden tussen 8 en 16.000 microgram. Zou u daar meer uitleg over kunnen geven? Waar komt die 16 milligram opeens vandaan?

Martijn Goffings: De hoogste concentratie die in het slib van de Palingbeek werd gemeten is 1170 microgram, dacht ik.

Willem-Frederik Schiltz: Het komt niet voor in de metingen maar wel in het normenkader. "De som van PFOS, PFOA en aanverwanten < 16.000 microgram". Dat lijkt me opeens gigantisch veel. Dat is waarschijnlijk een heel oude norm. In de bronnen wordt verwezen naar een aantal internationale normen, de US EPA-norm van 2014 bijvoorbeeld. Werd die norm toen nog gehanteerd?

Jan De Kinderen: Dat zat waarschijnlijk in het overzicht van de normen die werden opgesomd in de studie. Die zijn daar zeker niet aan getoetst. We komen van 800.000 naar 16.000 en van 600 naar 100, en dan nog minder.

Willem-Frederik Schiltz: Dat zit dus gewoon in die reeks van verstrengingen?

Jan De Kinderen: Ja.

Willem-Frederik Schiltz: Oké, dan is dat ook weer duidelijk.

Ik heb nog een vraag over de communicatie. Toen professor Tytgat met zijn informatie kwam en zei dat we moesten oppassen met het eten van eieren en groenten, zou er blijkbaar een overleg zijn geweest dat er over de bevindingen die onder andere u hebt gedaan moest worden gecommuniceerd. Dan zou blijkbaar de OVAM erop hebben aangedrongen – ik doe mijn best om op de vlakte te blijven – om niet te communiceren. Kunt u dat bevestigen?

Erwin Malcorps: Ik denk dat we over 2017 praten. Toen werden we inderdaad geïnformeerd dat er niet zou worden gecommuniceerd door de OVAM.

Willem-Frederik Schiltz: Is dat gebruikelijk?

Erwin Malcorps: Ik weet niet of het aan ons is om te zeggen of dat gebruikelijk is. Wat voor ons, bodemdeskundigen, belangrijk is, is dat wij het gevoel hebben dat al onze bevindingen op een juiste, professionele manier worden meegenomen. Dat gevoel is bij ons altijd bevestigd geweest. De communicatiestrategie, aan wie en hoe en wanneer je dat communiceert, is een ander punt. Het is niet aan ons om daar een uitspraak over te doen.

Willem-Frederik Schiltz: Ik ga er niet verder op door. Dank u wel voor het antwoord.

Ik begrijp dat er geen toetsingskader is. Men vraagt u om er een op te stellen. U hebt net uitgelegd dat u dat hebt aangepakt. U hebt empirisch onderzoek gedaan om, op basis van de humane toxicologische normen, de grondnormen af te leiden en deze streng toe te passen. Het lijkt wel dat u dat heel kordaat hebt aangepakt. De OVAM gaf dan haar 'rubber stamp'. En zo kon men voort met dit toetsingskader voor het hele project. Uit het dossier blijkt dat dit toch met meer horten en stoten tot stand is gekomen. U gaf aan dat het

wetenschappelijk voortschrijdend inzicht wordt gevolgd. Maar ik lees toch passages waaruit een bezorgdheid blijkt. Het kan niet de bedoeling zijn dat de normenkaders worden aangepast. Ik heb uw opmerking gehoord, dat men een lopend project niet permanent kan evalueren en dat men niet altijd het huiswerk opnieuw kan maken. Dat begrijp ik. Maar als ik het dossier lees, kan ik mij niet van de indruk ontdoen dat er ook bij de bodemsaneringsdeskundigen enige terughoudendheid was om de laatste wetenschappelijke inzichten opnieuw in het kader te steken. We hebben nu de commissie-Vrancken, die onder het licht van de pers en de publieke opinie die normen heeft bijgesteld. Is het zo dat u enige terughoudendheid hebt gehanteerd bij het toepassen van het voortschrijdend inzicht tussen 2017 en 2019?

Erwin Malcorps: U hebt het over terughoudendheid. Ik moet zeggen: het tegendeel is waar. Op het ogenblik dat wij de 70 microgram voorstelden, waren die op dat ogenblik strenger dan heel wat geldende normen en ook dan de aanbeveling van professor-toxicoloog Tytgat. We hadden veeleer het gevoel dat we de juiste suggesties deden voor het normerend kader, suggesties die op dat ogenblik strenger waren dan alles wat we zagen. Er zit natuurlijk een evolutie in, een evolutie van wetenschap en van kennis. We zien vandaag strengere normen. Enkele jaren geleden hadden we het over 8 microgram, nu over 3 microgram. Mijn collega Mark heeft daar al terecht een filosofische bemerking bij gemaakt. Maar 'terughoudendheid' vind ik niet het juiste woord. Integendeel, we hebben geprobeerd om een duidelijk streng voorstel te geven.

Mark van Straaten: Ik voeg daaraan toe dat het kader nog overeind staat in alle discussies. Behalve dan die van 8 naar 3 microgram.

Erwin Malcorps: Die 70 staat er nog altijd.

Jan De Kinderen: Mark, de 8 voor de som PFAS geldt nog altijd. De 3 is enkel voor PFOS.

Willem-Frederik Schiltz: De OVAM heeft inderdaad die norm aanvaard, ook gelet op de verregaande economische implicaties als we blijven discussiëren over wat nu de beste normen zijn. Ik wil nu niet tot in de details uitpuren hoe die wetenschappelijke methodes gebeurd zijn, maar er waren op dat moment wel al bedenkingen bij een aantal methodologieën. Zoals het gebruik van verouderde RIVM-studies uit 2016, de Lijzen-studie uit 2011, Arcadis 2007. Zijn daar nog replieken op geweest? Heb u de replieken van de OVAM nog kunnen incorporeren, om die 70- en 8-norm robuust te krijgen?

Erwin Malcorps: Men mag het niet voorstellen alsof die 70 een avondje werk is geweest, dat dat een kleine berekening was die dan werd doorgestuurd.

Willem-Frederik Schiltz: Dat wil ik voor alle duidelijkheid ook niet suggereren.

Erwin Malcorps: Ik probeer het even in de andere richting extreem voor te stellen.

In de bundel die werd overgemaakt zult u ook communicatie terugvinden met de OVAM en met professor Tytgat, om op een wetenschappelijke manier discussies te voeren en om alles goed te begrijpen. Als bodemdeskundigen hebben wij een veeleer technische achtergrond. Het lijkt mij goed om met verschillende specialisten, ook toxicologen, te praten en op die manier tot een beter onderbouwd voorstel te komen. Het is op die manier dat die 70 tot stand is gekomen.

Willem-Frederik Schiltz: Ik heb nog een allerlaatste vraag. In de commissie is er af en toe gesproken over de verspreiding via de lucht. We weten dat de grootste besmettingen of opnames bij de mens door voedsel worden veroorzaakt, maar dat er mogelijk ook verspreiding is via de lucht, al kan ook de bodemvervuiling door emissies ontstaan. Bij het technisch verslag van Scheldetunnel 2019 is er sprake van een aanvullend PFC-onderzoek van 11 augustus 2017. Daaruit blijkt dat men toen al op de hoogte was van 'atmosferische depositie'. Hebt u er weet van dat dat werd besproken met de VMM?

Erwin Malcorps: Het begrip 'atmosferische depositie' is gekend. Dat is zeker een plausibele verklaring voor de verspreiding van sommige PFOS-verontreinigingen. Op rechteroever kan dat een plausibele verklaring zijn.

Martijn Goffings: De atmosferische depositie waaraan u refereert, dat is een passage uit het onderzoek van 11 augustus 2017. Daar werd het aangenomen als een van de mogelijke pistes. Wij hebben dat niet verder doorgesproken met de VMM.

De voorzitter: Dank u wel, collega Schiltz. Dan geef ik het woord aan collega Schauvliege.

Mieke Schauvliege: Ik wil nog even doorgaan op de normbepaling. Er zijn nu al heel veel vragen over de 70 microgram gesteld. In maart 2018 gaat de OVAM uiteindelijk akkoord met die 70 microgram. We hebben daarnet al gehoord dat de EPA-normering en de EFSA-normering niet helemaal op elkaar afgestemd zijn, dat er gekozen is voor een minder strenge norm en dat er een rekenfout in zit. De OVAM gaat dus akkoord. U hebt ook gezegd dat er overleg geweest is met professor Tytgat en met de OVAM over die norm. Maar zij geven in een beoordeling ook de volgende opmerking, namelijk dat, gelet op de vergaande economische consequenties van oponthoud in dit dossier en de omvang van de kosten voor verder onderzoek, ze ondanks het feit dat ze niet akkoord zijn met de 4,7 maar eerder zouden gaan naar een uitlogingsnorm van 0,53 enzovoort, toch hun akkoord geven. Mijn vraag is: zijn er berekeningen gemaakt van de impact van die economische consequenties van het oponthoud van dit dossier als die normen strenger zouden zijn? Op basis waarvan doet de OVAM deze uitspraken? Hebt u daar onderzoek rond verricht?

Erwin Malcorps: Om op uw vraag te antwoorden of er studies gemaakt zijn rond de economische consequenties van oponthoud van het project: bij mijn weten – ik kijk nog eens even rond – is dat niet gebeurd.

Mieke Schauvliege: En zijn er studies gemaakt van de economische impact van strengere normering?

Erwin Malcorps: Economische studies rond de impact van strengere normeringen? Ik kan mij niet voor de geest halen dat we deze discussies ook altijd economisch becijferd hebben. Dus het antwoord is bij mijn weten: neen.

Mieke Schauvliege: En dan misschien niet in financiële repercussies uitgedrukt, maar in impact op grondverzet, indien men een andere normering zou toepassen?

Erwin Malcorps: Ik kan mij niet voorstellen dat we meteen altijd economische berekeningen gemaakt hebben als het over normeringen ging. Dus het antwoord is: neen.

Mieke Schauvliege: Kunt u dan een verklaring geven voor die uitspraak van de OVAM?

Erwin Malcorps: Ik denk dat u die uitspraak aan de OVAM moet vragen.

Mieke Schauvliege: Maar u hebt daar geen voorbereidend onderzoek rond gedaan zodanig dat zij tot deze conclusie kwamen?

Erwin Malcorps: Neen. Nogmaals, in al de discussies die wij gevoerd hebben rond de normeringen is de kostprijs nooit het discussiepunt geweest. Het punt dat wij altijd gehanteerd hebben, is volksgezondheid, impact op milieu, en zorgen dat we daar de normeringen kennen. De financiële impactberekeningen kunnen misschien achteraf gebeurd zijn, maar ik kan het mij niet voor de geest halen dat wij daaraan meegeholpen hebben.

Mieke Schauvliege: Ja. Dan zou ik toch graag nog eens teruggaan naar een rapport, een soort quickscan, waar er verschillende scenario's zijn berekend voor de verwerking van vervuilde gronden op linkeroever. Ik heb dat document hier voor mij liggen. Dat is een quickscan die – als ik het goed begrijp – van jullie hand is. Ik heb er daarnet naar gepeild:

zijn er kostprijsanalyses gemaakt van sanering, afvoer en storten of ter plaatse laten, van de uitbreiding van de kadastrale werkzone? U hebt daar niet echt op geantwoord, of eerder geantwoord dat dat moeilijk was. Maar in die quickscan is dat wel gebeurd. Herinnert u zich dat nog?

Martijn Goffings: Er is inderdaad een quickscan gemaakt, denk ik, of er is een quickscananalyse gemaakt, maar dat hing niet samen met het normenkader op dat ogenblik. Ik durf zeker de getallen niet meer opnoemen, maar er is op dat moment uitgegaan van een aantal principes, maar dat was niet gekoppeld aan het normenkader.

Mieke Schauvliege: Oké. Dat is ook veel vroeger gebeurd, dat begrijp ik wel. Maar ik wil toch die bedragen hier nog eens op tafel leggen. Herinnert u zich die grootteordes nog van bedragen? Want ik zal ze hier nog even opsommen. Het gaat hier over de variant 1, volledige afvoer en verwerking, op basis van de toen beschikbare kennis en inschatting: 25 miljoen euro indicatieve kosten. Variant 2, gedeeltelijk hergebruik, afvoer en verwerking, uiteraard opnieuw op basis van de toen beschikbare kennis: 19,25 miljoen euro. Op basis van het gewoon laten liggen en ter plaatse stockeren: 5,4 miljoen euro. En dan staat er geen bedrag bij variant 4, de uitbreiding van de kadastrale werkzone, maar wel met de conclusie: "De uitbreiding van de kadastrale werkzone is veruit de goedkoopste oplossing." Kunt u deze indicatieve verhoudingen nog altijd bevestigen, los van het exacte bedrag, maar de verhouding ten opzichte van elkaar?

Erwin Malcorps: Om op uw vraag te antwoorden rond die indicatieve bedragen: als ik u de cijfers hoor zeggen – ik zou het document erbij moeten nemen om te zien over welke details het juist gaat – kan ik mij best voor de geest halen dat het hier inderdaad gaat over indicatieve bedragen en misschien op de beste manier nog een grove inschatting. Maar dan komen we tot het punt: welke scenario's moesten allemaal bekeken worden? De opdracht die voorlag was een opdracht tot het realiseren van het project Oosterweelverbinding – het is hier ook al aangehaald – en niet het saneringsproject van heel de linkeroever en de PFOS-problematiek. Wat we inderdaad ook wel als scenario's bekeken hebben, is of je heel die vervuilde zone meteen kunt saneren. Ik denk dat die vraag hier daarstraks ook terecht gesteld is. Je gaat misschien wel wat scenario's kunnen terugvinden waarin dat becijferd is – ik denk dat dat hoogstens een grootteorde kan zijn – maar tegelijkertijd is er ook wel de praktische haalbaarheid van zo'n saneringsproject. In alle eerlijkheid, ik had daarstraks gezegd dat 130.000 kubieke meter vandaag zomaar gaan saneren in Vlaanderen technisch niet makkelijk haalbaar is. Misschien worden er op dergelijke scenario's dan wel eens kostprijzen geplakt, maar ik denk dat de eerste insteek vooral geweest is: we zitten hier met grondverzet, we gaan kijken wat VLAREBO ons zegt, we gaan kijken of we bodem kunnen hergebruiken of bouwkundig hergebruiken, en als die mogelijkheden er zijn, biedt dat nog altijd het voorkeursscenario, ook op het vlak van circulariteit en andere. Maar wat niet gebeurd is, is een heel diepgaande analyse van wat dat allemaal zou kosten, met scenarioanalyses, hoeveel vrachtwagens je nodig hebt, een gedetailleerd saneringsproject. Dat hebben we dus duidelijk niet gedaan.

Mieke Schauvliege: Dus de uitspraak "dit is het grootste saneringsproject ever" ontkent u hier ten stelligste?

Erwin Malcorps: Ik denk niet dat ik dat zo gezegd heb. *(Opmerkingen van Mieke Schauvliege)*

Wij durven zeggen dat dat een van de meest complexe projecten is, wij durven ook zeggen dat dat een van de projecten is met het grootste grondverzet en dat daar een contaminatie zit, dat daar vervuiling en saneringsvraagstukken in zitten. Maar het is complexer, denk ik, dan zoals u het net formuleert.

Mieke Schauvliege: Oké. Ik wil nog even ingaan op die kadastrale werkzone. Ik schetste daarnet die verschillende scenario's. Er is uiteindelijk gekozen om de kadastrale werkzone zo uitgebreid mogelijk te houden. De theorie – ik zeg niet dat het de praktijk is – maar de

theorie: klopt het dat binnen die kadastrale werkzone de industriële bodemsaneringsnorm geldt, over de volledige kadastrale werkzone? Daarmee bedoel ik dus die 1949 microgram PFOS per kilogram droge stof. Theoretisch?

Mark van Straaten: Elk stuk grond in Vlaanderen is ingedeeld volgens een bepaalde bestemming. En de bodemsaneringsnormen, of in dit geval tot op heden nog altijd de toetsingsnormen, gelden per bestemming. Ook die locatie heeft dus een bestemming. Als je daar de bodemsaneringsnorm of de toetsingsnorm wilt kennen, dan is dat de toetsingsnorm.

Mieke Schauvliege: Ja. Voor de volledige kadastrale werkzone, die in industriegebied ligt, geldt dus die 1949 microgram per kilogram droge stof. Dus in theorie kunnen we op de plek waar we ons op industriegebied bevinden, een afdekkingslaag maken tot 1949 microgram per kilogram droge stof.

Jan De Kinderen: Met de nieuwe toetsingswaarden van het voorstel voor bodemsaneringsnorm van de OVAM, is dat, als er grondverzetprojecten doorgaan in industriegebied, de nieuwe waarde die daar vrij gebruikt mag worden binnen het industriegebied. Ja, dat klopt.

Mieke Schauvliege: Dus met andere woorden kan in theorie – ik zeg niet dat het toegepast wordt – de laag die boven de veiligheidsberm komt in industriegebied afgedekt worden met 1949 microgram per kilogram droge stof volgens de bodemsaneringswetgeving en de grondverzetregeling.

Mark van Straaten: Neen, want dat is een bouwkundige bodemgebruikstoepassing.

Jan De Kinderen: Tenzij het standstillprincipe daar geldt en daar al 1949 microgram aanwezig is.

Mieke Schauvliege: Ja, dat is mijn vraag. Dus als de omgeving die concentratie bevat, mag dat daar liggen?

Jan De Kinderen: Ja, dat is voor industriegebied het voorstel voor toetsingswaarde van bodemsaneringsnorm die VITO nu berekend heeft voor PFOS.

Mieke Schauvliege: Er is dus een zeer ruime kadastrale werkzone afgebakend. Kunt u de oppervlakte nog eens meegeven?

Jan De Kinderen: Ken jij die oppervlakte van buiten, Martijn?

Martijn Goffings: Neen, ik ken de oppervlakte echt niet van buiten. Het zijn ettelijke hectaren, maar ik ken ze niet van buiten.

Mieke Schauvliege: Ik had ze hier zelf ergens opgeschreven. Het gaat over 4 kilometer oost-west, 3,5 kilometer noord-zuid. Dat is dus echt wel een heel grote zone. Dat is eigenlijk bijna rakelings tot aan het centrum van Zwijndrecht. Hoe moet ik dat dan zien? Het gaat over één kadastrale werkzone. In theorie kan de grond daar van de ene kant naar de andere kant verplaatst worden, los van de afdekkingslaag, met gelijk welke concentraties grond.

Martijn Goffings: Dat zijn twee zaken. In theorie zou dat inderdaad kunnen, maar in de code van goede praktijk voor het afbakenen van een kadastrale werkzone staat ook al dat eenrichtingsverkeer van een lagere ... Daar staat een letterlijke zin in dat binnen één kadastrale werkzone er verschillende concentraties, concentratiegradiënten, concentratiegroepen kunnen zijn en dat je er dan gewoon voor moet zorgen dat gronden met een hogere concentratiegroep niet terecht komen in een gebied met een lagere groep, mits men rekening houdt met de variabiliteit van zulke concentraties.

Mieke Schauvliege: Toen wij hier de vraag stelden aan de bodemsaneringsdeskundigen van ABO, vonden die dat een onwaarschijnlijk grote afbakening van de kadastrale werkzone. Waarom? Betekent dat dat je dan meer mogelijkheden hebt? Hoe groter een gebied, hoe meer flexibiliteit je op de werf hebt, maar ook hoe meer risico je loopt dat het kan mislopen, of hoe minder garanties de maatschappij heeft dat het goed gebeurt. Waarom is er niet voor gekozen om dat op te splitsen in hogere en lagere concentraties? Nu kun je dat allemaal van plekken met 1000 microgram PFOS per kilogram versassen naar andere plekken en inkapselen.

Martijn Goffings: Daar spelen twee zaken. Het is een grote werf, en dat zorgt er natuurlijk ook voor dat je gronden lokaal gaat houden. Dat is een zaak die belangrijk is voor de aannemer: transporten enzoverder beperken. Er is geen enkele incentive of geen enkele aanleiding om gronden vanuit een hoge zone, met name de omgeving van 3M – dat is de zone met de hoogste concentraties en die gronden gaan naar de beveiligingsberm net ten noorden daarvan – naar een ander gebied te verplaatsen. Dat is ook zo in de code van goede praktijk ingebed, dat je dat eenrichtingsverkeer, die grondstromen moet monitoren. Dat gebeurt ook. Er zit een bepaald traceringssysteem achter dat door de aannemer onderhouden en bijgehouden wordt. Grondbank zorgt natuurlijk ook voor de opvolging van dat hele systeem.

Mieke Schauvliege: Maar zou die in theorie kleiner kunnen? Want die uitspraak van die bodemsaneringsdeskundigen was zeer pertinent: dit is echt overdreven.

Martijn Goffings: Het is ook duidelijk besproken met Grondbank om naar één integraal gebied te gaan, net omdat dat de waarborg biedt dat die stromen heel goed opgevolgd worden. Ik heb het daarstraks ook al aangehaald: er wordt een apart bodembeheerrapport opgemaakt van die kadastrale werkzone, van de gronden die verplaatst worden binnen die kadastrale werkzone. Dat is eigenlijk de reden waarom het zo zinvol is om de met PFAS verontreinigde gronden in één kadastrale werkzone te omschrijven.

Mark van Straaten: U zou een punt hebben, denk ik, als die belangrijke zin van standstill, die ook binnen de kadastrale werkzone gehanteerd dient te worden, er niet zou zijn. Ook al zou je het opdelen, je zou waarschijnlijk tot hetzelfde resultaat komen. Want je gaat geen gronden leggen op meer verontreinigde delen van de kadastrale werkzone.

Mieke Schauvliege: Er bestaan andere meningen over, maar soit, ik denk dat we er hier niet uit gaan komen.

Ik wil nog even teruggaan naar de totstandkoming van de normeringen. Op een bepaald moment is professor Tytgat ingeschakeld. Hebt u een idee wanneer dat precies was?

Erwin Malcorps: In 2017, om heel concreet te zijn.

Martijn Goffings: Voor alle duidelijkheid, professor Tytgat is op vraag van Lantis ingeschakeld, en uit mijn hoofd denk ik, in september 2017.

Mieke Schauvliege: Ja, dat vind ik hier ook, augustus 2017. Er is een vraag gesteld aan professor Tytgat. Wat was die vraag precies?

Erwin Malcorps: Er zijn inderdaad wat uitwisselingen geweest. Wij hebben vragen gesteld aan professor Tytgat. Ik denk dat je die vooral moet zien als vragen om heel goed zijn rapport te kunnen begrijpen. Maar heel concreet kun jij misschien nog wat toelichten, Martijn?

Martijn Goffings: Ik denk ook dat u die vraag aan Lantis moet stellen, voor alle duidelijkheid. Maar er is een eerste nota opgemaakt met een afleiding van een normenkader, en een tweede ging over communicatie.

Mieke Schauvliege: Maar mijn vraag is heel concreet: is professor Tytgat gevraagd om een uitloognorm te bepalen op basis van een dossier dat jullie voorbereid hebben?

Erwin Malcorps: Ik denk dat we het antwoord schuldig moeten blijven hoe de opdracht net geformuleerd is naar de professor. Wij hebben met hem goed samengewerkt, maar hoe zijn opdrachtformulering er juist uitziet, daar hebben we eerlijk gezegd geen zicht op.

Mieke Schauvliege: Ik denk dat het goed is om dat nog eens na te gaan, want wij hebben correspondentie gevonden waar er toch een bijlage was, opgemaakt – vermoed ik – door jullie, met de vraag naar de uitloognorm van professor Tytgat. Het is dus goed om dat na te gaan. Jullie stonden zeker in cc. Het is wel belangrijk om te weten over welke informatie professor Tytgat beschikte op het moment dat hem de vraag van die uitloognorm is gesteld.

Erwin Malcorps: Maar om daar misschien nog even op te antwoorden: u gaat in de bundel wel correspondentie terugvinden tussen ons en professor Tytgat, maar dat zijn volgens mij echt technische vragen om goed te begrijpen of wij met dezelfde waarden zitten te rekenen. Want wat we net hadden vastgesteld, is dat, als we internationaal gaan kijken, een norm, een cijfertje één ding is, maar dat hoe je dat moet lezen, iets anders is. Op het ogenblik dat wij de eerste bevindingen kregen van professor Tytgat wilden we gewoon zeker zijn dat we elkaar begrijpen.

Mieke Schauvliege: Dat begrijp ik natuurlijk ook wel, in een goede samenwerking loopt dat zo. Maar mijn belangrijkste vraag is deze. Heeft professor Tytgat een onbevangen vraag gekregen van "geef ons een uitloognorm" of is de vraag geweest: "Dit is hier het kader waarmee we aan het werken zijn. Is dat correct of wat is uw mening daarover?"

Erwin Malcorps: Ik denk dat het eerste punt is, dat het onbevangen is, zoals we hier al een paar keer geschetst hebben.

Mieke Schauvliege: Die norm van 70 microgram is bepaald op basis van kolomproeven. Wanneer werden die uitgevoerd?

Martijn Goffings: Ik vermoed in 2017. Het lijkt de meest logische periode geweest te zijn. Aangezien het onderzoek is opgestart in 2016, denk ik voorjaar 2017.

Mieke Schauvliege: Ik heb eind oktober 2017 gevonden. Misschien is het goed dat jullie dat ook nog eens nakijken. Klopt het dat de waarden van die 8 en die 70 microgram al overeengekomen waren met de OVAM voor de kolomproeven werden uitgevoerd? Werden die kolomproeven uitgevoerd ter staving van een aangenomen norm of was dat nog een wit blad?

Jan De Kinderen: 70 is berekend uit de correlatie tussen de bodemconcentratie en de uitloogconcentratie.

Mieke Schauvliege: Dus die kolomproeven zijn nadien...

Jan De Kinderen: Die kolomproeven zijn uitgevoerd om dan die berekening te kunnen maken.

Erwin Malcorps: Als we kijken naar de data, denk ik dat in maart-mei 2018 het specifieke toetsingskader is afgeklopt. De tijdlijn zou moeten kloppen.

Mieke Schauvliege: Ik vind hier in een verslag dat de indicatieve normen er al waren en dat dan een kolomproef is uitgevoerd. Ik wil weten of dat zo is of niet, want dat is heel essentieel. Dat betekent natuurlijk iets totaal anders. Ik wil heel nauwkeurig weten of die kolomproeven zijn uitgevoerd ter staving van een norm die jullie aangenomen hebben of dat die kolomproeven uitgevoerd zijn om een norm te berekenen.

Erwin Malcorps: Ik ben even aan het kijken of er nog bijkomende kolomproeven zijn uitgevoerd die verwarring zouden kunnen creëren.

Jan De Kinderen: ... *(onverstaanbaar)* ...

De voorzitter: Kunt u de micro even aanzetten alstublieft?

Jan De Kinderen: Ik heb geen idee. Misschien zijn er schudproeven uitgevoerd waarmee berekeningen zijn gebeurd en dan kolomproeven, bijkomend, ter extra staving. Ik weet dat niet.

Erwin Malcorps: We zullen het eens nakijken.

Mieke Schauvliege: Is het mogelijk om te proberen dat na te kijken en daar een tijdsplan van te geven? *(Opmerkingen van Willem-Frederik Schiltz)*

Dat is wel zeer belangrijke informatie om de reconstructie te maken van hoe die normen, waar we ons allemaal zorgen over maken, tot stand zijn gekomen.

Ik heb nog een vraag over die normen. Het is misschien een detail maar toch belangrijk. In de opmerkingen die de OVAM maakt bij die normen, wordt gesteld dat bij de analyse van de kolom- en de schudproeven een selectie werd gemaakt van data waarvoor de concentratie in het eluaat lager dan 10 microgram per liter is, en dat door die aanname te doen er enkele data zijn weggelaten, namelijk de concentraties van PFOS met minder dan 100 microgram per kilogram droge stof, die tot een concentratie in het eluaat leiden van meer dan 20 microgram per liter. Dat geven zij aan in een opmerking. Klopt dat?

Jan De Kinderen: Ik heb die data niet in detail bekeken. Ik heb het rapport bekeken. Ik heb dat niet zelf berekend. Ik ben daar niet bij betrokken geweest. Ik heb gisteren het rapport nog gelezen. Daar kan ik u geen antwoord op geven.

Mieke Schauvliege: Is het mogelijk om dat te bekijken, want als de OVAM opmerkt dat blijkt dat de grootste concentraties daar uitgefilterd zijn om een norm te bepalen, dan zitten we toch wel met een probleem.

Jan De Kinderen: Wat ik daarstraks wel heb gezegd, is dat van die dertien schudproeven en dertien kolomproeven in de gehele dataset de curve is bepaald en dat de R-kwadraatwaarde 40 of 50 was, en dat men dan naar een beperktere dataset is gegaan, kleiner dan 10 microgram per liter, omdat die 4,5 microgram per liter daar korter bij is. Als men dan de curve opnieuw fitte op die resultaten, dan waren die R-kwadraatwaarden beter. Dan was de fitting beter. Aangezien die resultaten ook korter bij de 4,5 lagen om dan die koppeling te maken met welke concentratie het heeft in de bodem, is dat het zo bepaald. Ik weet niet of dat de reden is waarom er sprake is over minder data.

Mieke Schauvliege: Betekent dat dan ook dat die fitting bepaald is op basis van die 9 meetpunten?

Jan De Kinderen: Geen idee. Ik heb die afleiding niet gemaakt.

Mieke Schauvliege: Kunt u dat ook eens nakijken want het lijkt mij weinig te zijn om zo een belangrijke norm te bepalen.

Jan De Kinderen: Ja en neen. Wij hadden niet de bedoeling om een norm te bepalen voor heel Vlaanderen. We hebben een projectspecifieke norm bepaald, in het kader van het project, laat dat wel duidelijk zijn. We hebben die bepaling gedaan op basis van de middelen die wij hebben. Wij zijn VITO niet. U moet zich het zo voorstellen. Er is een project, men wordt geconfronteerd met een PFAS-verontreiniging en er zijn geen normen. Je moet dan als bodemsaneringsdeskundige er zelf gaan bepalen. Wij doen dat met de middelen en de kennis die we hebben. Ik kan u in eer en geweten zeggen dat wij die zaken goed proberen te doen. Maar wij zijn VITO niet. Dat wordt bepaald met de gegevens die

wij hebben. Dat is projectspecifiek. De OVAM heeft zijn akkoord gegeven, wel met opmerkingen, maar er was een akkoord. De OVAM heeft die waarde overgenomen en die is trouwens nog altijd geldig.

Mieke Schauvliege: U zegt: "Wij zijn VITO niet." Dat klopt. Ik heb daar alle begrip voor. Maar heeft u erop aangedrongen om die normbepaling door VITO te laten gebeuren?

Jan De Kinderen: Neen.

Mark van Straaten: Dat hoeft ook niet.

Jan De Kinderen: Neen. Dat hoefde niet. In de wetgeving staat dat wij als bodemsaneringsdeskundigen als er geen normen zijn, die moeten bepalen.

Mieke Schauvliege: U hebt dus moeten roeien met de riemen die u zelf hebt. U bent geen onderzoeksinstelling, zegt u net. Dat is in eer en geweten natuurlijk.

Jan De Kinderen: Dat klopt maar die waarde van 70, daar blijf ik bij, is volgens mij een redelijk correcte waarde in het geheel van de normen die nu door VITO zijn afgeleid. Dat heeft VITO ons trouwens tijdens een overleg meegedeeld, namelijk dat die 70 eigenlijk ligt waar die moet liggen.

Erwin Malcorps: Die norm is projectspecifiek gebaseerd, en nadien misschien verruimd. Als we gaan kijken, zien we dat die 70 vandaag nog standhoudt in alle adviezen.

Mark van Straaten: In de mail van de OVAM staat ook dat verder onderzoek niet noodzakelijk tot een betere set en tot een beter begrip van het uitlooggedrag zou leiden. Ik maak daaruit op dat de OVAM, terecht denk ik, een risico-evaluatie maakt, zeggende dat als zij dit nu zo aanvaarden op basis van deze set van gegevens, zij zich als regelgevende overheid voldoende gerust voelen. Ik vind dat wel belangrijk. U haalt terecht een aantal punten uit de mail aan, en die mail geeft een aantal kritieken op het verslag, maar er staat ook bij dat verder en meer onderzoek niet noodzakelijk tot betere resultaten zou leiden.

Mieke Schauvliege: Hebt u er een zicht op of er verder onderzoek gebeurd is?

Mark van Straaten: Wij hebben bij mijn weten geen verdere uitloogproeven daarrond gedaan.

Mieke Schauvliege: En u hebt ook geen weet van ander onderzoek door andere bodemsaneringsdeskundigen of VITO op deze norm?

Mark van Straaten: Er is recent, ik denk in augustus, door de OVAM een nota uitgevaardigd waarbij de norm van 70 wordt genomen, maar dat die telkens door de erkende bodemsaneringsdeskundige voor de sitespecifieke situatie moet worden geëvalueerd. In die zin geeft de OVAM ook aan dat men zich voor die 70 op een bepaalde site, weliswaar een heel grote site met een redelijke dataset, heeft gebaseerd, maar dat men in andere gevallen dat telkens opnieuw moet evalueren vanuit de eigen expertise en kennis en de sitespecifieke gegevens.

Mieke Schauvliege: De erkende bodemsaneringsdeskundigen die hier voor de vakantie waren, gaven ook aan dat die norm nog altijd geldt, dat zij daar een interpretatie aan moeten geven, maar dat ze zich daar niet meer voor verantwoordelijk wensen te voelen omdat ze twijfelen aan die norm. Zij willen niet aansprakelijk worden gesteld als ze op basis van deze norm een fout zouden maken.

Mark van Straaten: Ik kan dat begrijpen. Dat is hun evaluatie. Dat is ook hun taak. Als onze collega's zich niet safe voelen met betrekking tot die norm, dan hoop ik dat ze het via de sectororganisatie laten melden aan de OVAM om daar eens naar te kijken. Als ze

zich daar niet safe bij voelen, is het inderdaad hun taak om dat telkens te onderzoeken, 'case by case'.

Mieke Schauvliege: Daarnet heb ik de vraag gesteld wat de impact is naar 3 microgram. U hebt daarop geantwoord vanuit rechteroever. Mijn vraag is natuurlijk ook hoe het zit met de Scheldetunnel en linkeroever. Daar heb ik geen antwoord op gekregen.

Martijn Goffings: Het antwoord is heel gemakkelijk. Wij zijn volop bezig met de actualisatie van de technische verslagen. Ook op de werf wordt daar op dit ogenblik al rekening mee gehouden.

Mieke Schauvliege: Daar worden dus nog bijstellingen verwacht. Van rechteroever hebt u gezegd dat dat betekent dat er meer grond zal moeten worden verwerkt, want we zitten daar met een deficit tussen 3 en 8. Wat zijn dan de mogelijkheden? Is dat extra bermen creëren om die gronden te verwerken als bouwkundig materiaal? Of hoe moet ik mij dat voorstellen?

Erwin Malcorps: Wat rechteroever betreft, is het misschien moeilijk om vooruit te lopen. Dat zou wel kunnen betekenen dat verschillende gronden niet meer klassiek als bodem kunnen worden gebruikt. Dan kom je opnieuw in de discussie, die we al gevoerd hebben, wat bouwkundig gebruik is. Wat we op linkeroever gedaan hebben met de berm, zal niet noodzakelijk de beste oplossing zijn op rechteroever. Dat is een ander project. Ik denk dat we dan wel zullen bekijken of er andere mogelijkheden zijn rond stockage of hergebruik. Het hoeven niet altijd bermen te zijn.

Mieke Schauvliege: U haalt aan dat Karl Vrancken zegt dat de norm 3 moet zijn en dat de kluifrotonde niet met meer dan 3 microgram per kilogram droge stof voor vrij gebruik ... (*Opmerkingen*)

70. Oké. Daar komt dus toch nog 70 op. Dat betekent dus niet vrij gebruik maar tot bouwstof.

U geeft aan dat hij de 70 niet in vraag stelt. Ik heb dat niet zo begrepen. Ik heb begrepen dat hij stelt dat hij het normenkader niet maakt en dat hij niet de opdracht gekregen heeft om normen te herschrijven in dit project. Hij raadt wel aan dat de Vlaamse overheid haar normenkader herzielt. Dan had hij het mijns inziens niet alleen over die 3 maar ook over die 70. Wat zou de impact zijn mocht de EFSA-normering ook op die 70 worden toegepast?

Erwin Malcorps: Begrijp ik het goed dat u vraagt wat de impact zou zijn mocht de regelgeving rond die 70 ook variëren?

Mieke Schauvliege: Ja.

Erwin Malcorps: Als de 70-grens zou verlagen, zou dat ongetwijfeld een invloed hebben op de volumes en zullen we dat opnieuw moeten bekijken.

Mieke Schauvliege: Maar de vraag is niet gesteld naar aanleiding van de opmaak van het rapport-Vrancken om met de herrekende EFSA-waarden, zowel voor de 8 naar 3 als voor de 70, de oefening opnieuw te maken?

Mark van Straaten: Neen, niet bij ons weten.

Mieke Schauvliege: Dan heb ik nog een vraag over de MER-procedure. Op dit moment is zowel voor de werken aan de Palingbeek als de bemaling door Fluxys en de werken aan de veiligheidsberm, een MER-screeningsnota opgemaakt. Volstaat dat volgens jullie, los van de wetgeving, om de milieu-impact van dergelijke werken te kunnen inschatten?

Erwin Malcorps: De MER-screening volstaat, puur juridisch. Maar wat de werken van Fluxys betreft: heel concreet als het over de bodem gaat en de verontreiniging, worden

die werken ook opgevolgd en worden daar de juiste technische verslagen en controles na de werken uitgevoerd.

Mieke Schauvliege: Maar dat is na. Het was een van de opmerkingen uit het rapport-Vrancken dat hij niet instaat en geen uitspraken doet over de impact van de werken op de verspreiding van de milieuverontreiniging. Een MER-rapport moet net onderzoeken wat de impact is voor verschillende scenario's. Er wordt gemonitord op het moment dat men bezig is, dat klopt. Maar mijn vraag is: wat is jullie idee erover of een MER-screening voldoende is om voor je begint, de impact in grote lijnen te kennen? Of is er bij dergelijke verontreiniging wel degelijk een project-MER nodig om dat goed te kunnen inschatten vooraf, niet tijdens de werken en nadien?

Mark van Straaten: Dat is een bijna filosofische vraag.

Erwin Malcorps: Ik denk dat het vooral belangrijk is dat er een goede studie gebeurt rond grondverzet, bodem en al dan niet sanering. In welke studie dat juist moet zitten, laat ik in het midden.

Mieke Schauvliege: Maar dat is toch essentieel. Het gaat over vooraf, tijdens of erna.

Mark van Straaten: Ik kan me vergissen, maar heeft de commissie-Vrancken ook niet gezegd dat de werken – ze hebben zich gebogen over de grondverzetswerken – met een aantal aanbevelingen op een veilige manier konden plaatsvinden?

Mieke Schauvliege: Ik vraag nu niet naar wat de beoordeling is van die commissie. Ik vraag uw oordeel als bodemsaneringsdeskundige over de idee dat voor dergelijke zware werken een eenvoudige MER-screening vooraf voldoende is. Vindt u dat voldoende?

Mark van Straaten: Ik denk dat u die vraag best stelt aan MER-deskundigen die dat beter kunnen beoordelen dan wij.

Mieke Schauvliege: Daarnet heeft een collega gevraagd naar het procentueel aandeel van de inkomsten van dit project op jullie totale inkomsten. Werken jullie in dit project op procent of krijgen jullie een forfaitair bedrag dat wordt bijgesteld in functie van de evolutie? Of is dat een combinatie van de twee?

Erwin Malcorps: Ik kan u daar heel concreet op antwoorden. Over onze vergoeding bij ondertekening van het contract hadden wij een forfaitaire overeenkomst. Op het ogenblik dat wij het addendum ondertekend hebben in 2017, is dat omgedraaid naar een wat wij noemen 'time and material', zeg maar een prestatieovereenkomst. We werken nu dus geïntegreerd in de kantoren van Lantis. De uren worden daar geregistreerd en worden doorgerekend aan de tarieven die al voor het grootste stuk in de basisovereenkomst vermeld stonden.

Mieke Schauvliege: Is werken met een forfait gebruikelijk voor dergelijke werken?

Erwin Malcorps: Als we kijken naar Vlaanderen, hebben we alle mogelijke contracten: forfaitaire, percentages, regie, regie met limieten. Dat is een beetje de Vlaamse omgeving waarin we werken. Wij zijn ermee vertrouwd om met alle contracten te werken.

Mieke Schauvliege: Kunt u inschatten wat de impact is van heel die PFOS-problematiek en het feit dat er nu continu bijkomende dingen moeten gebeuren ten gevolge van de PFOS-verontreiniging op jullie inkomsten rond dit project? Is dat een groot aandeel? Is dat daarom veel bijgesteld? Of is dat verwaarloosbaar?

Erwin Malcorps: Wat de impact van PFOS is in termen van de mobilisatie, met andere woorden de omzet, voor onze groepering, probeer ik te schetsen in grootteorde, want ik kan het niet exact geven. Reken erop dat er een grootteorde van een honderdtal experten

op het dossier werken. Het aantal bodemdeskundigen is twee tot drie, fluctuerend. Dit om u een idee te geven.

Mieke Schauvliege: Ik heb nog een laatste vraag. Ik ga nog even in op de peerreview. De collega's hebben al nagevraagd hoe jullie proberen de kennis op peil te houden en mee te zijn met de nieuwe trends, tendensen en inzichten. Jullie gaven ook al aan dat jullie niet weten of de OVAM een controle heeft laten uitvoeren op uw werk, maar hebben jullie daarop aangedrongen of niet?

Mark van Straaten: Wij hebben daar niet op aangedrongen. Uiteindelijk zijn er in het consortium twee bodemsaneringsdeskundigen betrokken, die uiteraard nauw samenwerken, maar die elkaars werk controleren. Controle is een te zwaar woord, maar ze discussiëren stevig over het werk dat er op tafel komt. Het zit ook een beetje in het systeem van de erkende bodemsaneringsdeskundige. We hebben allemaal een erkenning. Het zou niet aangenaam zijn als die erkenning door verkeerde besluitvorming of door andere zaken in gevaar zou komen, in het bijzonder het aspect van de onafhankelijkheid. In die zin is er al een vorm van peerreview aanwezig in het consortium. Mag ik trouwens verwijzen naar de nieuwe onverenigbaarheidsregels waar expliciet in opgenomen is dat als men in onverenigbaarheid zou zijn, quod non, men zich moet laten reviewen door een collega-deskundige. Dat zit eigenlijk al ingebakken in de werking van RoTS.

Mieke Schauvliege: Ik ben rond met mijn vragen.

De voorzitter: Collega De Roo heeft het woord.

Stijn De Roo: Ik heb nog een vraag bij de 130.000 kubieke meter en de uitspraken die u daarover hebt gedaan rond de sanering. U hebt gezegd dat dat volume te groot is om een bepaalde sanering, bijvoorbeeld verbranding, uit te voeren. Dat zou te complex zijn en te lang duren. Langs de andere kant hebt u ook gezegd dat de grond die vervuild is met meer dan 1000 microgram PFOS per kilogram droge stof, al verwijderd zou zijn van de terreinen van 3M. De vraag die dan bij mij opkomt is vooral waar die grond naartoe is. Die mag in principe tot die norm van ongeveer 1400 hergebruikt worden binnen de kadastrale zone. Wordt die dan wel gesaneerd? Wat moet ik mij daarbij voorstellen?

Mark van Straaten: Ik denk dat u die vraag aan 3M moet stellen.

Stijn De Roo: Oké. Helder. Ik begrijp uw antwoord. Maar ik probeerde het me voor te stellen, met de informatie die allemaal op ons afkomt.

Erwin Malcorps: Misschien nog een precisering. Technisch is sanering misschien wel mogelijk. Alles is mogelijk. Maar de vraag is eerder of je vandaag in Vlaanderen met een realistische capaciteit zit om zoiets aan te pakken. Stellen dat het onmogelijk is, is niet helemaal juist.

Stijn De Roo: Dank u wel. Ik dank jullie voor jullie vele technische antwoorden. Jullie waren goed voorbereid. Dat stond in schril contrast met een aantal anderen die wij hebben gezien. Ik wil die appreciatie wel degelijk uitspreken. Langs de andere kant valt het mij op en valt het ook wel moeilijk uit te leggen dat bedrijven of aanvragers van dergelijke vergunningen zelf hun onderzoeksbureau kunnen aanstellen en betalen. Wij hebben de perceptie gezien op het vlak van de norm van 70 microgram. Jullie zijn dan wel betrokken bij de dading voor een aantal berekeningen, maar dan ook niet juridisch. Jullie maken ook een kosten-batenafweging.

Collega's, ik denk persoonlijk dat als we ervoor willen zorgen dat we de perceptie willen wegwerken dat bedrijven zelf hun norm kunnen bepalen door een onderzoeksbureau te kiezen, we dan misschien moeten gaan naar een ander systeem waarbij we de overheid aanstellen om een aantal bedrijven de opdracht te geven om studies uit te voeren en de overheid vervolgens de factuur kan doorsturen naar die bedrijven zelf. Dat is maar een

bedenking die ik maak en die we misschien kunnen meenemen in de aanbevelingen, om op die manier de noodzakelijke transparantie te kunnen garanderen.

Ik stel vooral vast dat hier een aantal competente mensen zitten. Maar die vorm van perceptie en de kritische vragen die we hier bij deze analyses kunnen stellen, zorgen er natuurlijk voor dat we dat niet bij elke vergunning of elk bodemonderzoek zullen kunnen gaan doen.

De voorzitter: Ik had zelf ook nog een aantal bijkomende vragen. De meeste zijn ondertussen al gesteld. Ik heb het in de eerste ronde even gehad over de kadastrale werkzone die heel uitgebreid was. Collega Schauvliege is er al dieper op ingegaan. In Zwijndrecht en omgeving is er toch echt wel heel veel ongerustheid over geweest. Kunnen jullie aan de mensen van Zwijndrecht en omgeving garanderen dat er geen grondverzet is waarbij heel vervuilde grond toch wordt verplaatst, dicht bij de bebouwing? Jullie zeggen dat dat niet gebeurt en dat jullie dat kunnen garanderen. Dat klopt, he? (*Instemming*)

Is dat van in het begin zo toegepast of is dat na dat het geadviseerd is door de Commissie Grondverzet? Dat hebben jullie van in het begin altijd zo toegepast?

Erwin Malcorps: Ja. Ik wil er nog aan toevoegen dat het onze taak is om de grondverzetten ook te controleren. Dat is deel van de opdracht.

De voorzitter: Dan zijn mijn bijkomende vragen ook beantwoord.

Een aantal commissieleden hebben het al gedaan maar ik wil jullie ook echt danken voor de zeer uitgebreide antwoorden. Uiteraard zijn er hier en daar nog wat kritische noten. Het zou maar raar zijn als het niet zo was. Jullie wilden jullie in het begin een klein beetje indekken, wellicht om te verwijzen naar onze reacties van anderhalve week geleden, maar dat was absoluut niet nodig. Het was zeer goed voorbereid. Dank u wel voor al die antwoorden.

Hannes ANAF,
voorzitter

Tinne ROMBOUTS
Willem-Frederik SCHILTZ
Mieke SCHAUVLIEGE,
verslaggevers